

SÜLI ATTILA

BEÖTHY ÖDÖN ERDÉLYI FŐKORMÁNYBIZTOS

Süli Attila

Beöthy Ödön erdélyi főkormánybiztos

(1848. december 19.–1849. január 31.)

tortoma
KÖNYVKIADÓ

Barót, 2014

A könyv kiadását támogatta

© Süli Attila
© Tortoma, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SÜLI, ATTILA
Beöthy Ödön Erdélyi Főkormánybiztos / Süli Attila. - Baraolt :
Tortoma, 2014
Bibliogr.
ISBN

Tartalom

Hermann Róbert: Ajánlás	7
Bevezetés	9
Útban Erdély fővárosa felé. Beöthy Ödön első intézkedései a kinevezésétől Kolozsvárra érkezéséig (1848. december 19.–1849. január 2.)	15
Beöthy Ödön erdélyi működése (1849. január 2.–1849. január 31.). A közigazgatás újjászervezése	17
Beöthy Ödön nemzetiségi politikája	24
Beöthy Ödön és Józef Bem vezérőrnagy kapcsolatának alakulása	30
Beöthy honvédelmi és hadseregszervező intézkedései	37
Beöthy Ödön személyisége	46
Összegzés	53
Rövidítések feloldása	57
Okmánytár	61

Ajánlás

1848–1849 egyes szereplőihöz nemcsak saját koruk nem volt kegyes, de az utókor sem. Kossuth óriási alakja és személyisége mellett még a korszak olyan jelentős szereplői is háttérbe vagy egyenesen árnyékba szorultak, mint az első független felelős magyar miniszterelnök, Batthyány Lajos gróf, vagy a két kormányban is belügyminiszterként, s a másodikban miniszterelnökként tevékenykedő Szemere Bertalan. A honvédsereg vezetői közül a köztudat jószerevével csak Görgei Artúr, Bem József vagy Klapka György nevét ismeri, de például az aradi vértanúk pusztja felsorolása már elég sokaknak okozna gondot. Március 15-én emlegetjük Petőfit, Vasvári Pált, Jókai Mórt, Vajda Jánost, de a megemlékezéseken szinte soha nem kerülnek szóba azok a minisztériumi tisztviselők, kormánybiztosok, képviselők, akik nélkül nem működhetett volna a magyar polgári állam közigazgatása és törvényhozása.

Beöthy Ödön is ezek közé a méltatlanul keveset emlegetett s félig-meddig elfeledett történelmi alakok közé tartozik. Holott 1848 előtt egyike volt a magyar szabadelvű ellenzék legjelentősebb egyéniségeinek, 1848-ban pedig Bihar megye főispánjaként, a Délvidék, majd Erdély teljhatalmú országos biztosaként, végül a kormány kijelölt bukaresti diplomáciai megbízottjaként egyaránt fontos szerepet játszott.

Süli Attila jelen kötete Beöthy 1848–1849. évi rövid erdélyi országos biztosságának történetét foglalja össze, s Beöthy ehhez kapcsolódó jelentéseit adja közre. Alig több mint egy hónap krónikájáról van szó, de ez az egy hónap hihetetlenül fontos és érdekes Erdély történetében. Ekkor szabadítja fel Bem tábornok Észak-Erdélyt, ekkor tesz kísérletet Dél-Erdély visszafoglalására. Több hetes császári megszállás után ekkor áll helyre a magyar uralom Észak-Erdélyben, de a román felkelők is ekkor pusztítják el Nagyenyed városát. A főhadszíntéren a decemberi kudarcokat január második felében a hadi helyzet rendeződése jellemzi. Beöthynek tehát százféle problémával kellett megküzdenie úgy, hogy magyarországi magyarként Erdély speciális viszonyairól nem mindig voltak pontos ismeretei.

Süli Attila kötete komoly lépés abba az irányba, hogy egyszer Beöthynek teljes, kritikai életrajza szülessen. A kortársai által „ősz Bihar”-ként emlegetett, életét távollétében halálra ítélt emigránsként befejező Beöthy Ödön megérdemli ezt. Ezért is ajánlom jó szívvel a korszakkal hivatásos vagy amatőr módon foglalkozó érdeklődők figyelmébe a kötetet.

Hermann Róbert

Bevezetés

1849. január 2-án egy megfáradt öregúr tűnt fel Kolozsvár utcáin. Az országgrész új politikai vezetőjének a fő feladata a véráztatta Erdély polgári kormányzásának átvétele, a szétzilált közigazgatás és közbiztonság helyreállítása és a harcoló magyar csapatok ellátása volt. Érkezéséről a magyar kormányzat erdélyi sajtóorgánumának számító kolozsvári Honvéd hasábjain az alábbi tudósítás jelent meg: „Beöthy Ödön kormánybiztos úr körünkben van. E férfiúhoz magos reményeink csatolvák. Alatta, hihetően nem fognak oly csigalábon járni dolgaink, mint marcziustól novemberig. Ámde nagy feladat is jutott osztályrészébe. Egy egészen desorganizált és demoralizált országgrészt helyre hozni.” E mondatok tömören kifejezték a fennálló helyzetet. A kormánybiztos feladatáról a cikkíró e képen vélekedett: „A közigazgatás kezelésére férfiakat kell állítani. De kikből? Istenért csak ő öntetű táblabírákból ne. Nehogy a megfogyott halat vízbe fullasszák. Jajveszékelt családapák fogják a kormánybiztos urat szünet nélkül ostromolni kérelmeikkel katonai segély iránt, elrablott vagyonaik visszaszerzésére, s a megmaradott biztosítására. És a kormánybiztos úr minden bizonnyal nem fogja elutasítani a jogos kérelmeket.”¹

Felmerülhet a jogos kérdés, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány 1848. december 19-én miért éppen Beöthyt bízta meg e könnyűnek cseppet sem nevezhető feladattal? Milyen képességekkel rendelkezett ő, amelyek alapján Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke ragaszkodott ahhoz, hogy e megbízatást Beöthy feltétlenül elvállalja? Az „ősz Bihar”, ahogyan kortársai nevezték a magyar reformellenzék egyik markáns vezetője volt. Pályafutását a császári-királyi hadseregben kezdte, pontosabban a 8. huszárezredben, ahonnan 1820-ban lépett ki főhadnagyi ranggal. 1830-tól több alkalommal volt Bihar megye ellenzéki országgyűlési követe, majd 1841-től alispánja. E kapcsolatai révén az első felelős magyar minisztérium kinevezése után a megye főispánjának nevezték ki. Tagja volt a Részek visszacsatolására kiküldött bizottmánynak. A kortárs Szilágyi Sándor jellemzése szerint Beöthy Ödön „vén ember, fiatal lélekkel. Ősz fej 25 éves energiával.” Dósa Elek, a marosvásárhelyi református kollégium híres jogtanára ezzel szemben így vélekedett Beöthyről: „Bőjti a kiszámíthatatlanságig betyár s paraszt volt.” A hagyományos erdélyi értékeket valló Dósa nem tudta elfogadni, hogy a br. Vay Miklóst követő erdélyi teljhatalmú kormánybiztosok kizárólag a magyar kormány intézkedéseit hajtották végre, a helyi hatalmi elit mellőzésével. Beöthy azért is gyűlöletes lehetett a szemében, mert ő hívta életre a Dósa által annyira kritizált szabad- és vadászcsapatokat. Életrajzírója, Hegyesi Márton azt emeli ki a jellemvonásai közül, hogy Beöthy „...épen olyan volt a magánéletben, mint a közélet porondján: nyugtalan, zsémbes természetű, ingerlékeny

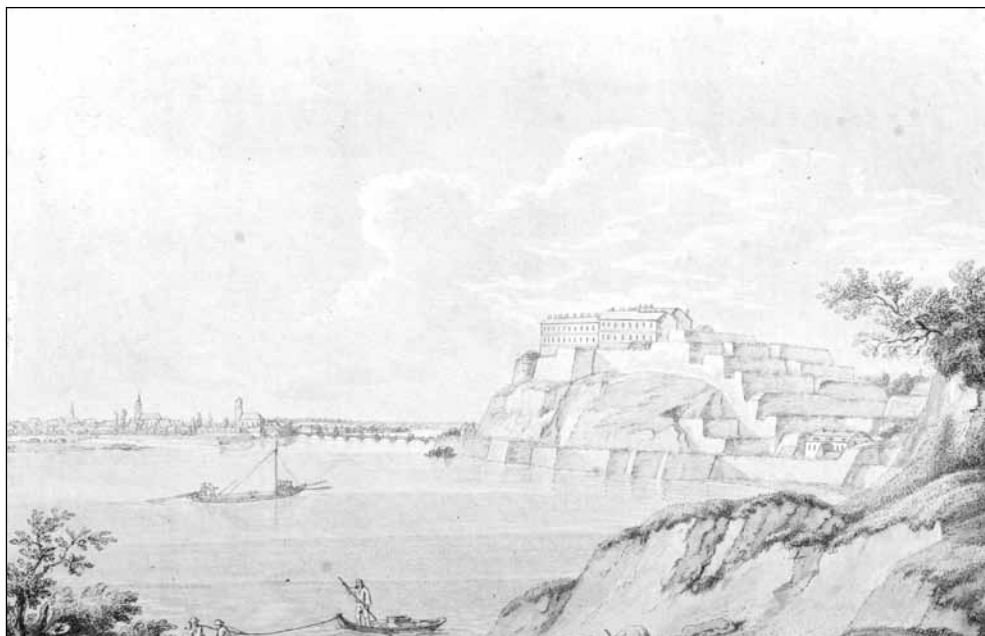
¹ A tudósítás megjelent: Honvéd, 6. sz. 1849. január 3. 23.

Wagner József tulajdona, Pestre .

Beethoven

Beöthy Ödön (1796–1854)

Pétervárad

véralkatú, azonban önzetlen, s a nehéz helyzetekben magát mérsékleni tudó.” A forradalom és szabadságharc alatt – Pálffy János emlékezései szerint – mindvégig Kossuth feltétlen híve volt, a feltétlen győzelemben még az orosz intervenció alatt is bízott. P. Szathmáry Károly, aki a 31. honvédszászlóalj őrmestereként, Tóth Ágoston alezredes irodáján dolgozott így jellemezte őt: „A csucsai sereggel bevonult az Erdély részére kinevezett kormánybiztos, Beöthy Ödön is. Termetéért, mozgékonyaságáért és peczkes lépéséért „kis káplárnak” szokták elnevezni... Különben a kis káplár, – igazat szólva – olyan ember volt, kivel nehéz volt egy könnyen megférti. Szenvedélyes, mérges és gunyoros természet, ki ha más nem volt, tükör elé állva önmagát gúnyolta ki.” Szathmáry szerint Kossuth a Bemmel való ellentéte miatt „később kénytelen volt Beöthyt a szelídebb természetű Csányi Lászlóval kicserélni.”

1848. augusztus 26-án a magyar kormány a lemondott Szentkirályi Mór helyett őt nevezte ki a Délvidék teljhatalmú kormánybiztosának. A délvidéki magyar csapatokat ebben az időszakban Mészáros Lázár vezérőrnagy, hadügyminiszter irányította, akinek a Bécsben tartózkodó gr. Batthyány Lajos miniszterelnököt helyettesítő Szemere Bertalan belügyminiszter így jellemezte Beöthyt: „Beöthy k. biztos teljes hatalommal ruháztatott fel a képviselőház akaratanál fogva is. Tüzes, ügyes, szónok, katoná volt, ismeri az előítéleteket és az embereket, tud kímélni, bír ösztönözni. Ketten lelket önthetnek a táborba és megmenthetik a haza becsületét és határait.” Egy másik levelében pedig a belügyminiszter az alábbiak szerint fogalmazott: „Ő óvatos és bátor, rendszerető és életismerő férfiú...”

A Batthyány-kormány lemondásakor Kossuth és Szemere egyaránt számolt vele, ő lett volna a terveikben ugyanis annak a triumvirátusnak a harmadik tagja, amely a minisztérium nevében a végrehajtó hatalmat gyakorolja. Bár az utóbbi Batthyány ügyvezető miniszterelnöki kinevezése miatt nem realizálódott, Beöthy kormánybiztosi feladatát kiválóan oldotta meg. Októberben fontos szerepet játszott abban, hogy az itt állomásozó császári-királyi soralakulatok csatlakoztak a honvédhadsereghez, illetve a kulcsfontosságú Pétervárad erődjét sikerült biztosítani. Emellett komoly tapasztalatokat szerzett a szerb–magyar béketárgyalások révén az etnikai problémák kezelésében. Bár az utóbbi nem vezetett eredményre, ez azonban nem Beöthy hibája volt, mert a szerb felkelők békeszándéka nem volt őszinte, a fegyverszünetet elsősorban soraik rendezésére használták, hogy rövidesen új erővel folytathassák a harcokat. Beöthy eredményei Kossuth előtt sem maradtak titokban, mivel a november 30-án kelt levelében az Országos Honvédelmi Bizottmányt rendes kormányválogató tervezetében a közlekedési és hadiszállítási minisztérium vezetését a délvidéki kormánybiztosnak szánta. Kossuth két megbízatást tervezett a szabadságra készülők Beöthynek: vagy elvállalja a fenti minisztérium vezetését, vagy tiszántúli nemzetőr főkapitány lesz. Azonban létezett egy harmadik is, amelyről Kossuth így fogalmazott: „De írd meg azt is, hogy ha az utóbbit nem fogadnád el – elfogadod e mellé Vay helyébe az Erdélyi Comissiót, hogy helyre hozd, amit egy egész világ elrontott...” Majd így folytatja a sorait: „Válaszodat várom. Öllelek meleg barátsággal. Híved Lajos.”²

Beöthy végül az erdélyi főkormánybiztosságot választotta. Döntését nagyban megkönnyítette, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány kormányválogatóvá való átalakítása végül elmaradt. A döntésről Kossuth december 9-én értesítette Beöthy, akinek a posztját Haczel Márton újvidéki kormánybiztos vette át. Beöthy legfőbb feladata az erdélyi főkormánybiztosságban az alábbi volt: a József Bem vezérőrnagy vezetésével rövidesen meginduló hadműveletek támogatása. Emellett ő volt az Erdéllyel határos nagy törvényhatóság, Bihar megye főispánja. Pedig a megbízás nem bizonyult könnyű feladatnak. Az országrész, mely az 1848. május 31-én, az erdélyi országgyűlés által elfogadott unió után egyesült Magyarországgal, 1848 őszére hadszínterré vált. Október közepétől a Román Nemzeti Comité felhívására az országrész román nemzetiségű lakosai megindították a felkelésüket, amelyet a Nagyszeben körül összevont császári hadtest koncentrált támadása követett. Ennek következtében a székely csapatok november 5-én Marosvásárhelynél, november 15-én pedig az észak-erdélyi magyar erők Apahidánál vereséget szenvedtek a császári alakulatoktól. Az előbbi következménye – Háromszék

² Beöthy egyetlen részletes életrajza: Hegyesi 1885. 24–42.; Katonai pályafutását ismerteti: Bona 2000. 241.; Asztalos 1928. 104.; Jellemzése: Szilágyi 1850. 317–318.; Somogyi 2012. 263.; Hegyesi 1885. 38.; Csengery, 1898. II. k. 40–42.; Pálffy 2008. 51.; P. Szathmáry 1884. 74–75. és 79.; P. Szathmáry Károlyra: Bona 1999. III. 239. Szemere leveleit közli: Urbán, 1999. II. 1203. Szemere levele Mészáros Lázárhoz. Budapest, 1848. szeptember 3. illetve uo. 1221. Szemere levele Mészároshoz. Budapest, 1848. szeptember 5.; Beöthy teljhatalmáról: KLÖM XII. 885–886.; A délvidéki kormánybiztosságának értékelésére és a szerb magyar béketárgyalásokra: Bona 2000. 241.; Spira 1980. 82–86.; Kossuth november 30-án kelt levelét közli: Kossuth november 30-án kelt levelét közli: KLÖM XIII. 592–594.

kivételével – a Székelyföld, míg az utóbbi lényegében egész Erdély átmeneti elvesztése lett. Az országrész visszafoglalására indított akció november 24-én Désnél kudarcba fulladt. Erdély kormányzását gyakorlatilag Anton Puchner báró, altábornagy, erdélyi főhadparancsok irányította, aki támaszkodott a Román Nemzeti Comit e által létrehozott 15 prefektúra román népfelkelőire. Emellett egy darabig működött az erdélyi f kormányz k is, a rendi Erdély legfőbb kormány szerve, amelyben Puchner nem bízott meg,  gy decemberben feloszlatta. A törvényhatóságokban a hatalmat a román közigazgatási egységek vezetői, a prefektek gyakorolták. Az 1848 októberében megindított támadásnak számtalan magyar település (Zalatna, Kisenyed, Felvinc,  rményszékes stb.) lakossága esett  ldozt ul, amely  ttal több ezren váltak földönfutóvá. A magyar közigazgatás Erdélyben lényegében megszűnt. December elsején a harcedzett sor s honv dalakulatokkal megerősített erdélyi magyar haderő élére József Bem vezér-őrnagy került, aki nagy energiával látott hadtestének újjászervezéséhez. A december 19- n meginduló magyar ellentámadás eredményeként sikerült stabilizálni a helyzetet, illetve a magyar erők benyomultak  szak-Erdélybe. Szinte szimbolikus jelentőségű, hogy éppen ezen a napon kelt az Országos Honvédelmi Bizottmány azon rendelete, amelyben Beöthyt Erdély teljhatalmú kormánybiztosává nevezte ki. Hatásköre Erdélyen kívül Bihar, Szabolcs, Szatmár, Közép-Szolnok, Zaránd megyékre, illetve a Hajdú-kerületre és K v r-vidékre, valamint a fenti törvényhatóságokban fekvő szabad-királyi városokra is kiterjedt. Ezen kívül az erdélyi hadműveletek sikere érdekében intézkedési joggal rendelkezett m g Máramaros, Ugocsa, Bereg, Arad, Csanád, Békés megyék, illetve a Jászkun-kerületek felé. Kinevezés vel az eddigi erdélyi kormánybiztosok megbízatása megszűnt, kivéve Hodossy Miklóst, aki a továbbiakban is az erdélyi hadsereg ellátás ert felelős kormány megbízott és Bihar megyei kormánybiztos maradt. Beöthynek joga volt az egyes törvényhatóságok felé kormánybiztosokat kinevezni, akik a legszigorúbb engedelmességgel tartoztak neki.³

A fentiekben felvázoltam, hogy Kossuth számára miért volt Beöthy ideális személy Erdély kormányzására. Volt azonban egy emberi tényező, amely Beöthy működését befolyásolhatta: több éve nagyon súlyos betegségben szenvedett, amelynek legfontosabb tünete kínzó mellg rcse volt. Ez a betegség erdélyi működése alatt ismételten kiújult.⁴

Beöthy  d n rövid kormánybiztosi működése az eddigi történeti irodalomban – Egyed  kos átfogó monográfiája kivételével – nem sok helyet kapott. K v ri László 1861-ben kiadott összefoglaló történeti munkájában mindössze néhány rendeletét ismerteti. Hegyesi Márton életrajzában csak néhány sort szentelt a témakörnek Hegyesi

³ KLÖM XIII. 687–688. Kossuth Lajos levele Beöthy  d nh z. Budapest, 1849. december 9.; Az 1848. decemberi erdélyi politikai és katonai helyzetről összefoglalóan: Hermann 2001. 172–179.  s Egyed 2010. 283–290.; A Beöthy kinevez  rendeletét közli: KLÖM XIII. 810–811. Budapest, 1848. december 19.; Hodossy Miklós hatáskörére: KLÖM XIII. 811.  rtesítés Hodossy Miklósnak Beöthy  d n teljhatalmú erdélyi kormánybiztossá történt kinevezéséről. Budapest, 1848. december 19.

⁴ Beöthy betegségéről: MNL OL H.2. 1849:1488. Grosz Frigyes megyei orvos igazolása. Nagyvárad, 1849. február 3.

szerint Beöthy lemondásának elsődleges oka a Bemmel való ellentéte volt. Ezt a felfogást képviselte Supka Géza is, aki Beöthyt a radikális magyar politika egyik meghatározó képviselőjének tartotta, hangsúlyozva a délvidéki kormánybiztossága alatt elért eredményeit. Szintén a lengyel tábornokkal való ellentétet emelte ki Kovács Endre az 1979-ben megjelent Bem monográfiájában. Kovács szerint a francia konvent biztosok szerepkörében pózoló Beöthy képtelen volt megérteni az erdélyi fővezér magasabb szempontjait. Beöthy működésének legátfogóbb és legalaposabb elemzését Egyed Ákos végezte el az 1998–1999-ben megjelent Erdély 1848–1849 című művében. Egyed Ákos munkája kellőképpen reprezentálja azt, hogy a magyar kormány 1849. évi politikájának alapjait Csány László mellett Beöthy rakta el, és rövid kormánybiztossága alatt meghatározó események történtek az országrész múltja szempontjából. Egyed Ákos szerint Beöthy működésében a töréspont Nagyenyed és Jára magyar lakosságának a román felkelők általi elpusztítása volt, ezt a traumát a teljhatalmú kormánybiztos már képtelen volt feldolgozni, ezért a betegségére hivatkozva lemondott. Beöthy helyett Kossuth egy erélyesebb kormánybiztost küldött Csány László személyében.⁵

Dolgozatomban Beöthy Ödön erdélyi működésének felvázolására teszek kísérletet, újabb források görcső alá vételével.⁶

Útban Erdély fővárosa felé. Beöthy Ödön első intézkedései a kinevezésétől Kolozsvárra érkezéséig (1848. december 19.–1849. január 2.)

Beöthy Ödön a délvidéki kormánybiztosságának átadása után Nagyváradra indult, ahová december 22-én érkezett meg. Rövidesen továbbment Erdély felé, útközben keserűen tapasztalnia kellett, hogy a december 19-én vívott győztes csucsai ütközet után Riczkó Ignác ezredes, dandárparancsnok mindenféle kényszer nélkül visszavonult Feketetóra. Riczkót Bem azonnali előnyomulásra utasította. Így a Riczkó-dandár december 21-én visszatért eredeti állomáshelyére, szerencsétlenségére azonban belefutott Beöthybe. A találkozásról Csutak Kálmán honvéd őrnagy így emlékezett: „Itt megjegyzendőnek vélem azt, hogy Beöthy Ödön mint teljhatalmú kormánybiztos jött, Erdélybe menendő, s Feketetónál a vendéglőben rövid időre betért, hová Ritzkó tiszti karát is behívatta, ki is Ritzkót az alatta álló tisztjei előtt illetlenül lehordta, mely eseten mindnyájan megütköztünk, mivel Beöthyt rosszul ajánlá.” Beöthy utasította

⁵ Kővári 1861. 152–153.; Hegyesi 1885. 31. Hegyesi Márton álláspontját képviseli Irmédi-Molnár László is, Tóth Ágoston életrajzírója. (Irmédi-Molnár 1938. 95.); Asztalos 1928. 138–139.; Supka 1985. 528–531.; Kovács 1979. 89–90.; Egyed 2010. 321.

⁶ Itt szeretnék köszönetet mondani Hermann Róbertnek, aki gazdag anyaggyűjtését rendelkezésemre bocsátotta, illetve Németh György főlevéltárosnak, a Magyar Országos Levéltár munkatársának az általuk nyújtott értékes és önzetlen segítségért.

Riczkót, hogy nyomuljon előre december 24-én Bánffyhunyadiig, ahol várja meg Bem rendeletét a további teendők iránt. Egyben szigorú vizsgálatot helyezett kilátásba a retírláló dandárvezér számára. Beöthy sem az elődjével Vay Miklóssal, sem Bem tábornokkal nem tudott találkozni, pedig a további munkájához erre feltétlenül szükség lett volna. Vay Nagybányára ment, ellenben Bemről csak sejtései voltak Beöthynek. Egyes információk szerint a tábornok Désen át Besztercére nyomult elő, mások szerint Kolozsváron összpontosította haderejét. Beöthy Szilágyosomlyóról december 27-én indult Nagybányára, ahonnan a tábort szándékozott követni.⁷

Ennek ellenére Beöthy december 29-én még Szatmárnémetin volt, mivel innen intézett levelet Hodossy Miklós Bihar megyei kormánybiztoshoz. Közölte vele, hogy számára a pénzügyminisztérium 100 ezer forintot utalványozott, amelyről azonban nem tudja, hogy ez újabb kiutalás, vagy a már felhasznált pénz utólagos okmányolása. Kérte Hodossyt, hogy nézzen ennek utána és gondoskodjon a pénz átvételéről, mivel a megye újoncainak felszerelésére 64 ezer forint szükséges. Figyelmeztette Hodossyt, hogy a minisztériumtól előre kérjen pénzt, mivel a megyében szerveződő alakulatokra Erdélyben feltétlenül szükség volt. Közölte, hogy köhögései elmúltak egészséges, ugyanakkor az állandó utazás miatt a gyógyszerét nem tudta elkészíteni.⁸

A Közép-Szolnok megyében sorozott 393 román ajkú újonc Nagyváradra indításáról és felruházásáról szintén ebben az időszakban rendelkezett Beöthy. Felhívta az Országos Honvédelmi Bizottmány figyelmét arra, hogy az újoncokat a nemzetiségi hovatartozásuk miatt ezen a vidéken alkalmazni nem célszerű. E tárgyban további intézkedést kért Kovács Ágoston nemzetőr százados, szatmári térparancsnok számára. December 30-án pedig az Országos Honvédelmi Bizottmány intézkedett az erdélyi főkormányshék felosztatásáról, a döntést az alábbiak szerint indokolták: „Ily körülmények között Önt a honvédelmi bizottmány oda utasítja, miként az ármányt szövő s Erdély elvesztvén működő reakcionárius sereg ellen kérlelhetetlenül lépjen fel, első teendői közé számítja pedig a Guberniumnak, mint a reakció fészkének azonnali felosztatását.” Fentebb már utaltunk arra, hogy a Gubernium Kolozsvár feladása után is működött és kollaborált a császári kormányzattal, így Kossuth további munkájára nem tartott igényt.⁹

⁷ MOL H.2. 7102/848. Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmány számára. Szilágyosomlyó, 1848. december 26.; Hegyesi 1885. 119.; A csucsai dandár hadműveleteiről: Kovács 1979. 64–70.; Riczkóról: Bona 2000. 601–602.; Csutakról: Bona 2000. 293.; Beöthy-Riczko ügyről: Csutak 1868. 136.; A visszavonulás tényéről Kossuth Hodossy és Sánthy György Bihar megyei alispán jelentéseiből értesült. Kossuth számára megfoghatatlan volt, hogy a győztes csucsai ütközet után, miért kellett visszavonulni, így Beöthy az előnyomulás kikényszerítésére utasította. (KLÖM XIII. 882–883. Kossuth levele Beöthy Ödönhöz. Budapest, 1848. december 25.); Vay Bem tábornok erőt követve feltehetőleg december 25-től Kolozsváron volt. 1849. január elsején ugyanis innen jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hogy a hivatalát Beöthy megérkezéséig ellátja. (MOL H.113. 2432. Közli: Deák 1943. 288.)

⁸ MNL OL H.106. 2. d. 94–942. f.; Uo. 904–905. f. Beöthy Ödön Hodossy Miklóshoz. Szilágyosomlyó, 1848. december 27.

⁹ Dragomir 1946. III. 240–241. Beöthy levele Kossuthoz. Nagybánya, 1848. december 30.; Kovács Ágostonra: Bona 2008. I. 586.; A Gubernium szerepéről: Miskolczy 1988. 1405–1406.; A Gubernium felosztatásáról: KLÖM XIII. 927.

Beöthy már ebben az időszakban egyik legfontosabb feladatának tekintette az erdélyi haderő utánpótlási rendszerének kiépítését. Jeney József százados, nagybányai térparancsok 1849. január elsején jelentette, hogy a helyi lőporgyár felszerelésére szánt deszkák megérkeztek. Közölte azt is, hogy az élelemraktárban nagy mennyiségű élelem van, melyet célszerű lenne a csapatokhoz szállítani. A Csucsá és Kolozsvár közötti közlekedési útvonal biztosításával pedig a Dobozy István nemzetőr őrnagy vezette bihari nemzetőr zászlóaljat bízta meg.¹⁰

Január elsején Beöthy már Désen volt, ahol találkozott Bemmel, akivel egy rövid tárgyalást folytatott. Bem a rendelkezésére álló erőket három részre osztotta: egy része a vezetésével Beszterce felé nyomult, Riczkó Lekence felé, míg Czetz János alezredes dandára Tordára, Kolozsvár fedezésére. 1849. január 2-án Beöthy Kolozsvárra érkezett és átvette hivatalát Vay Miklóstól.

Beöthy Ödön erdélyi működése (1849. január 2.–1849. január 31.) A közigazgatás újjászervezése

Az előzőekben már utaltunk az Országos Honvédelmi Bizottmány azon rendeletére, amelyben a unió előtti Erdély legfőbb rendi kormány szervét, a főkormány széket feloszlatták. A Kolozsvárra érkező Beöthynek legelső kötelessége volt a rendeletnek érvényt szerezni. A Gubernium irodáit bezáratta, a levéltárát lepecsételtette, illetve a pecsétjeit magához vette. A tisztviselőinek fizetésére nézve pedig az Országos Honvédelmi Bizottmánytól várt további intézkedést. Szintén ezen a napon adott ki nyomtatott körrendeletet „az ellenségtől már megtisztult hatóságokhoz”. Ebben közölte, hogy Vaytól a kormánybiztosi hivatalt átvette, illetve, hogy a főkormány széket feloszlatta, amelynek ügyeit az illetékes minisztériumok veszik át. A tiltáson azonban rövidesen kénytelen volt enyhíteni, mivel a szakképzett, a helyi viszonyokat jól ismerő hivatalnokok munkájára Beöthynek is szüksége volt. Így végül csak a közpolitikai és törvénykezési osztályok működését tiltotta meg, a többi szakosztály munkáját a további intézkedésig engedélyezte. Legfontosabb intézkedéseinek az alábbiakat tekintette:

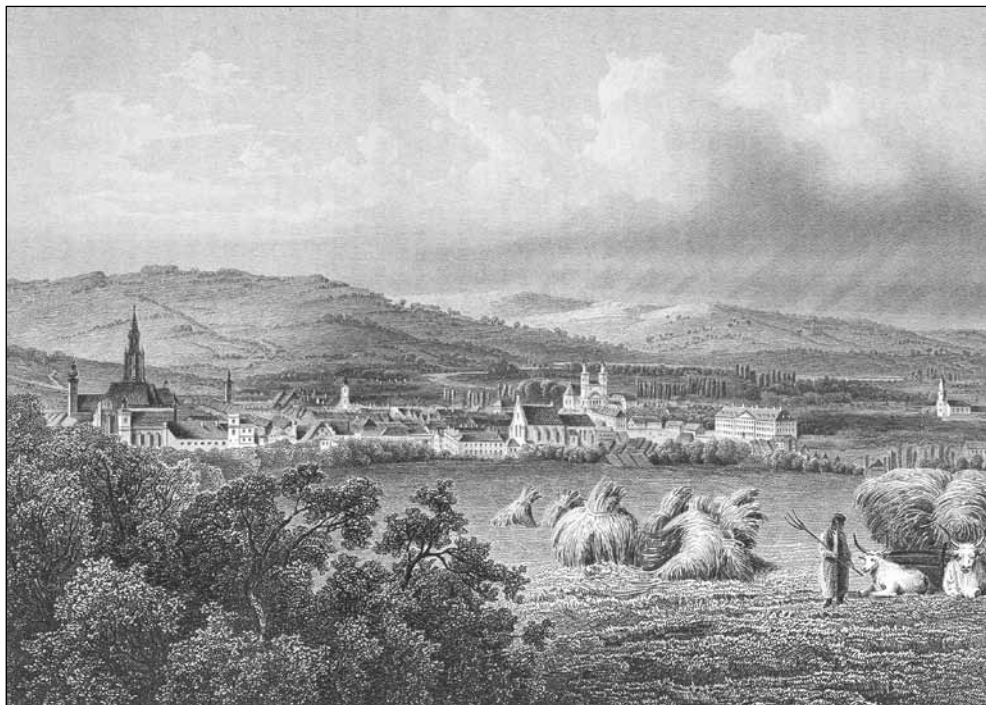
1. A törvényhatósági tisztviselők fizetéseinek folyósítását. Ehhez azonban az érintett megyéktől pontos kimutatásokat kért.

2. Vagyon és személybiztonság helyreállítása. E tekintetben a lakosság segítségét kérte a lázadók és bujtogatók felkutatásánál, illetve a fegyverek begyűjtésénél.

3. Az ellenség által okozott károk és pusztítások előzetes, állami keretből történő megtérítése. Ennek felmérésében szintén a lakosság segítségét kérte.

Kossuth utasítása Beöthy Ödönnek a Gubernium felszámolásáról. Budapest, 1848. december 30.

¹⁰ MTA Kt. Csány-lt. 1849:3484. Jeney jelentése Beöthyhez, Nagybánya, 1849. január 1.; Jeneyre: Bona 2000. 410–411.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3545. Dobozy István levele. Kolozsvár, 1849. január 1.; Dobozyra: Bona 2000. 308–309.

Kolozsvár a 19. század közepén

4. A hadsereg számára teljesített szolgáltatokat (szállítás, élelmezés stb.) az állam minden esetben megtéríti.

Intézkedett az ellenségtől felszabadult területeken lévő iskolák megnyitásáról, a tanítás újbóli beindításáról.¹¹

Nagyon fontos feladat volt, hogy a törvényhatóságok élére megfelelő személyek kerüljenek. A nehéz helyzetet Beöthy így jellemezte a január 6-án Kossuthoz írt levelében: „A törvényhatósági főtisztok és főispánok közül többen hivatalaiktól elbúcsúzáván, mások pedig azoknak vitelére köztudomás szerint elégtelenek. Ezek helyét mihelyt egyéni ismeretet szerezhettek, utólagos jóváhagyás reménye alatt be fogom tölteni.” Pedig ez nem volt könnyű feladat. A partiumi megyék kormánybiztosait és tisztviselőit a helyén hagyta, Erdélyben azonban több változtatást is eszközölt. A főbb tisztviselőket azonban továbbra is a helyi, erdélyi politikusok közül választotta ki. Kolozs megye élére br. Kemény Ignác került, de megtartotta hivatalát Matskási

¹¹ MOL H.2. 1849:224. Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 2. (Német fordításban közli: Dragomir 1946. III. 247–248.); MOL H.2. 1849:229. Beöthy Ödön az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 4. (Kivonatossan ismerteti: Honvéd, 9. sz. 1849. január 6. 33.); A január 2-án kelt rendeletet közli: Honvéd, 10. sz. 1849. január 8. 37–38.; Pl. Dés városára Wardener 10.000. Ft. hadisarcot vetett ki, amelynek, illetve az Urban által okozott károk megtérítésére Beöthy a január 2-án kelt levelében ígéretet tett a városnak. (Kádár 1890. 164–165.)

Pál főispán. Torda megye és Aranyosszék kormánybiztosává Ugron Istvánt nevezte ki, míg Doboka és Belső-Szolnok megyéket a régi megyei tisztségviselők irányították, az utóbbit a liberális Weér Farkas főispán. Marosszéket a Bem által felállított három tagú bizottmány kormányozta, amelynek elnöke Forró Elek alezredes volt. Beszterce-vidék, valamint a Naszódi körzet katonai irányítás alatt maradt, élén kezdetben a gróf Mikes Kelemen ezredes vezette bizottmánnyal, majd Riczkó Ignác ezredessel. Tudomásunk szerint nem kapott kormánybiztost Udvarhelyszék sem, ellenben a január közepén Franz Dorsner ezredes katonai kormányzása alól felszabadult Csíkszék élén a korábbi kormánybiztost, Mikó Mihály gyergyói alkirálybíró erősítették meg. Váltás volt viszont Háromszék élén. Itt a korábbi kormánybiztost, Berde Mózeset Németh László honvéd hadnagy, korábbi illyefalvi erdélyi országgyűlési követ váltotta január közepén.¹²

A román felkelők által fenyegetett Zaránd megye élére január 25-én Sántha György Bihar megyei alispánt állította. Sántha felhatalmazást kapott a megyei rögtönítelő törvényszék felállítására, illetve tisztviselők kinevezésére.

Kővár-vidék székhelyét Nagybányára helyezte át.

Január 16-án Beöthy a hatásköre alá tartozó partiumi törvényhatóságokban intézkedési jogkörrel ruházta fel Hodossy Miklóst. Döntését azzal indokolta, hogy ő Erdélyben tartózkodik, és az ottani ügyeket Hodossy, akiben tökéletesen megbízik hatékonyabban tudja intézni.¹³

Tovább nehezítette a helyzetét, hogy Bem tábornok rendeleteivel, gyors intézkedéseivel rendszeresen beleavatkozott a polgári hatóságok ügyeibe, ami a későbbiekben számos konfliktus előidézője lett.

A törvényhatóságok vezetőinek helyzete nem volt könnyű. Például Torda megye 42 helységében a közigazgatás egyáltalán nem működött, a településeket a román felkelő vezérek kormányozták. Kevés volt a rendfenntartó erő, a tisztviselők féltek, mivel az 1848 őszi események emlékei még elevenen éltek. Mindezen nehézségek ellenére a visszafoglalt területeken az élet kezdett visszatérni a rendes kerékvágásba, ami nem kis mértékben Beöthy érdeme.

Beöthy szintén kiemelt feladatának tekintette az országrész igazságszolgáltatási intézményrendszerének újjászervezését. A rögtönítelő bíróságok alá tartozó bűntényekre január 13-án, míg a bűnvádi bíróságokéra január 17-án adott ki rendeletet az országos teljhatalmú biztos. E tekintetben Beöthy a szigorú törvényesség talaján állt, és ebben az Országos Honvédelmi Bizottmánytól teljes támogatást kapott. Példaként említhetjük egy Erdélyben élő angol személy esetét, akit Bem fogott

¹² MOL H.2.1849:489. Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 6.; Forró Elek: Bona 2000. 335.; Mikes Kelemenre: Márki 1898. 223.; Riczkóra: Bona 2000. 602.; Dorsnerre: Bona 2000. 311. Az egyes kormánybiztosok működését az alábbiakban részletesen ismertetni fogom.

¹³ Hegyesi 1885/1. 615–616. Beöthy Ödön levele Sántha Györgyhez. Kolozsvár, 1849. január 25.; MNL OL H. 106. 3. d. Szn. Beöthy Ödön Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 5.; Supka, 1985. 557–558.

Honvéd altiszt

el, mert kémkedéssel vádolták. Kossuth pártatlan és igazságos vizsgálatra utasította Beöthy-t. Sokkal szemléletesebb az az eset, amelyet Tóth Ágoston naplójából ismerhetünk meg. Az Észak-Erdélyben szolgáló Közép-Szolnok megyei nemzetőrök 5 román felkelőt fogtak el, akiket a kolozsvári rögtönítélő törvényszéknek akartak átadni. Az alakulattal lévő polgári biztos, aki egyben Kolozs megye alispánja is volt, a letartóztatottak kivégzésére szólította fel a nemzetőröket. Az egyik nemzetőrtiszt azonban írásban jelentette az esetet Tóthnak, aki rögtön Beöthyhez sietett. A kérdőre vont alispán azzal védekezett, hogy a kivégzés Kolozsváron csak feltűnést keltene, és ettől a kormánybiztost mindenképpen meg akarja óvni. Beöthy válaszában indulatosan kijelentette, hogy egy kivégzés minden esetben kizárólag törvényes úton történhet, ennek felelőségét pedig kész minden körülmények között magára vállalni. A Czetz által Tordán elfogott orgazdák és felbujtók ügyében Kossuth így utasította a kormánybiztost: „És azért ezennel hivatalosan oda utasítom önt, hogy igazságos, de egyszersmind kérlelhetlenül szigorú legyen azok iránt, kik szegény hazánk jelenlegi véráldozatos helyzetének előidézésében szentségtelen kezekkel közre munkáltak. A Czecz alezredes által elfogott bujtogatókat statárium elibe – a mentségre minden törvényes módot meg kell adni – de ha bűnösnek találtatnék, a vádlott, legyen az bárki a világon, halálra vele kérelhetlenül.”

Beöthy tehát szigorúan fellépett az önbíráskodásokkal szemben. 1849. január 14-én a kolozsvári polgárok feltehetőleg meglincseltek egy polgárt. A kormánybiztos nyíltan, hirdetések útján ígért szigorú vizsgálatot és büntetést a vétkesek számára. Kifejtette, hogy „A bűnös törvény szabta útján, rendes bírái által, mondott ítélet nyomán vehet ítéletet, és bűnhődhetik, – e végre vannak a megyékben rögtön ítélőszékek alakítva.”¹⁴

Az igazságszolgáltatáshoz tartozó esetek közül kiemelt figyelmet érdemel a gróf Mikes János országgyűlési képviselő és nemzetőr ezredes ellen elrendelt vizsgálat. Kolozsvár feladásáról Minorich Károly nemzetőr százados készített jelentést az Országos Honvédelmi Bizottmány számára 1848. november 19-én. Eszerint a szamosfalvi vereség után mind Vay Miklós br., királyi biztos, mind Baldacci Manó br., vezérőrnagy reménytelennek ítélték meg a további ellenállást, álláspontjukat osztotta Groisz Gusztáv főbíró és Mikes János nemzetőr főparancsnok. A román felkelők bosszújától rettegő polgárok Baldaccit és Vayt fogságba vetették, azonban Mikes Kelemen ezredes a honvédek és Mátyás-huszárok támogatásával kiszabadította őket. Az ellenállást egyébként a rendelkezésre álló reguláris katonaság elégtelensége miatt Mikes Kelemen is céltalannak vélte, ugyanakkor a nemzetőrséget a harctéri tapasztalatok miatt teljesen használhatatlannak tartotta. Minorich javasolta Baldacci, a két

¹⁴ Márki 1897. 501.; KLÖM XIV. 42. Kossuth intézkedése Beöthyhez a Richardson nevű angol fogollyal kapcsolatban. Kisújszállás, 1849. január 4.; Irmédi-Molnár 1938. 95.; KLÖM XIV. 44. Kossuth utasítása Beöthyhez. Karcag, 1849. január 5.; Honvéd, 16. sz. 1849. január 15. 61.

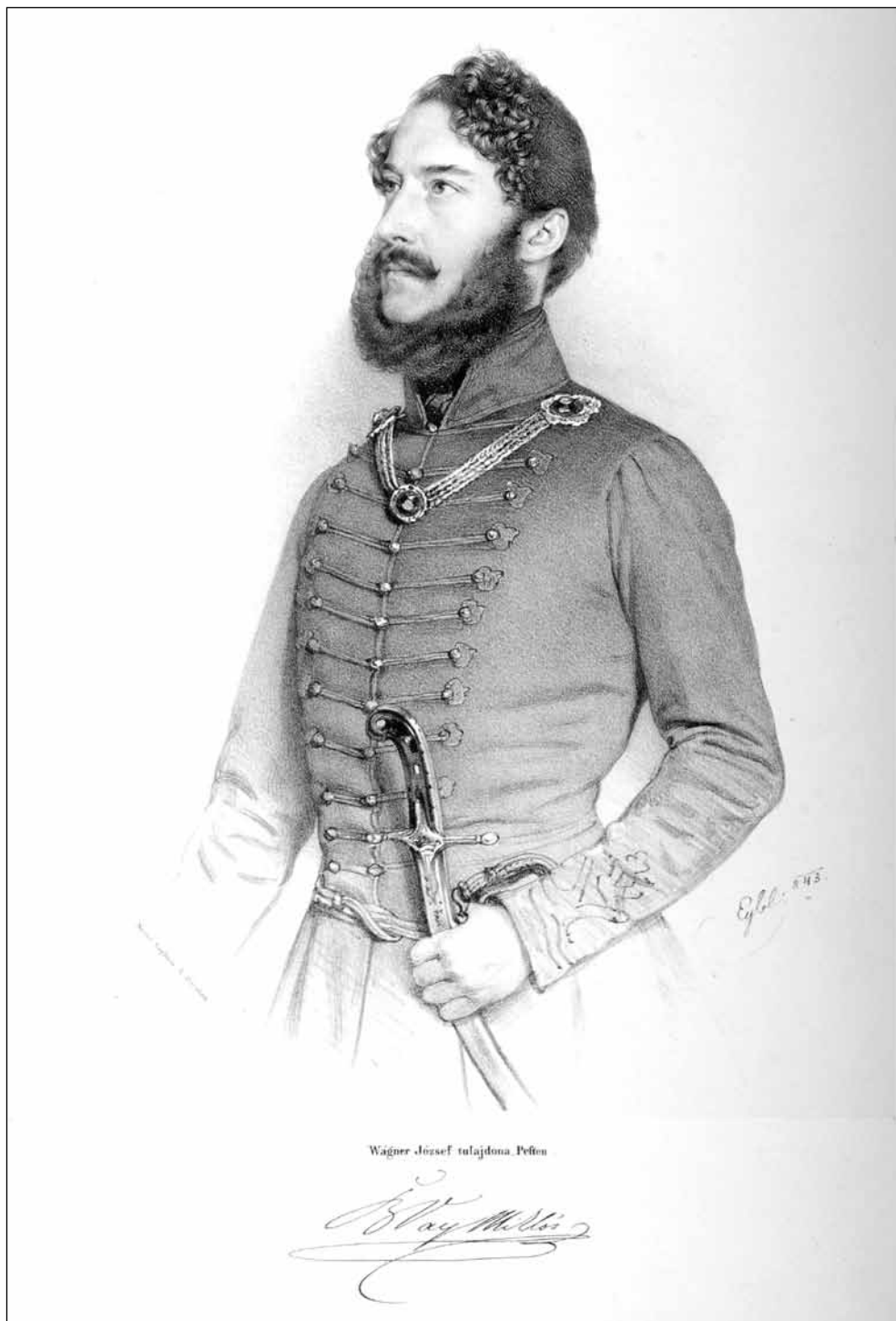
Mikes és a főbíró szigorú megbüntetését a város feladása miatt. Minorich vádjai következtében Mikes János parlamenti vizsgálatot kért maga ellen. Vizsgáló bizottság ugyan megalakult, azonban az eljárás megindítását Beöthy értelmetlennek tartotta. Végül Kossuth olyan állásfoglalást adott ki, hogy bár a Mikes János elleni vádakat bizonyítani nem lehet, azonban azok köztudomásúak, így Minorichot felelőségre vonni nem lehet. Így a hazatérését az Országos Honvédelmi Bizottmány engedélyezte.¹⁵

Nagyon fontos feladatként hárult a kormánybiztosra a nagyenyedi és más településekről származó menekültek segélyezése. Kolozsváron a menekültek részére azonnal gyűjtés indult, sokan egész családokat, vagy árván maradt gyerekeket fogadtak be otthonukba. Beöthy az álladalmi pénztárból 2600 forintot osztott ki közöttük, ez azonban kevés volt, mivel az üldözöttek száma meghaladta a 2500 főt. Beöthy állami segílyt sürgetett a menekültek részére. Király István székelykocsárdi református január végén fordult segílyért a teljhatalmú országos biztoshoz. Előadja, hogy „részint legyilkoltatott, részint leégetetett és teljesen kirabolgatott” egyházközségéből 1848. november 8-án Tordára menekült nejével s négy gyermekével, akik közül kettő időközben eltűnt. November 14-én Kolozsvárra menekült, majd öt heti ott tartózkodás után visszatért Tordára, ahol „jó emberek” könyöradományából tengődik már három hónapja. Tizenkét évet töltött a „tsak volt Nagy-Enyedi főtanodában, a Göttingeni universitasban tanult 1816 és 1817-ben.” Egyházközségében számtalan prédikációt és halotti beszédet tartott, amelyek közül sok nyomtatásban is megjelent. Jelenleg „a rabló és gyilkoló csorda miatt kenyér nélkül, ruházat nélkül maradt.” Könyörögve kérte hat havi lelkészi illetménye folyósítását az állami pénztárból. A kérelmezőről Antal János püspök állított ki erkölcsi bizonyítványt, így Beöthy a segíly kifizetését január 29-én engedélyezte.

Hasonló folyamodvánnyal fordult a kormánybiztoshoz Vásárhelyi Mihály magyardécei református lelkész is, akit a román felkelők minden vagyonából kifosztottak 1848 végén, majd négy fős családjával Nagyenyedre menekült, ahol január elején ismét kifosztották őket. A kérést Antal püspök ebben az esetben is támogatandónak ítélte.¹⁶

¹⁵ MOL H.2. 1848:3426.; MOL. H.2. Mikes János levele Bernáth József kormánybiztoshoz. Nagyvárad, 1848. november 19.; MOL OL H.106. 2. d. 668–670. f.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:117. Beöthy levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 17.; KLÖM XIV. 235. Kossuth Lajos utasítása Beöthy Ödönnek a Mikes János gróf ellen emelt vádakkal kapcsolatban. Debrecen, 1849. január 25.

¹⁶ Irmédi-Molnár 1938. 96.; MOL H.2. 1849:1403. Beöthy Ödön az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz Kolozsvár, 1849. január 29.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3755. Király István kérelme. Torda, 1849. január vége.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3622. Vásárhelyi Mihály folyamodványa. Kolozsvár, 1849. január 16.

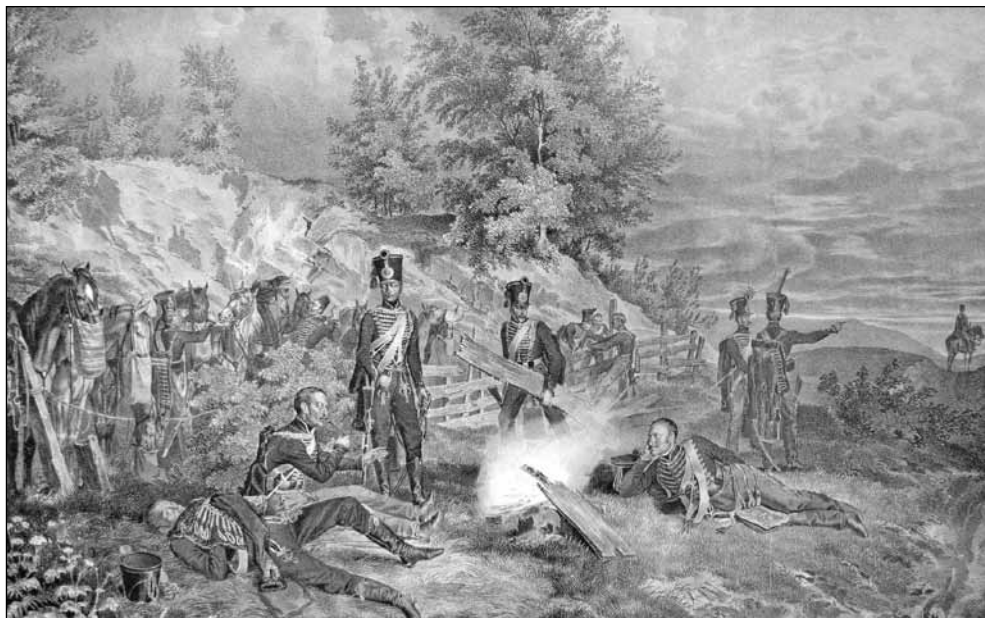
Báró Vay Miklós (1802–1894)

Beöthy Ödön nemzetiségi politikája

1848 őszétől az erdélyi szászok és románok, vagyis az összlakosság kétharmada fegyveresen is szembe került a magyar kormányzattal. Ezzel a ténnyel a december végén Erdély felé tartó Beöthy is tisztaba volt, aki január elsején, amikor Bemmel találkozott a következő kérdést tette fel a lengyel tábornoknak: „Január 1-én találkoztam tábornagy Bem úrral Désen, s azon kérdésemre: minemű rendeleteket léptett életbe, hogy előhaladtával a már elfoglalt vidék biztosítsák, válaszul adá: miután az olá ajkú nép mindenütt hódolás jeleit nyilvánítá, örvendve a kényuralomtoli megszabadulásnak, minden félelmi ok megszűnván. Elégségesnek látja Zsibóra két, Somlyóra egy és Csucsára is egy n.őri századot rendelni. Minek folytán K.Szolnok megyét tudósítám, oszlatná széjjel az egregyi tábort.”

Beöthy aggodalma nem volt légből kapott, mivel délvidéki kormánybiztosként már komoly tapasztalatokat szerzett a nemzetiségekkel való politizálás területén. Még Erdélybe érkezése előtt az Észak-Erdélyt visszafoglaló Bem tábornok 1848. december 27-én kibocsátott kiáltványában „mindennemű” politikai vétkekért bűnbocsánatot hirdetett egész Erdélyre nézve. Ez pedig durva beavatkozás volt a politikai hatalom hatáskörébe, amit az egyébként szigorú természetű Beöthy nem vett jó néven. A hazai és határon túli marxista történetírásban egyaránt elterjedt az a felfogás, hogy a magyar nemzetpolitikát képviselő erdélyi kormánybiztosok, köztük Beöthy mereven elleneztek Bem amnesztia politikáját. Ezzel szemben Egyed Ákos, az erdélyi magyar történetírás doyenje, az Erdély 1848–1849 című összefoglaló művében azt az álláspontot képviseli, hogy Beöthy Nagyenyed elpusztításáig képviselte Bem közbocsánatot hirdető álláspontját, véleménye csak a január eleji román pusztítások hatására változott meg. Hol az igazság? Tény, hogy Beöthy a január 2-án Kossuthoz intézett levelében Bem fenti rendeletéről így vélekedett: „Bem hadvezér úr múlt hó 25-kén bejövén Kolozsvárra a ...alatt kapcsolt példányból láthatólag közbocsánatot hirdetett, mi mint észrevehetni az ennekelőtte is jó érzésűekben némű kedvetlenséget látszik gerjeszteni.” Ennek ellenére a rendeleten nem fog változtatni, nehogy ez elégedetlenséget szüljön, hacsak az Országos Honvédelmi Bizottmány máshogy nem rendelkezik. A Honvédban megjelent tudósítás, amely feltehetőleg Beöthy egyetértésével született meg így fogalmaz: „A közbocsánat csak politikai vétkekre szól és nem rablási merényekre. A kormánybiztos úr ezt igen jól tudja.” Ebben pedig már benne van Bem rendeletének esetleges korlátozása. A fenti forrásokból egyértelmű, hogy Beöthy már kezdetektől fogva sem értett egyet Bem amnesztia politikájával, ugyanakkor a politikai egység érdekében nem lépett fel nyíltan ellene.¹⁷

¹⁷ MOL H.2. 1849:224. Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 2.; Bem 1848. december 27-én, Kolozsváron kelt nyílt rendeletét közli: Kővári 1861/1. 136.; A marxista felfogásról: Kovács 1979. 90.; Göllner, 1967. 220–221.; Egyed 2010. 304.; Honvéd, 6. sz. 1849. január 3. 23.

Táborozó huszárak

A fő kormánybiztos kételyeit csak erősítették azok a jelentések, amelyeket az egyes katonai parancsnokok küldtek számára a román felkelők egyre ellenségesebb magatartásáról és a békés magyar lakosság elleni atrocitásairól. Január 6-án, a Tordára kiküldött dandár parancsnoka, Czetz János alezredes arról írt, hogy a vidékre kiküldött őrzőjáratok tudósításai szerint a román felkelők az amnesztiával visszaélnak. A rablott javakat és fegyvereiket nem szolgáltatják be, a védtelen magyar lakosokat öszszefogdossák és Balázsfalvára hurcolják. Nagyenyedről például 30 személyt hurcoltak el. Katonai erőt kért, ennek hiányában ugyanis nem tudja szavatolni a magyar lakosság biztonságát. Problémát jelentett az is, hogy az erdélyi haderő legvitézesebb alakulatának számító 11. honvédszászlóalj katonái, akik erről a vidékről származtak, ki akartak vonulni és bosszút állni a román felkelőkön. Czetz konzultált Inczédy Samu alezredessel, zászlóaljparancsnokkal, és úgy döntöttek, hogy nem fenyítik meg az engedetlenkedőket, mert ez csak tovább növelné az ellenállást. Ugyanakkor javasolták Beöthynek a zászlóalj felváltását. Ugyanezen a napon B. Bémer Károly lovas nemzetőr százados is tudósította Beöthyt a kalotaszegi román falvak ellenállásáról. Dobozy István nemzetőr őrnagy két század gyalogos és 40 lovas bihari nemzetőrrel január 5-én szállt ki Bükén és Bocs falvakba, amelynek román lakossága a fegyvereit és a rablott javakat elrejtette. Dobozy szigorú motozást tartott, így az 1848 novemberében feldúlt kalotaszentkirályi és zentelkei magyar lakosok eltulajdonított értékei és a román lakosok fegyverei kerültek elő.¹⁸

¹⁸ Czetz jelentése: MTA Kt. Csány-lt. 1849:3491. Torda, 1849. január 6. ; Czetz Jánosra: Bona 2000. 148–149.; Inczédy Samura: Bona 2000. 401–402.; Bémer Károly jelentése: MTA Kt. Csány-lt. 1849:3493. Bánffyhunyard, 1849. január 6.;

A legnagyobb pusztítást azonban Alsó-Fehér megye székhelye, Nagyenyed szenvedte el 1849. január 8-án és 9-én. A virágzó város az erdélyi református egyház püspöki székhelye volt, kollégiuma pedig az országrész egyik legszínvonalasabb oktatási intézménye. A várost 1848. november elején a császári csapatok és román felkelők elfoglalták, ekkor azonban a pusztítást sikerült elkerülnie. 1849 december végén és január elején számos nagyenyedi menekült tért vissza az otthonába. A város közvetlen környékén január elején nem állomásozott reguláris császári katonaság, helyüket Simion Prodan Probus prefektus román felkelői foglalták el. Legközelebb magyar csapatok Tordán voltak, ennek a dandárnak a parancsnoka pedig Czetz alezredes volt. Dandárja a 11. honvédszászlóaljából, egy osztály Mátyás-huszárból, 80 Kressvalizsérből és négy hatfontos lövegből állt. A későbbiek folyamán a városba érkezett még a 32. honvédszászlóalj két százada. Így a nagyenyediek először Czettől kértek segítséget, aki kijelentette, hogy Bem tábornok rendelkezéséig Tordát nem hagyhatja el, így a küldöttség Kolozsvárra ment Beöthyhez, ide január 9-én érkeztek. A fő kormánybiztostól kitérő választ kaptak, bár ekkor már késő volt. A várost ugyanis január 8-án Prodan és Ion Axente Sever prefektek román felkelői megtámadták, a várost felégették, a lakosságot pedig nagyrészt lemészárolták. A város elpusztításáról január 9-én levélben számolt be Czetz Beöthynek. Jelentette, hogy fél század honvédet fog küldeni a menekültek felkutatására és elszállítására. Az utóbbiak számára állami segítyt kért. Január 11-én pedig egy erősebb csapat: egy század honvéd és 25 Mátyás-husár indult el Tordáról, akik több száz menekültet szállítottak Tordára. Ezzel a városban lévő szerencsétlenek létszáma 2000 fölé nőtt, akikről a helyi polgárok képtelenek voltak gondosodni, így egy részüket Kolozsvárra szállították át. Kolozsvárra nagy számban érkeztek megfagyott és kiéhezett üldözöttek. A felnőtteken kívül mintegy 80 gyermek is érkezett, akiről nem tudták, hogy a szüleik élnek e még. Szívtépő látvány volt, ahogy a gyermekek a szüleik után siránkoztak. Beöthy nagyon felháborodott és az ég bosszúját kérte a reakció alkalmazta eszközökre.¹⁹

Az nagyenyedihez hasonló szerencsétlenség történt Járán is. Bár a lakosok január 15-én segítséget kértek, ez későn érkezett meg, így a falu magyar lakóit a román felkelők lemészárolták, házaikat felgyújtották, javaikat pedig felpredálták. A faluba benyomuló magyar csapatok tűzharcba keveredtek a román lakosokkal és felkelőkkel, akik közül többet megöltek. Ekkor jelent meg a falu határában egy román felkelő csapat, amely azonban alulmaradt a magyar alakulattal szemben és 53 főt veszített. Az eseményről Czetz január 16-án küldött jelentést Beöthynek, aki immár keményebb fellépést javasolt a havasi román felkelőkkel szemben. Felmerül a kérdés, hogy mit tett Beöthy a további veszély megelőzése érdekében? Rendeletet intézet Erdély lakóihoz, amelyben va-

Mindkét jelentést részletesen ismerteti: Egyed 2010. 305–307.

¹⁹ Nagyenyed elpusztítására összefoglalóan: Kemény, 1863. és Szilágyi 1891.; Czetz erőire: MTA Kt. Történelem. Ív-rét 300. 2. 3., Bauer 1870. 90.; Czetz levelét közli: TL 1892. 10. sz. 102.; A nagyenyediek segélykérésére: Szilágyi 1891. 39.; Az enyedi események elemzése: Egyed 2010. 310–319.; Beöthy felháborodására: Irmédi-Molnár 1938. 96.

Veressipkás honvéd

Báró Anton Puchner (1779–1852) császári-királyi altábornagy

dászcsapatok alakítására szólította fel őket, valamint katonai segítséget kért a partiumi megyéktől is. Minden nélkülözhető erőt Tordára és más magyar településre küldött.²⁰

A román felkelők pusztításai természetesen nagy hatást gyakoroltak az országos teljhatalmú biztos nemzetiségi politikájára. Ha január 2-án még csak kételyei voltak Bem amnesztia politikáját illetően, január 15-től fogva már a nyílt elutasítás álláspontján volt, szorgalmazva a román felkelőkkel szembeni erélyesebb fellépést. Nézetének változását híven tükrözik a Honvéd hasábjain január 18-án megjelent felhívásának sorai: „A bünbocsánat meg nem termette maga gyümölcseit. A vad elem dühögve pusztít, ártatlan vérrrel öntözi e földet. És míg a magyar sereg győzelmesen halad, s új babérokat tűz halántékaira: Addig a fő város közelében, hol annyi okunk volt az ádáz vésznek lecsilapultát várni, városok és falvak dülnek romba.

Biztosítékunkra itt hagyott sergeink mindent elkövetnek, meggátolni a veszélyt, de részint a távolság, részint a késedelmes tudósítások ezt tenniük nehezíti...²¹

A szászokkal szembeni politikáját – Kossuth utasítására – már kezdetektől fogva a kemény fellépés jellemezte, ugyanis 1848. október 18. óta a szászság immár nyíltan a magyar kormánnyal szembenállók oldalára állt. A szász nemzetőrség, amely tavasztól alakult és soraiból gondosan kizárta a magyarokat immár fegyveres szerepet is vállalt az osztrák csapatok mellett. Az 1848. október 23-án Marosvásárhely ellen vonuló Gedeon József tábornok hadosztályában 700 szász nemzetőr is volt. E mellett felajánlották egy 1253 fős vadászszázalaj kiállítását is, melybe a szász ifjak lelkesen jelentkeztek. Az utóbbi alakulat a brassói helyőrség kötelékébe került. A Puchner által 1848. november közepére elfoglalt Erdély területéből egy saját Markt grófságot kívántak létrehozni szász vezetéssel. Emellett a Kolozs, Doboka és Torda megyei szász lakosságú falvakat Beszterce-vidékhez kívánták csatoltatni. 1848. december közepén azonban megindult a magyar ellentámadás, 1849. januárjában Bem csapatai már Nagyszebent fenyegették, ami nem kevés rémületet keltett mind Puchnerben, mind a szász vezető körökben. Az erdélyi főhadparancsnok ösztönzésére Nagyszeben és Brassó küldöttsége Havasalföldön felkereste Lüders tábornokot, a román fejedelemségeket megszálló orosz csapatok parancsnokát katonai segítségkérés céljából. A misszió azonban sikertelen maradt, mert Lüders csak Puchner kérésére volt hajlandó csapatokat küldeni. Miután ez is megtörtént, február 2-án orosz egységek vonultak be Nagyszebenbe és Brassóba, ahol helyőrségi feladatokat láttak el. Ez volt az a lépés, amivel az erdélyi szászok a magyar kormányzatnak a maradék szimpátiáját is elveszítették. Az Országos Honvédelmi Bizottmány élén Kossuth Lajossal már korábban is őket tartotta fő felelősnek a románság fellázításáért és számos magyar település

²⁰ Czetz január 16-án, Tordáról írt jelentését közli: Dragomir 1946. III. 275–276.; Beöthy jelentése az eseményekről az Országos Honvédelmi Bizottmány részére: MNL OL H.2. 1849:701. Kolozsvár, 1849. január 16.; Beöthy további intézkedéseiről: Egyed 2010. 318–319.

²¹ Honvéd, 19. sz. 1849. január 18. 74.

elpusztításáért, de az oroszok behívása csak tetézte az ellenszenvet. Míg a román vezetőkkel a magyar politikusok keresték a megegyezés lehetőségét, a szászokkal szemben többségük csak a kemény fellépés politikáját tartotta célravezetőnek.²²

1849. január elején Bem csapatai elfoglalták Beszterce-vidéket, vagyis az első szászok irányította törvényhatóságot. A terület élére Bem egy bizottmányt állított, amelynek feladata a lázadásban részt vettek megbüntetése volt. A testület elnöke gr. Mikes Kelemen ezredes volt. Mikes Besztercén kivégeztetett egy szász tanítót, aki folyamodványokat írt Karl Urban alezredeshez. Ezek a hírek eljuthattak Kolozsvárra is, mert Beöthy a január 5-én Hodossy Miklóshoz írt levelében az alábbiak szerint fogalmazott: „A szászok földjének egy részét szerencsésen megszállottuk, és hiszem, hogy Bem tábornok az ön által is javallott módot igyekezni fog életbe léptetni, ezt csak gyanítólag írhatom, mert én a Tábornoktól még egy betű tudósítást sem nyertem.” Beöthy január 20-án kelt levelében javasolta az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hogy a br. August Wardener vezérőrnagy által 1848 novemberében a magyar városokra vetett hadisarcot, mintegy 108 000 forintot, a szászok térítsék meg. A javaslatot Kossuth elfogadta.²³

Beöthy kezdetektől fogva arra törekedett, hogy az erdélyi nemzetiségeket megnyerje a magyar forradalom és szabadságharc ügyének, ez a törekvése azonban zátonyra futott. Ezzel a kormánybiztos is tisztában volt, és a helyzet megítélését hűen tükrözik a január 30-án Ion Lemeni görög katolikus püspökhöz intézett levelének sorai: „Csillapulni kell a kedélyeknek, a nemzeteknek egymást megérteni s így kiegyenlítést létesíteni. Ez volt fő feladatomban ideérkezésem óta, de eddig célt nem értem.”²⁴

Beöthy Ödön és József Bem vezérőrnagy kapcsolatának alakulása

A bevezető fejezetben már utaltam arra, hogy Beöthy életrajzírója, Hegyesi Márton az erdélyi fő kormánybiztosságról való lemondásának elsődleges okát abban látta, hogy nem sikerült a lengyel tábornokkal megfelelő kapcsolatot kialakítania. Kossuth az 1848. december 25-én kelt rendeletében utasította Beöthyt, hogy lépjen mihamarabb érintkezésbe Bessel, hogy a további hadműveleteket és feladatokat megbeszéljék, illetve összehangolják. Beöthy előtt az ilyen jellegű feladat nem volt ismeretlen, mivel délvidéki kormánybiztosként már korábban is kellett gondoskodnia a

²² A szászok politikájára nézve: Teutsch 1910. 252–253.; Sárközi 1974. 63–66.; Az orosz csapatok behívásának körülményeit alaposan feltárja: Gyalóky Jenő: Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása. 1849. január 31.–március 28. Bp., 1931. A lépést még a román vezetők egy része is ellenezte.; Alekszandr Nyikolajevics Lüders orosz gyalogsági tábornok, a román vajdaságokat megszálló V. hadtest parancsnoka volt.

²³ Mikesre: Bona 2000. 517–518.; Bem besztercei eljárására: Márki 1898. 223.; Bauer 1870. 94. Karl Urban alezredes a naszói székhelyű román határezred parancsnoka volt.; Beöthy levele Hodossy Miklóshoz: MNL OL H. 106 3. d. szn. Kolozsvár, 1849. január 5.; Beöthy levele Kossuthoz: MNL OL H.2. Kolozsvár, 1849. január 20.

²⁴ Egyed 2010. 350.

működési területén harcoló csapatokról, ekkor feladatát akadálymentesen megoldotta. Emellett 9 évig katona volt, így a hadtudomány sem volt ismeretlen előtte. Azonban Bem nem bizonyult könnyű diónak. A tábornok nem volt bőbeszédű, anyanyelvén kívül elsősorban a francia nyelvet művelte, német tudása csak felületes volt. Stratégiai terveit még bizalmasaival, közvetlen alárendeltjeivel is csak az utolsó percben közölte. Ez pedig azért volt problematikus Beöthy számára, mert a sereg élmezéséről és hadianyaggal való ellátásáról elsősorban neki kellett gondoskodnia.²⁵

Előbb már utaltunk arra, hogy a magyar ellentámadás december 18-án indult meg, Bem december 25-én elfoglalta Kolozsvárt. Hadműveleteit 27-én folytatta, 29-én elfoglalta Bethlent. Beöthy és Bem január 1-én találkozott Désen, a személyes kontaktus azonban nem tett jó benyomást a kormánybiztosra. Beöthy megkérdezte Bemtől, hogy milyen intézkedéseket tett a visszafoglalt területek biztosítására, mire a tábornok azt felelte, hogy erre semmi szükség, mert a román lakosság támogatja őt. Így biztosító erő is csak Zsibón, Szilágysomlyón és Csucsán maradt (négy nemzetőr század). Bem szavai annyira megnyugtatták Beöthyt, hogy Közép-Szolnok megyét utasította, hogy az Egregynél táborba szállt nemzetőrségét oszlassa fel. Emellett Kolozsváron és Tordán állomásozott még csekély sorkatonaság, illetve a 18 századból álló bihari nemzetőrség biztosította Bánffyhunyard és Torda között a közbiztonságot (3000 fő). Ennek alapján Észak-Erdélyben az alábbi erők állomásoztak 1849. január elején:

a) Kolozsvári térparancsnokság (parancsnok: Tóth Ágoston alezredes):

<i>Alakulat</i>	<i>Állomány</i>
31. honvédszászlóalj	900 fő
32. honvédszászlóalj két százada	240 fő
15. huszárezred tartalék százada	80 fő (ló nélkül)
11. huszárezred fél százada	50 fő (részben ló nélkül)
Fél hatfontos ágyúüteg	Négy löveg

Összesen: 1140 gyalogos, 130 lovas, 4 löveg.

a) Tordai-dandár (parancsnok: Czetz alezredes):

<i>Alakulat</i>	<i>Állomány</i>
11. honvédszászlóalj	900 fő
15. huszárezred egy osztálya	240 fő
Kress-svalizsérekek	80 fő
Egy hatfontos üteg	8 löveg

Összesen: 900 gyalogos, 320 lovas, 8 löveg.

²⁵ MNL OL H. 106. 3. db. Szn. Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 5. „Az itteni tábornak erejéről, úgy szinte arról is, mik legyenek a hadsereg szükségei, jelentést nem tehetek, amennyiben minden szorgalmazásom dacára mindez ideig semmi értesítést nem kaptam.”

Honvédtábor

A fenti összegzésből megállapíthatjuk, hogy a régióban állomásozó katonai erő csekély volt és semmiképpen sem volt alkalmas arra, hogy minden magyarok lakta települést megvédjen.²⁶

Ráadásul Bem január 17-én Czetz erőit magához vonta, így Kolozsvár szinte védtelenül maradt, mivel a tordai dandárral a 31. honvédszászlóalj is elvonult. Így Beöthynek a régió védelmét szinte saját magának kellett megteremtenie. Elsősorban az alakuló nemzetőrsegekre és vadászcsapatokra, a partiumi megyék mozgósított nemzetőrsegeire támaszkodhatott. Ezzel egy vita vette kezdetét a tábornok és a kormánybiztos között. Az előbbi azzal vádolta Bemet, hogy kevés erőt hagyott hátra az elfoglalt területek biztosítására. A vádakra Bem a január 18-én kelt levelében válaszolt. Közölte, hogy a 15 ezer fős hadtestéből 5565 fő a visszafoglalt területeket tartja megszállva, vagyis az ország rész egyharmadát. Neki a haderő kétharmadával Erdély kétharmadát kell visszafoglalnia, így az arányokat tekintve minden rendben van. Az ér-

²⁶ Kossuth december 25-i rendelete Beöthyhez: KLÖM XIII. 882–883.; Bem hadműveleteiről: Hermann 2001. 178–179.; Beöthy és Bem január elsejei találkozájáról: MNL OL H.2. 1849:701. Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 16.; Az észak-erdélyi erők elhelyezkedéséről és összetételéről: MTA Kt. Történelem. Ivrét 300. 2. 3. Tóth Ágoston naplója.

József Bem vezérőrnagy

velésnek csak az a szépséghibája, hogy január közepétől Bem folyamatosan vonta magához a soralakulatokat, mivel a Dél-Erdélyben összpontosult császári hadtesttel szemben már gyengébb volt.²⁷

²⁷ A vitát ismerteti: Kovács 1979. 90.

Nagyszeben ostroma (1849. január 21.)

Január 2-án kelt, az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz írt hivatalos jelentésében Beöthy erősen kritizálta Bemnek a hadsereg ellátására vonatkozó rendeletét. Szerinte a kiszabott kvóta nagyvonalú, ugyanakkor igazságtalan a Csucsától Tordáig szolgálatot ellátó bihari nemzetőrökkel szemben, mivel az utóbbiak a rendelet áldásaiban nem részesültek. Szintén ugyanezen napon kelt Kossuthoz írt bizalmas levele, amelyben Bemet már keményebb hangnemben kritizálta. Nyíltan kijelentette, hogy a tábornok lehet kiváló katona, de a sereg adminisztrációjához keveset ért. A segédje, Szalbek György főhadnagy arisztokratikus modorú, ugyanakkor kiváló főtisztjeit mind a seregtől eltávolítva, más-más állomáshelyekre vezényelte. Nem tart maga mellett vezérkart, mivel a kijelentése szerint ez ő egy személyben. Azonban, ami a legfájóbb volt Beöthynek, hogy a hadsereg ellátásáért felelős főbiztosnak gr. Teleki Sándort, Kővár-vidék főkapitányát nevezte ki, amivel a kormánybiztos egyáltalán nem értett egyet. Helyette Oláh Mátyást, Bihar megye volt számvevőjét nevezte ki. Személyes találkozásánál Bemmel közölte, hogy Teleki a törvényhatósága kormányzását fogja átvenni, és kérte Bemet, hogy a polgári hatalom ügyeibe a továbbiakban ne avatkozzék bele, illetve küldjön számára részletes tudósításokat a hadi helyzet alakulásáról. Bár Bem mindent megígért, Beöthynek továbbra is komoly fenntartásai voltak vele szemben. Tóth Ágoston naplója szerint január 3-án, amikor bemutató látogatást tett Beöthynél, a kormánybiztos erősen panaszkodott Bemre. Kijelentette,

Bem vezérőrnagy Nagyszeben előtt (1849. március 11.)

hogy ők ketten sohasem fogják egymást megérteni és Tóth segítségét kérte a gördülékeny kapcsolattartáshoz.²⁸

Közben Bem hadműveletei tovább folytatódtak. 1849. január elején Bukovinába üzte Urban erőit, majd január 12-én elfoglalta Marosvásárhelyt, helyreállítva ezzel a közlekedést a Székelyfölddel. Január 16-án továbbindult és 17-én, a gálfalvaszőkefalvi ütközetben jelentős győzelmet aratott Puchner erői felet. A következő nap megszállta Medgyest, majd magához rendelte Czetz dandárját, és Nagyszeben ellen indult. Ide 21-én érkezett, azonban Czetz alakulatai nem érkeztek még meg, a város falait pedig 18 és 24 fontos lövegek védték. Puchner túlerőben volt, ráadásul Bemnek elfogyott a lőszer, így kénytelen volt elrendelni a visszavonulást Nagycsűr felé.

A hadműveletekről azonban Beöthy csak késve, és akkor is szűkszavú tudósításokat kapott Bemtől. Ugyanakkor a tábornok nem küldött jelentéseket – a kormánybiztos többszöri sürgetései ellenére sem – a sereg pontos létszámáról és szükségleteiről. Ismereteim szerint első jelentését Bem január 8-án küldte meg Beöthy számára Besztercéről. Ebben közölte, hogy Urban megvert serege, amely öt sorgyalog zászlóaljából,

²⁸ Beöthy jelentései Kossuth Lajoshoz: MNL OL H.2. 1849:224. és 1849:225. Kolozsvár, 1849. január 2.; Szalbek Györgyre: Bona 2000. 646.; Oláh Mátyás kinevezésére: MNL OL H.2. 1849:229. Levél az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 4.; Irmédi-Molnár 1938. 95.; Egyed 2010. 350–351.

egy század lovasságból és hét ágyúból áll, Bukovinába menekült. Közölte, hogy Felső-Erdély meg van tisztítva az ellenségtől, és ő Nagyszeben ellen indul, a siker felől nincs kétsége. Következő napi jelentésében, amelyet Bem szintén Besztercéről írt, közölte Beöthyvel, hogy a 18 század bihari nemzetőr elhelyezését helyesli, ez az alakulat a továbbiakban Marzsó Imre őrnagytól függ. Ő jogosult intézkedni a felváltásukról is. Bem közölte Beöthyvel az észak-erdélyi csapatoknak az alábbiak szerinti elhelyezését:

a) Dési-térparancsnokság: (parancsnok: br. Bánffy János alezredes)

<i>Alakulat</i>	<i>Állomány</i>	<i>Állomáshelyek</i>
Debreceni gyalogos nemzetőrség	600 fő	Dés, Szamosújvár, Bethlen
Debreceni lovas nemzetőrség	120 fő	Dés, Szamosújvár, Bethlen
Hatfontos lövegek	3 darab	Dés, Szamosújvár, Bethlen

b) Besztercei-parancsnokság: (parancsnok: Riczkó Ignác ezredes)

<i>Alakulat</i>	<i>Állomány</i>	<i>Állomáshelyek</i>
2. (Sándor) sorgyalogezred 3. zászlóalja	500 fő	Beszterce, Naszód, Tihuca, Teke
Lengyel légió	100 fő	Beszterce, Naszód, Tihuca, Teke
Szatmári lovas nemzetőrség, más forrás szerint 1 osztály Koburg- huszár	200 fő	Beszterce, Naszód, Tihuca, Teke
3 fontos lövegek	6 db	Beszterce, Naszód, Tihuca, Teke

A fenti erők Erdély észak-keleti részét biztosították. Ha összegezzük a Kolozsváron és Tordán lévő erőkkel, akkor megállapíthatjuk, hogy a visszafoglalt területeket 2640 gyalogos, 650 lovas és 18 löveg, illetve 3000 nemzetőr biztosította. Emellett a Riczkó alá rendelt alakulatoknak védeniük kellett Erdélyt a Bukovinába kergetett Urbantól. Ez pedig a fenti csekély erőkkel szinte lehetetlen volt. Nem lehetett megvédeni Erdély minden magyar lakta települését, harcolni a román felkeléssel, szemmel tartani a gyulafehérvári erődöt.²⁹

A Marosvásárhelyt elfoglaló Bem január 14-én jelentette Beöthynek, hogy a székekelyek minden oldalról özönlnek hozzá. Közölte, hogy Tóth alezredes utasította a Felvincig történő előrenyomulásra, mivel a győzelem már közel van. A következő tudósítás, amely január 17-én kelt, január 20. körül érkezhettek meg Kolozsvárra. Eb-

²⁹ Bem január 8-án kelt tudósítása. Közli: TL 1893. 203.; A január 9-én írt jelentése: MNL OL H.2. 1849:701. Szn.; Marzsó Imrére: Bona 2000. 497–498.; Bánffyra: Bona 2000. 229.; Riczkóra: Bona 2000. 601–602.; Az alakulatok létszámának pontosításához: MTA Kt. Történelem. Ívrét 300. 2. 3. Tóth Ágoston naplója.

ben a tábornok beszámolt a gálfalva-szőkefalvi győzelemről és Puchner meneküléséről, akit tovább fog üldözni. Reményét fejezte ki, hogy Nagyszeben már 20-án eléri és rövidesen elfoglalja. Szintén ekkor futhatott be Czetz tudósítása is, amelyben közölte, hogy a román felkelés központját, Balázsfalvát 19-én elfoglalta. A legutolsó jelentés január 21-én érkezett meg Bemtől Kolozsvárra. A tábornok ebben sürgősen lőszerutánpótlást kért Beöthytől. Ezt azonban már képtelenség volt eljuttatni a Nagyszeben alatt küzdő csapatokhoz. A vereséget követő visszavonulás után nem kapott tudósítást Beöthy Bemtől, a bizonytalanság pedig Kolozsváron pánikszerű hangulatot idézett elő.³⁰

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a Bem és Beöthy közötti ellentétek a következő tényezőkből adódtak:

- Beöthy már a kezdetektől fogva sem értett egyet Bem bűnbocsánatot hirdető kiáltványával, amelyet ez ideig tudomásul vett, de a nagyenyedi és alsójárai események után nyíltan fellépett ellene.

- Aggodalommal töltötte el, hogy a tábornok a Nagyszeben elleni hadműveletekhez egyre több katonai erőt von magához a visszafoglalt területekről. Így a román felkelés és a gyulafehérvári helyőrséggel szemben, illetve a szórványban lévő magyar települések megvédéséhez alig maradt bevethető alakulat. A Nagyenyed és Gyulafehérvár felől Debrecen és Nagyvárad ellen irányuló ellenséges támadástól még Kossuth is tartott, bár ennek 1849 január elején sok realitása nem volt.³¹

- Beöthy a hadsereg ellátását mindig szívügyének tekintette, ugyanakkor e nehéz feladatnak Bem pontos jelentései hiányában nem tudott eleget tenni.

- Határozott politikusként nem nézte jó szemmel és nem tűrte el, hogy a tábornok beleavatkozzon a polgári hatalom ügyeibe.

Beöthy honvédelmi és hadseregszervező intézkedései

Beöthy számára az egyik legnehezebb feladatnak számított a visszafoglalt területeken az államhatalom és a közbiztonság helyreállítása. Ehhez ugyanis fegyveres erőre volt szükség. A belbiztonság garantálása elsősorban a nemzetőrség feladata lett volna, az országrész nemzetőrségeit azonban 1848. október–novemberben a császári alakulatok, illetve a román és szász felkelők lefegyverezték. 1849 januárjában megindult ugyan a törvényhatóságok nemzetőrségeinek újjászervezése, azonban számukra az állam fegyvert nem tudott biztosítani. A rendelkezésre álló sorkatonaság kevés volt, ráadásul az utóbbinak Erdély visszafoglalása volt az elsődleges feladata. A Honvéd cikkírója erről így fogalmazott: „Hadjárásunk főfeladata egy országrészt visszaszerezni az anyahonnak. És ha a fegyveres erőt, mely e főcélra szükséges, magán sé-

³⁰ TL 1892/8. 74.; Honvéd, 21. sz. 1849. január 20. 81.; Irmédi-Molnár 1938. 96–97.

³¹ KLÖM XIV. 70–71. Kossuth levele Beöthyhez. Debrecen, 1849. január 9.

relmek orvoslására diriboljuk szét, maga a főcél lesz kockáztatva.” Másik kézenfekvő megoldás a szabadcsapatok szervezése volt Erdélyben és a Partiumban. Magyarországon Kossuth Lajos 1848. december 16-án rendeletben szólította fel a veszélyeztetett törvényhatóságokat, hogy szervezzenek gerillacsapatokat. Két nap múlva már részletezte az elképzeléseit. A csapatok vezéreit a főispánok, vagy azok távollétében az alispánok nevezik ki. A vezérek 100-200 fős csapat esetén századosi, 400 fő felett őrnagyi illetményt kapnak. Az így felállított alakulatok nem tartoznak a rendes katonaság közé, de ha más megyében is veszély van, akkor a kormány felhívására oda is kötelesek átmenni. Felszerelésükről maguk gondoskodnak. Feladatuk a gerillaharc, a zsákmány őket illette, a szuronyos puskákért és foglyokért pénzt kaptak. Hatáskörileg a polgári kormányzathoz tartoztak. Ezek az alakulatok tehát költségkímélőbbek voltak, ugyanakkor négy hónapig bárhol be lehetett őket vetni. A fentiek szellemében Beöthy január 5-én kelt rendeletében vadász csapatok alakítására szólította fel Közép-Szolnok és Kraszna megyék közönségét. Rendeletét az alábbiakkal indokolta: „A dolgok menetelét összetett kézzel azon biztos remény alatt, hogy így a veszélyt magunktól eltávolítjuk hasztalan nézzük, hasztalan különösen Erdélyben, hol a nemzetiség és értelmiség ellen a durva nyers erő használtatik fel; melynek feladása nem kevesebb, mint véres verejtéssel szerzett vagyonunkat feldúlva romba dönteni, s életünktől a legborzasztóbb kínok közt minket megfosztani, ha tehát ily jövő vár reánk, természeti ösztön hí fel mindenkit, életét a mily drágán csak lehet áruba bocsátani.” A következő napon pedig Erdély törvényhatóságai felé bocsátott ki nyílt rendeletet a tárgyban. Az intézkedés indoklása szinte megegyezik a fenti megyékhez írottakkal. A vadászcsapatokba belépők 5 forint foglalót kaptak, zsoldjuk a sorkatonasággal megegyező volt. Az alakulatok a katonai törvények hatálya alatt álltak. A belépők vállalhattak mind lovas, mind gyalogos szolgálatot, amennyiben egy csapat létszáma elérte a 100 főt, megalakultnak számított és indulnia kellett a román felkelők ellen. Fő feladatuk volt, hogy portyázásaikkal a bűnösöket elfogják, a rablott javakat és fegyvereket begyűjtsék. Semmi olyan jogositványuk nem volt, amely törvénytelenségre hatalmazta volna fel őket. Erre egyértelműen utalnak a rendelet záró sorai: „Azért is eleve figyelmeztetek mindenkit, ki erkölcsé tisztaságában és becsületességében nem bízok, e sereghez be ne álljon; mert a magyar nemzet egyedüli feladata, bármi méltatlanságot és polgáriasság elleni tényt követek legyen is ellene, hasonló mértékkel vissza nem fizetni, – mert ezt sem történelmi nevezetessége, sem világszerte ismeretes becsületes jelleme meg nem engedi. – Feladatásunk nem hódítás, – feladatásunk kibékítés, és meggyőzni mindenkit arról, hogy e honnak jövője és mindene az u n i o törvénynek szilárdításában rejlik.” A vadászcsapatok ideiglenes szervezésével Beöthy Keczei Istvánt, Csíki Lászlót, Orbók Ferencet és Bánffy Lászlót bízta meg.³²

³² Honvéd, 6. sz. 1849. január 3. 23.; Az anyaországi szabadcsapatokról: Hermann. 1999. 10–14.; Közép-Szolnok és Kraszna megyékhez intézett rendeletről: Honvéd, 9. sz. 1849. január 6. 33–34.; Január 6-án, Kolozsváron kelt, az er-

A vadászcsapatok alakítása mellett Beöthy a nemzetőrségek egy részének mozgóvá tételére utasította a törvényhatóságokat. 1849. január 8-án levélben tudatta Torda városával, hogy Czetz alezredes 1200 fős különítményével megkezdi a cirkálásait, viszont ők alakítsanak vadászcsapatokat. A vállalkozók saját fegyverrel rendelkezzenek, a költségeket majd az állam fogja viselni. A város a rendelet hatására másnap közgyűlést tartott, ahol arról határoztak, hogy az eddig felállított két nemzetőrszázadot átszervezik vadászcsapatokká.

Január 16-án egy portyázó vadászcsapat indult ki Tordáról a román felkelők ellen. A mozgó vadászcsapatok fontos feladata volt a román felkelők által elrabolt javak visszaszerzése. Tarsoly Gergely és Lengyel Ádám századosok századai már január 23-án megkezdték a cirkálást, valamint a román felkelők lefegyverzését és a rablott javak visszaszerzését. A legfenyegetettebb helyzetben Torockó és környéke volt, ahová Ugron kormánybiztos vadászszázadokat indított Tordáról. Emellett a kormánybiztos külön katonai erő kirendelését kérte az országos biztostól Kolozsvárról a tordai térparancsnokság rendelkezése alá, Alsójárára. Az utóbbi az alábbi alakulatokból tevődött össze: 50 honvéd főtiszt (32. honvédtábornok), 1 század bihari és 1 század tordai nemzetőr. A különítmény elsődleges feladata az volt, hogy Pápai Lajos alispán, polgári biztos irányítása mellett a környék román lakosságát lefegyverezzék. Beöthy közölte a térparancsnoksággal azt is, hogy Kolozsvárról hasonló erők indultak ki Tordaszentlászlóra és Magyarlétára, amelyekkel vegyék fel a kapcsolatot és a hadműveleteiket hangolják össze.

Torda mellett Kolozsváron és Aranyosszékbén alakultak ilyen csapatok. A legnagyobb gondot a lőfegyverhiány jelentette, a belépők egy része csak lándzsával volt felszerelve. Beöthy vásárolt ugyan fegyvereket, ez azonban csak a hiány töredékét fedezte. Aranyosszékbén a nemzetőrség 1848-ban kinevezett őrnagya, Benő István kezdte meg a újjászervezést. 724 gyalog (két század) és 163 fő lovas (egy század) nemzetőr alakult. A gyalogosok 44 lőfegyverrel, míg a lovasok 73 felszerelt lóval és 13 pár pisztollyal rendelkeztek. Az utóbbiak kivétel nélkül kiszolgált székely huszárok voltak. Benő január végén 200 darab lőfegyvert és pénzt kért Beöthytől.

Beöthy Kolozsvár lakosait már január 6-án egy vadászcsapat alakítására szólította fel, vezérnek Matskási Ferencet szánta. A kolozsvári mozgó nemzetőr alakulatot Beöthy a mezősegi román falvak lefegyverzésére rendelte ki. Az alakulat Magyar- és Oláhlétára szállt ki, ahol rögtön megkezdték a vizsgálatot. Ekkor a települések határában két-három ezer román felkelő jelent meg, akiket a havasok felé űztek. Később az alakulat Kisbányán harcolt a román felkelők ellen, és 13 lemészárolt magyar halottat eltemettek. Ezután Kisfenesre vonultak, ahol br. Wesselényi Farkas, illetve az alsójárai polgárok elrablott javait szereztek vissza. Emellett négy lőfegyvert és lándzsákat szed-

délyi törvényhatóságokhoz intézett levelét közli: Kővári 1861/1. 144–145.; Kővári 1861. 152.; Bánffy Lászlóra: Bona 1998. I. 83.; Beöthy levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 6. (Közli: Dragomir 1946. III. 253–254.)

tek be a román lakosságtól. Kolozs megye a vadászcsapatok szervezésével Kolozsvárhoz hasonlóan Macskási Ferencet bízta meg, akit egyben őrnagyi rangra is javasoltak. A megyei vadászok közül egy század Bán István százados parancsnoksága alatt Tordaszentlászlón állomásozott. Január 17-én pedig Beöthy arra utasította Kolozsvár város hatóságát, hogy a nemzetőrséget írják össze, a szolgálatra kötelezettek lássák el magukat a lehetőségeik függvényében lőfegyverrel, vagy készítsenek lándzsákat. A város kirendelt mozgó nemzetőrsége feltehetőleg több kihágást is elkövetett, így Beöthy január 29-én vizsgálat lefolytatására utasította br. Kemény Ignác Kolozs megyei kormánybiztost.

Kalotaszegen mintegy 400 fős vadászcsapat alakult, azonban a foglalópénz és a fegyver hiánya miatt a többség hazament. Bánffyhunyadon 150, más Kolozs megyei településeken 110 fő vállalt vadászcsapatbeli szolgálatot. Számukra a főispán fegyvert és foglalópénzt sürgetett. Ezen felül még Szentpály Sándor szervezett a megyében egy 176 fős vadászcsapatot. A kalotaszegi vadászcsapatba – Beöthy utasítása alapján – csak a lőfegyverrel rendelkezőket vették fel, a többi jelentkezőt mozgó nemzetőri szolgálatra kötelezték.

Belső-Szolnok megyében Beöthy rendeletének fogadtatásáról a szemtanú Csernátóni Vajda Sámuel így emlékezett: „Január 17. volt a bizottmányi gyűlés, hol Beöthy Ödön kormánybiztos rendelkezék, miszerént az ellenség által okozott károk becsültesenek meg, azok megtérítendők, és a megyébe mozgó vadász csapat állíttassék fel, amelyek iránt intézkedések tevődtek is.” Mintegy 200 fő jelentkezett mozgó nemzetőri szolgálatra, akik mellé Torma Józsefet kérte hadnagyi rangban a főispán. Emellett Eperjesi József nemzetőr főhadnagy vadászcsapat szervezésébe kezdett, ugyanakkor Bem Désen a nemzetőrség felállítását szorgalmazta. Mivel az utóbbit a vadászcsapat szervezése gátolta, Weér Farkas főispán Beöthytől kért állásfoglalást az ügyben. Ugyanígy véleményt kért br. Bánffy János alezredes, dési térparancsnok is, mivel a főispán a román lakosságtól beszedett fegyvereket a vadászcsapatok számára igényelte tőle, míg Bem a nemzetőrségnek szánta azokat. Beöthy a válaszában kifejtette, hogy célszerűbb a vadászcsapatot lőfegyverrel ellátni, mivel az négy hónapra alakult és bárhol bevethető. A nemzetőrséget lándzsával is fel lehet szerelni. Ezzel a kormánybiztos meg is határozta a vadászcsapatok és a mozgó nemzetőrség közti különbséget, mivel az utóbbit csak rövidebb időszakra lehetett alkalmazni. Ennek szellemében határozta meg Beöthy január 17-én Szék városa számára a nemzetőri szolgálatra kötelezett polgárok összeírását, illetve vadászcsapatok alakítását, amelyet 200 fő jelentkezése esetén azonnal ki kellett indítani.

Marosszékbén január 20. és január 30. között hat század vadász alakult, melyet rövidesen a Mezőség falvaiba vezényeltek a román felkelők ellenében. Emellett a szék nemzetőrsége is újjászerveződött, egy századuk január végén már Galgón állomásozott. Az egységet később Bem Marosvásárhelyre visszarendelte, amit Bánffy alezredes, dési térparancsnok nem nagyon bánt, mivel mintegy 72 nemzetőr már korábban hazaszökött.

Honvédtoborzás

Nagyon fontos volt, hogy a közbiztonság megteremtése érdekében gyorsan bevet-
hető, elsősorban lovas alakulatokra volt szükség, így Beöthy január 17-én az ilyen jel-
legű szolgálat vállalására szólította fel Erdély lakóit. Felhívását az alábbi sorokkal in-
dokolta: „A vad elem dühöngve pusztít, ártatlan vérrrel öntözi e földet. És míg a ma-

gyar sereg győzelmesen halad, s új babérokat tűz halántékaira: Addig a fő város közelében, hol annyi okunk volt az ádáz vésznek lecsillapultát várni, városok és falvak dűlnek romba. Biztosítékunkra itt hagyott sergeink mindent elkövetnek, meggátolni a veszélyt, de részint a távolság, részint a késedelmes tudósítások ezt tenniük nehezíti, mert egy neme a csapatnak, mely gyorsasággal a fenyegetett helyeken meg jelenhet hiányzik. Lovasságunk nincs. Lóra tehát mindenki, kitől csak telik, rang és osztály különbség nélkül. Mutassa meg e hon lakossága, hogy nem csak lovakat tud a nevelni, hanem azokon szolgálni is, midőn a hon érdeke kívánja.”³³

A vadászcsapatok mellett legalább ennyire fontos volt a szerveződő honvédszászlóaljok kiegészítése és felszerelése. Az utóbbiak közül Beöthy különös figyelmet szentelt a 32. honvédszászlóaljra. Ennek az alakulatnak a szervezését 1848 októberében kezdték meg Torda megyében és Aranyosszékben br. Kemény Farkas irányításával. Ebben az időszakban az erdélyi főhadparancsnokság már nem támogatta a honvédszászlóaljok szervezését, így a zászlóalj még október végén is csak 132 újoncból állt. A zászlóalj felfegyverzése lassan haladt, noha Cserey Ignác alezredes már november végén fegyvert igényelt Lahner György ezredes, fegyverzeti felügyelőtől. Fegyvert azonban ennek ellenére sem kaptak, így a zászlóalj parancsnoka, Bittó Károly őrnagy még decemberben is a hiányos felszereltség miatt panaszkodott. Erdély feladása után az alakulat Bihar megyébe vonult vissza, ahol szervezése folytatódott. Az alakulat erdélyi újoncainak létszáma január elején is csak 166 fő volt, így Bihar megyei újonckeretből egészítették ki a létszámát. Az utóbbi azonban nagyrészt román nemzetiségű újon-

³³ Torda megyére: MNL OL H.2. 1849:701. Beöthy Ödön Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1848. január 16.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3646. Ugron István jelentése Beöthy Ödönhöz. Torda, 1849. január 17.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3643. Tarsoly százados jelentése Ugron Istvánhoz. Záh, 1849. január. 23. Panaszkodik, hogy kevés a rendelkezésre álló erő, illetve nagy a fegyverhiány; MTA Kt. Csány-lt. 1849:55. Beöthy levele Torda városához. Kolozsvár, 1849. január 8. Mellette: A város közgyűlésének jegyzőkönyve Szigethy Cseh Sándor főhadnagy és Balogh János aljegyző aláírásával. Torda, 1849. január 9.; Dragomir 1946. III. 270. Beöthy jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 12.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:110. Beöthy rendelete a tordai térparancsnoksághoz. Kolozsvár, 1849. január 16.; Lengyel Ádámr: Bona 2009. II. 28.; Tarsoly Gergelyre: Bona 2009. II. 442.; Pápai Lajosra: Bona 2000. 561.; Aranyosszékre: MTA Kt. Csány-lt. 1849:3721. Benő István őrnagy jelentése. Kövend, 1849. január 12.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3717. Fosztó Károly levele. Kövend, 1849. január 12.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3720. Aranyosszék levele. Kövend, 1849. január 15.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3757. Benő őrnagy jelentése. Kövend, 1849. január 31. Benő Istvánra: Bona 2000. 239–240.; Kolozsvárra és Kolozs megyére: MTA Kt. Csány-lt. 1849:3595. Bíró Pál nemzetőr százados levele. Magyarléta, 1849. január 18.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3658. Kemény Ignác kormánybiztos jelentése. Kolozsvár, 1849. január 23.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3692. Matskási Pál főispán levele. Kolozsvár, 1849. január 21.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3695. Ua. Kolozsvár, 1849. január 21.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3728. Bíró Pál százados jelentése. Kisbánya, 1849. január. 21.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3664. Beöthy levele Kolozs megyéhez. Kolozsvár, 1849. január 31.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:131. Rendelet Kolozsvárhoz a nemzetőrség felállítására. Kolozsvár, 1849. január 17.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:200. Beöthy Kemény Ignáchoz. Kolozsvár, 1849. január 24.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:247. Ua. Kolozsvár, 1849. január 21.; Szentpáli Sándorra: Bona 2009. II. 407–408.; Belső-Szolnok és Doboka megyékre: SÁL Fond 27. (Nagy Jenő gyűjteménye) leltári szám 157. XI. csomó fol. 182–227. Csernátóni Vajda Sámuel visszaemlékezése. (kézirat); MTA Kt. Csány-lt. 1849:3476. Weér Farkas főispán levele. Dés, 1849. január 18.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3754. Ua. Dés, 1849. január 14.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3517. Br. Bánffy János alezredes levele. Dés, 1849. január 15. A válasz: MTA Kt. Csány-lt. 1849:112.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3540. Bánffy alezredes levele. Dés, 1849. január 26.; Marosszékre: MTA Kt. Csány-lt. 1849:17. Forró Elek alezredes jelentése. Marosvásárhely, 1849. január 30.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3540. Bánffy alezredes levele. Dés, 1849. január 26.; A lovas szolgálat vállalására felszólító hirdetésére: Honvéd, 19. sz. 1849. január 18. 74.

cokból állt, a zászlóalj összlétszámának pedig 50 százaléka tartozott az utóbbi nemzetiséghez. Ennek alapján Cserey Ignác alezredes, a 6. és 8. hadmegye parancsnoka nem javasolta az alakulatnak az erdélyi hadszíntéren történő bevetését. Ettől függetlenül a zászlóaljat – Bem utasításának megfelelően – az Élesd–Bánffyhyunrad vonalon Kolozsvárra indította. A fenti ténnyel feltehetőleg a teljhatalmú biztos is tisztában volt, mert január 3-án úgy rendelkezett Hodossy Miklós felé, hogy amennyiben a zászlóaljra a zarándi hadszíntéren szükség nincs, akkor az Országos Honvédelmi Bizottmánytól kérjen utasítást az alkalmazására nézve. Az alakulat így Erdélybe került, azonban két századát Beöthy január közepén Tordára küldte, a többi 3 százada pedig Kolozsváron maradt. Az alakulatnál lévő tiszthiány miatt Beöthy január végén az alábbi személyek kinevezését kérte a zászlóalj üres tiszti helyeire³⁴:

<i>Név</i>	<i>Rendfokozat</i>
Kiss József	Százados
Fornszek Adolf	Főhadnagy
Szentkirályi Antal	Hadnagy
Gyarmathy Zsigmond	Hadnagy
Csillag Bódog	Hadnagy
Esztegar László	Hadnagy
Benedek Antal	Hadnagy, számvevő
Ungerpek János	Hadnagy, orvos

Az alakulatok felállítása mellett legalább annyira fontos feladat volt a katonai ellátás rendszerének megszervezése. Ezzel kapcsolatban már Beöthynek néhány rendelkezését ismertettük. Mivel maga is katona volt, minden olyan gyakorlati ismerettel rendelkezett, amelyre feltétlenül szüksége volt. Beöthy különös figyelmet fordított a nagybányai lőporgyártás zökkenőmentes működésére, mivel ez kihatással lehetett az egész erdélyi hadjáratra. A legnagyobb problémát a lőfegyver hiány mellett a meg-

³⁴ A 32. honvédszászlóalj szervezésére lásd: Süli Attila: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben, 1848-ban. Sepsiszentgyörgy, 2011. 130.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3592. Hodossy Miklós levele Beöthy Ödönhöz. Váradolaszi, 1849. január 3.; MTA Kt. Csány-lt. 1849:3491. Cserey alezredes levele. Várad, 1849. január 4.; MNL OL H.106. 3. db. N. 21. Beöthy levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 5.; Sánthy György levele Hodossy Miklóshoz Beöthy utasításairól, illetve kéréseiről. Kolozsvár, 1849. január 3.; MNL OL H.2. 1849:701. Beöthy levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 16.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár. Budapest. Hadügyminisztérium, általános iratok. H.75. (A továbbiakban: MNL OL H. 75.) 1849:1594. Beöthy levele Mészáros Lázárhoz. Kolozsvár, 1849. január 25.; MNL OL H.75. 1849:1645. Ua. Kolozsvár, 1849. január 27.; Fornszek Adolfra: Bona, 2000. 334.; Benedek Antalra: Bona 1998. I. 131.; Csillag Bódogra: Bona 1998. I. 278.; Esztegar Lászlóra: Bona 1998. I. 368.; Gyarmathy Zsigmondra: Bona 1998. I. 508.; Szentkirályi Antalra: Bona 1999. III. 259.; Cserey Ignácra: Bona 2000. 288–289.; Bittó Károlyra: Bona 2000. 255.; br. Kemény Farkasra: Bona 2000. 432–433.

lévő készlet kiszolgálása volt. Az ellátást nagyban nehezítette, hogy a lőfegyverek különböző szerkezetű elsütő szerkezettel voltak ellátva (kovás, gyutacsos, lőkupakos), ráadásul a lőkupakos fegyverek többsége a polgári életben használt vadászpuska volt, amelyek típusa eltért a Nagyváradon készített „belga nagy” lőkupakokétól. Az őrszolgálatra rendelt bihari nemzetőrök már január közepétől panaszkodtak Ugron István kormánybiztosnál a kapszli és lőpor hiányára. A nagybányai lőporgyártást Jeney százados, helyőrségparancsnok felügyelte. Beöthy mindent igyekezett megtenni annak érdekében, hogy az erdélyi mellett a magyarországi csapatok ellátásában is segítsen. Január 27-én, a hadügyminisztériumhoz írt levelében kifejtette, hogy a szaktárca korábbi igénye alapján elrendelte az Erdélyben gyártott fanyergék begyűjtését. Ugyanakkor kitért arra, hogy az igényelt mennyiséget az országrész előállítani nem képes, ezért javasolta a magyarországi törvényhatóságok bevonását a gyűjtésbe. Emellett elrendelte, hogy a helyi céhek kezdjék meg a ruhaneműk gyártását a honvédek számára. Arra is kitértem, hogy Bem szűkszávú és sokszor értelmezhetetlen jelentései miatt milyen nehéz volt az utánszállítást megszervezni, ami Beöthyt aggodalommal töltötte el. Erre nézve egy nagyon fontos forrás áll rendelkezésre. Beöthy január 31-én adta át a hivatalát és indult haza Nagyváradra. Február 1-jén éppen belefutott Feketetón a január 31-én, Biharból útnak indított lőszerszállítmányba. A szállítmány parancsnok tiszt a szekereket a fogadó udvarán, szűk helyen zsúfolta össze, mindennemű biztosítás nélkül, ami jelentősen megnövelte egy esetleges rajtaütés kockázatát. Az esetet Beöthy felháborodottan jelentette Kossuthnak, aki azonnal intézkedett a hadügyminisztérium felé.³⁵

1848-ban egyetlen törvényhatóság nem került ellenséges megszállás alá: Háromszék. A szék önvédelmét a polgári és katonai vezetők a helyi és az oda menekült önkéntes alakulatok segítségével szervezték meg. Szinte a semmiből teremtették meg az ágyúgyártást és a hadiipar többi ágazatát. A szervezés kiemelkedő irányítói voltak Berde Mózes kormánybiztos, a társadalmi egységfront létrehozója, illetve Gábor Áron, az önálló székely tüzérség megteremtője. Az ellenállás annyira sikeres volt, hogy a császári hadvezetés decemberben kénytelen volt újabb erőket elvonni Erdély más területeiről, ami megteremtette az erőfölényt Bem sikeres ellentámadásához. A szék erőforrásai azonban december végére kiapadtak, így egyezkedni kezdtek Puchnerrel, amelynek eredményeképpen január 2-án fegyverszüneti szerződést kötöttek Árapatakon. Emellett egy küldöttséget is menesztettek ellenséges területeken át Kolozsvár felé, amelynek tagjai közt megtaláljuk a radikális Macskási Antalt és a későbbi történetírót, Jakab Eleket. A küldöttség Bakk Endre szerint december

³⁵ MTA Kt. Csány-lt. 1849:3646. Ugron István levele Beöthyhez. Torda, 1849. január 17.; MTA Kt. Csány-lt. 3499. Jeney százados levele. Nagybánya, 1849. január 9.; MNL OL H. 75. 1849:1674. Beöthy levele a hadügyminisztériumhoz. Kolozsvár, 1849. január 27.; MNL OL H.106. 3. d. Szn. Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 5.; MNL OL H. 2. 1849:1488. Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Nagyvárad, 1849. február 3.; KLÖM XIV. 213. Kossuth intézkedése a hadügyminisztérium felé. Debrecen, 1849. február 9.

30-án érkezett meg Kolozsvárra, később fogadta őket Beöthy is „elragadó lelkesedéssel”. Feltehetőleg tőlük értesült a teljhatalmú biztos a megkezdett tárgyalásokról, így a törvényhatóság élére új kormánybiztost állított Németh László ügyvéd, illyefalvi képviselő személyében. A január 12-én Marosvásárhelyt elfoglaló Bem is futárokat menesztett Háromszékre, felszólítva őket a csatlakozásra. Egyben kinevezte Gál Sándor őrnagyot ezredesnek és a 14. (1. székely) határőrezred parancsnokának. Ennek hatására a január 15-én, Kézdimartonfalván tartott gyűlésen a szék vezetői felmondták az árapataki szerződést és a határozatokat január 24-én lovas futárok vitték a településekre, elrendelve a fegyveres erő ismételt táborba szállását. Ezután Gál benyomult Csíkszék területére és felszámolta Franz Dorsner ezredes katonai kormányzatát. Németh László január elején indult meg Kolozsvárról Háromszék felé. Problémát jelentett azonban, hogy az új kormánybiztos nem vett részt Háromszék önvédelmi harcában, így értesülései hiányosak voltak. Németh január 15-én, Marosvásárhelyről kelt levelében tájékoztatta Beöthyt első információiról. Közölte Beöthyvel, hogy Háromszék három hónap időtartamra fegyverszünetet kötött a főhadparancsnoksággal. Csak a 12. honvédszászlóalj, amelynek két százada Klement György őrnagy vezetésével Kézdivásárhelyre vonult, folytat még ellenállást. Egyben ismertette az árapataki szerződés tartalmát. Németh január 19-én este érkezett meg Háromszékre, ahol átvette a törvényhatóság vezetését elődjétől, Berde Mózesától. Első tapasztalatairól január 23-án írt jelentést Beöthy számára. Tájékoztatta, hogy az árapataki szerződést a főhadparancsnokság nem tartotta be. A szék polgári és katonai vezetése lényegében megszűnt. Sombory ezredes megőrült, P. Horváth Albert főkirálybíró beteg, míg Dobay ezredes arról nyilatkozott, hogy tábori szolgálatra alkalmatlannak érzi magát. Gál Sándorral intézkedtek a fegyveres erő 22-ére történő kiállításáról, illetve a Csíkszékbe vonulásról. A háromszéki gyalog haderőt Sárosi Ferenc őrnagy, míg a lovasokat Nagy Imre alezredes vezeti. Németh kezdeményezte Beöthynél Sárosi őrnagy elöléptetését, illetve más tisztek kinevezését. Tájékoztatta, hogy az ágyúk készítését megkezdték Kézdivásárhelyen, jelenleg hat felszerelt löveggel rendelkeznek. A gyutacskészítő megszökött, de reméli, hogy rövidesen pótolni tudják. Kifejtette, hogy az önvédelmi harcban a legnagyobb erélyességet Kézdivásárhely fejtette ki, de Sepsiszentgyörgy hozzáállása is dicséretet érdemel.³⁶

Az érchegyeségi román felkelés nemcsak Erdélyre, hanem a partiumi törvényhatóságok egy részére is kiterjedt. Különösen veszélyes volt a helyzet Zarándban, ahol az Erdéllyel határos megyék nemzetőreinek, illetve szabadcsapatainak kellett ellátni a terület biztosítását. Fényes Elek 1847. évi adatai szerint a megye lakosságának 90 százaléka román volt. A felkelők irtó hadjáratot folytattak a magyar és német telepü-

³⁶ A háromszéki eseményekről összefoglalóan: Egyed 2008. 185–188. és 193–199.; Bakk 1896. 375. és 380–381.; Jakab 1880. 441–443.; MTA Kt. Csány-I. 1849:3619. Németh László jelentése Beöthy Ödön számára. Marosvásárhely, 1849. január 15.; MTA Kt. 1849:42. Ua. Sepsiszentgyörgy, 1849. január 23.; Gál Sándorra: Bona 2000. 158–159.; Macskási Antalra: Bona 2009. II. 51.; Sárosi Ferencre: Bona 2000. 612.; Nagy Imrére: Bona 2000. 534.

lések ellen, 1848 október végére kezükre kerültek a megye főbb pontjai. November elején Gaál László Arad megyei nemzetőr őrnagy visszafoglalta a főbb településeket, de november 12-én kivonult innen. Ettől kezdve a törvényhatóságot január közepéig ténylegesen a felkelők uralták. Beöthy Zaránd megyében, Kristyornál egy védsereget kívánt létrehozni. Elsőként Gencsy Pál bihari lovas nemzetőr századát rendelte a fenti településre december végén, majd elrendelte, hogy Gencsy és Lovassy Ferenc január 2-ára Nagyváradra két erős lovas nemzetőri századot vonjanak össze. Ezen 400 lovas nemzetőr is rövidesen Zarándba vonult. Szintén ide utasította Nagyváradról az újonc honvéd századokat a felszerelés után, illetve a városban található összes ágyút. Szintén ide szánta a teljhatalmú kormánybiztos a 32. honvédszászlóaljai is, róluk azonban Bem másképp rendelkezett. Kiemelt fontosságú ügyként kezelte és szorgalmazta a Bihar és Szatmár megyei szabadcsapatok felállítását. Biharban Reviczky László, Csanády István és Morvay Ferenc szervezett ilyen alakulatokat. Nagyon fontosnak tartotta Beöthy, hogy a belépők elsősorban uradalmi alkalmazottakból kerüljenek ki, mert ők jó céllövők illetve kitűnő vadászfegyverekkel rendelkeznek. A belényesi vonalon állomásozó magyar erők parancsnokának, Beke József őrnagynak utasításba adta, hogy a fenti egységekkel kiegészülve tisztítsa meg az ellenségtől Brádot, Kőrösbányát és Halmágyot. Beke erőit azonban január végén Bem magához rendelte, így Beöthy felszólította Hodossyt, hogy Bihar megyéből újabb egységeket küldjön a lázongó vidék megfékezésére. A Beöthy által létrehozott véderő csekély száma miatt nem volt alkalmas a megye biztosítására, erejéből mindössze a nagyobb települések védelmére és a román támadások elhárítására futotta.³⁷

Beöthy Ödön személyisége

A bevezető részben már utaltunk arra, hogy Beöthy súlyos betegségben szenvedett, amelyet december végéig sikeresen kezelt, emellett december közepén egy rövid ideig otthon, Nagyváradon tartózkodott családjánál, majd útját Erdély felé folytatta. A sok utazás alatt a gyógyszerek szedését, illetve kezeltetését teljesen elhanyagolta. Erről barátjának, Hodossy Miklósnak december 29-én így írt: „Mamának mond meg csókolom, gyermekeimmel együtt. Egészségem jó – köhögésem el múlt – pedig nem vettem be Gros porát. – Az út annyira rögös – hogy ilyesmit még csak nem is készíthettem.” Ez a könnyelműség a későbbiek során nagyon megbosszulta magát.

³⁷ Hermann 1999. 86.; Hegyesi 1885. 107–109.; MNL OL H.106. 3. d. N 21. Beöthy rendelete Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 3.; MNL OL H.2. 1849:229. Beöthy jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 4.; MNL OL H.106. 3. d. Szn. Beöthy levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 4.; MNL OL H.106. 3. d. szn. Ua. Kolozsvár, 1849. január 5.; Dragomir 1946. III. 279. Beöthy jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 15.; Hegyesi 1885/1. 615–616. Beöthy levele Sántha Györgyhez. Kolozsvár, 1848. január 25.; Beke Józsefre: Bona 2000. 234–235.; Gencsy Pálra: Bona 2000. 353.; Csanády Istvánra: Bona 2000. 283.; Reviczky Lászlóra: Bona 2000. 600.; Lovassy Ferencre: Bona 2009. 42.

Beöthy jelleméről nagyon karakteres leírást találhatunk Tóth Ágoston alezredes naplójában, aki rögzítette a „kincses városba” érkező kormánybiztossal való találkozásáról megfogalmazott benyomásait. Január 2-án Tóth a tisztjeivel éppen a színházból tért be egy vendéglőbe, ahol közölték vele, hogy a teljhatalmú biztos is itt van. „Is-ten hozta” – volt a válasz. Amint Beöthy egy asztalhoz leült, Tóth is odament hozzá és bemutatkozott. Erre a válasz csak egy kis fejbiccentés és „Alászolgája” volt. Ezután nem foglalkoztak egymással, csak a vacsora végén ment oda Tóth Beöthyhez kérdezvén, hogy mikor akarja őt fogadni. Erre másnap került sor, ahol Tóth egy teljesen más emberrel állt szembe. Beöthy panaszkodott Bemre, akivel ők sohasem fogják egymást megérteni, és Tóth segítségét kérte a kapcsolattartásban.

P. Szathmáry Károly visszaemlékezése szerint Beöthy gorombaságáról legendák keringtek Kolozsváron. Egy esetben Tóth Ágoston alezredes egy 10.000. forint összegű utalvánnyal küldte a teljhatalmú országos biztoshoz Szathmáryt, a pénz kiutalása érdekében. Tóth e szavakkal figyelmeztette Szathmáryt: „De vigyázzon! A kormánybiztos úr néha rossz kedvében van és nem szereti, ha sok szóval beszélnek hozzá.” Szathmáry megérkezett Beöthy földszinti lakásába, belépett a dolgozószobába, Beöthy az íróasztalnál dolgozott. Ezután tíz perc néma csend következett, majd Beöthy Szathmáry elé lépett, és az alábbi rövid párbeszéd hangzott el:

„– Mi kell? – kérdi nagy mérgesen.

– Pénz – volt a laconicus válasz.

– Mennyi?

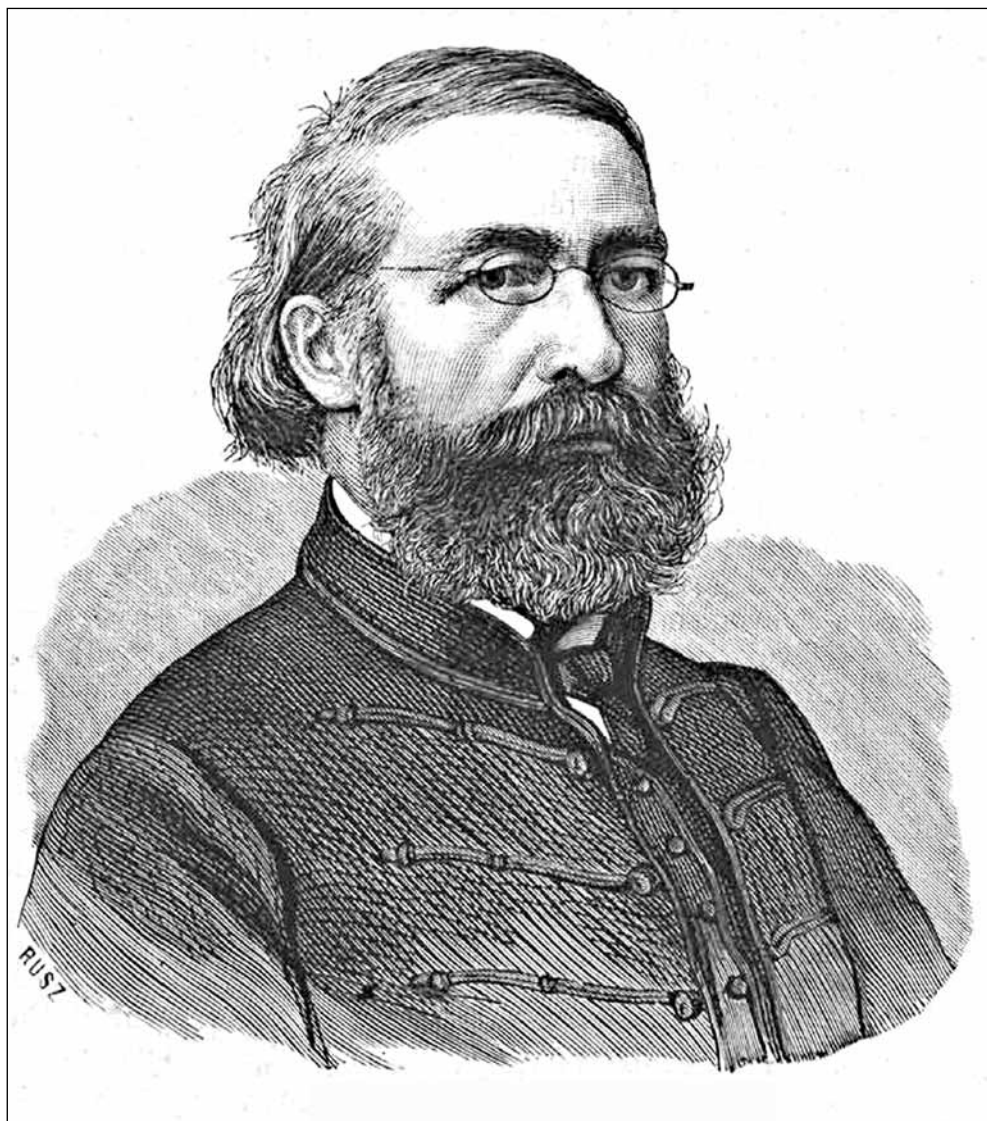
– 10,000 forint.

A kormánybiztos úr reám nézett s elmosolyodott.

– Ki tanította be magát? – kérdi.

Elvette és alájegyezve visszaadta az iratot.”

Erre a magatartásra azonban magyarázatul szolgálhat az a körülmény, hogy 1848/1849 tele Erdélyben nagyon hideg volt, így Beöthy tüdőbaja kiújult. Ezt feltehetőleg a Nagyváradon élő feleségével is tudatta, aki január 10-én levélben kérte a hadügyminisztériumot, hogy Grosz Albert Bihar megyei főorvost, aki a délvidéki táborban tevékenykedik sürgősen küldjék Beöthyhez, mivel a kormánybiztos gyógyításáról csak ő tud megfelelően gondoskodni. A minisztérium január 20-án intézkedett az ügyben gróf Vécsey Károly vezérőrnagy felé. Január 10. körül a betegség már annyira elhatalmasodott rajta, hogy az erős mellgörcsök kínzó fájdalmakkal gyötörték, a szobáját elhagyni már nem tudta. Erről a Kossuth Lajoshoz január 12-én írt levelében így fogalmazott: „Kedves barátom. Hasztalan, a roncsolt egészség erőt vesz a legerősebb lelken is. Naponta meggyőződöm mind inkább, hogy az itteni dolgokat szobából kormányozni tellyes lehetetlen, én pedig, mihelyt lakom küszöbén ki lépek, a legkínosabb mellgörcs veszen ostrom alá, s tehetlenné tesz. Itt pedig, hol seregeket alakítani, embereket buzdítani kellenék, oly egyénre van szükség, ki folytonosan bent, valamint kint egyaránt munkálkodhatik. Mit én nem tehetvén, nehogy legjobb szán-

Tóth Ágoston ezredes

dék – akarat és igyekezetem mellett, dolgaink hátra maradást – még pedig károst – ki pótolhatatlant szenvedjenek, engedj kérésemnek és váltass föl.

Rohaim oly erősök, oly gyakoriak, hogy orvosommal mulhatatlanul találkoznom kellett. Ne magyarázd félre kérésem, de Isten látja lelkem, hogy ezen lépés megtételére hazám eránt tartozó kötelesség vezetett. Itt sokat lehet – és kellett is tenni – de ezt csak sok munkával és fáradtsággal.”

Január 16-án kelt levelében szintén arról tájékoztatta az Országos Honvédelmi Bizottmányt, hogy betegsége miatt képtelen ellátni a hivatalát. Majd ismertette, a bekö-

vetkezett szerencsétlenségeket, Nagyenyed, Alsójára és más települések elpusztítását, illetve a Bessel való ellentétét. Felvázolta, hogy milyen intézkedéseket tett a veszély elhárítására, de kijelentette, hogy ilyen csekély erővel a további pusztításokat megakadályozni nem tudja. Így kéri a mielőbbi felváltását. Egyed Ákos e sorokból – elfogadva Katona Tamás véleményét – azt a következtetést vonta le, hogy a nehézségek miatt Beöthy vissza akart vonulni, a lemondásának valódi oka nem a betegsége volt. Álláspontja szerint a kormánybiztos lelkiismeret furdalást érzett Nagyenyed sorsa miatt, ahova nem küldött katonai segítséget, ezért úgy érezte, hogy a hivatalának már nem tud megfelelni. Január 16-án, Kossuthoz írt baráti hangú levelében a következőképpen fogalmazott: „Sem egészségem, sem az itteni dolgok állása, melyek minden nap súlyosodnak, anélkül, hogy azokon segíteni képes volnék, itteni munkálkodásom lehetetlenné teszik. És miután nagy a felelősség, mi rám irdatlanul nehezedhetne, kérlek szépen váltsál föl, ne tegyél szerencsétlenné, pedig az leszek, ha itt maradok.” Ebből kiderül, hogy Beöthy betegségét és a nehéz erdélyi viszonyokat egyenlő fajsúllyal határozta meg a lemondásának okaként. Nagyon jól megvilágítják felfogását és felelősségtudatát levelének további sorai: „Engem nem szerencsétlenség ért, azon összeget, melyet Pesten átvettem, 9000 magyar század bankjegyet tarisznyámból, hol még 1000 10 fts német bankjegyek is voltak, irományaimmal együtt meghagyván ellopták. Én ezt most kipótolni képes nem vagyok, de teljes igyekezettel azon leszek, hogy a kincstárt kártalanítsam.” Kossuth Beöthy lemondási szándékának feltehetőleg nem örült, de végül elfogadta. Erről a teljhatalmú biztost január 17-én tájékoztatta az alábbi sorok kíséretében: „Nagy fájdalommal értettük lemondási szándokát. Isten őrizzen ettől. Azonban lehetlent nem lehet kívánni senkitől. De ki feleljen ott meg a szükségeseknek, ha Ön kilépni kénytelen. Biztosan hiszem, hogy embert találjunk. Meglátjuk. – Ha nem lehet, legalább valami könnyítőt gondolunk. – Csak 3 napot nyerhetnénk e nagy tárgy körüli intézkedésre.” Felmerülhet a jogos kérdés, hogy Beöthy valóban meghátrált a nehézségek elől? Erre választ a január 21-én kelt leveléből nyerhetünk: „Minél fontosabb a helyzet, melyet a polgári életbe elfoglalunk, annál inkább meg kell mérni erőnket, ha vajon képesek vagyunk-e azt úgy betölteni, hogy ügyünk érdekében mindazon eredményt állíthassuk elő, melyre szükségünk van. Úgy vagyok meggyőződve, amint ez több rendbeli jelentéseimben kifejtettem, hogy itt roppant a teendő és erélyes kézben eredmény dús. Én, ki rontsolt egészségem miatt szobámból a szabadba csak egy perc időre sem távozhatom anélkül, hogy görcsös szenvedéseim erőt véve idegrendszeremen teljesen és tökéletesen tevéketlenségbe ne süllyedjek. Itt e honban hatásosan csak úgy lehet működni, ha a kormányzással megbízott mindenütt maga van jelen, ébreszt, buzdít, sőt a végrehajtás körül is tettelesen intézkedik. Mivel pedig sem az itteni körülmények változásnak indulni másként alig fognak, sem cronicus nyavalyám és szenvedéseim jobbulásához semmi reményem. Nehogy a felelet terhe reám nehezedvén, a mulasztások okát Önök bennem keressék.” Ezekből a sorokból nem egy meghátráló, hanem egy felelősségteljes politikus portréja rajzolódik ki előttünk. Beöthy nem a betegségével takarózott, ha-

Csány László

nem úgy vélte, hogy a kritikus erdélyi helyzet kezelése egy teljes értékű embert kívánt, márpedig ő az erős fájdalmai miatt sokszor képtelen volt a munkavégzésre. Lemondása a hivatástudatának ékes bizonyítéka, nem pedig a tehetetlenségé. Ennek szellemében a teljhatalmú biztos lemondásának okául a megromlott egészségi állapotát jelölte meg

barátjához, Sántha György zarándi kormánybiztoshoz írt, január 31-én kelt levelében. Beöthy január 31-én indult haza Nagyváradra, ahol Grosz Frigyes megyei orvossal megvizsgálta és az alábbi orvosi bizonyítványt állította ki: „Alólírt ezennel bizonyítom: Beöthy Ödön teljhatalmú országos biztos és Bihar megyei főispán úr, két év és kilenc hónap óta mellgörcsökben szenved; melyek ugyan rendes orvoslás által enyhültek; de az erdélyi zordon tájékból való tartózkodás következtében azok újonnan kitörvén gyógyításokra több napi idő kívántatik.”³⁸

Arról, hogy az egyszerű ember milyenek látta Erdély első számú vezetőjét, nagyon szemléletes vélemény található Pákei Lajos volt főkormánybiztos hivatalnok január 17-én kelt levelében. Pákei a román felkelők által felprédált Küküllő megyei javaiért járó kártalanítás ügyével fordult Beöthyhez. Pákei a kormánybiztos hozzáállását az alábbiak szerint ítélte meg: „Egy kis vizsgálatot mégis találtam abban, hogy e levél azelőtt kelt, hogy Jakab Elek itt járt, ő pedig Trézsimnek azt beszélte, hogy mindnyájan együtt és jól vagyunk, tehát Miklóst sem érte semmi baj, és hogy kárunk korántsem oly nagy, mint előbb gyanították és hallották; találtam azon reményben is, hogy Bem tábornok közelebről Vásárhelyre jutandván, Miklós bántatni nem fog, sőt addig is, míg valamit e részben itt tehetnénk, vagyona biztosítása s további megkímélése iránt tőle némi rendelkezést fog eszközölhetni. Amint magad is jól tudod, s másik levelemben is előadtam, a kormánybiztos nem létezik, nem létezett már aznap, midőn leveledet írtad, ide tehát folyamodni nem lehet, sőt az adatokhoz jutás útja is elzárva van. Puchnerrel a magyar tábor beszállása óta semmi közlekedés, sőt a napokban hamuvá égetett szerencsétlen Enyeden túl posta sem ment; de ha lehetne is hozzá folyamodást küldeni, lehet képzelni, mi sikere lenne annak a mostani körülmények közt. Végire jártam tehát annak, ha országos biztos Beöthy Ödön, ha hozzá folyamodnám, tehetné-e valami rendelkezést arra nézve, hogy Ádámos tovább ne prédáltassék, s a rablottakból valami vissza keríttessék, de azon utasítást kaptam, hogy Küküllő megyébe, mely még a magyar hadsereg által visszafoglalva nincs, hová még a megyei tisztek vissza sem mehettek, s míg kellő katonai fedezetök nem lesz, nem is lehetnek, szóval hol majd semmi adminisztráció nincs, sikerrel még semmit nem rendelkezhetik, s hasonló tárgyban rendelkezései még eddig csakis a Kolozsvár körül fekvő négy megyébe, u. m. Kolozs, Torda, Doboka s Szolnok megyébe terjedhetnek ki, s ezekben is a sikert csak az idő lefolyta hozza meg... Hogy Beöthynek teljes szán-

³⁸ MNL OL H. 106. 2. d. 941–942. f. Beöthy levele Hodossy Miklóshoz. Szatmárnémeti, 1848. december 29.; Irmédi-Molnár 1938. 94–95.; Hegyesi 1885. 311–312. Mészáros Lázár hadügyminiszter leirata gr. Vécsey Károly vezérőrnagyhoz. Debrecen, 1849. január 20.; V. Waldepfel, 1955. III. 62–63. Beöthy levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 12.; MNL OL H.2. 1849:701. Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 16.; Egyed 2010. 348–350.; Katona 1990. 224.; MNL OL H.2. 1849:702. Beöthy levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1848. január 16.; Kossuth Lajos levele Beöthy Ödönhöz. Debrecen, 1849. január 17. (Dobák Géza magángyűjteménye, Budapest); MNL OL H.2. 1849:990. Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 21.; Hegyesi 1885/1. 616. Beöthy levele Sántha Györgyhez. Kolozsvár, 1849. január 31.; MNL OL H.2. 1849:1488. Beöthy Ödön orvosi bizonyítványa. Nagyvárad, 1849. február 3.

déka és akaratja van a rablók által tett károkat országszerte becsű értékben megtéríteni, arról meg lehet győződni kiadott proclamatiójából, s a környéken eddig tett lépéseiből, és így remény lehet ahhoz, hogy szegény Titiék is nemsokára elrablott és pusztított vagyonukra nézve kártalaníttatni fognak. Hogy azonban a Beöthyhez adandó folyamodványt nyomósabban és indokokkal mentől jobban elláthassam, kérek édes Jósím, szerezz Miklóstól még részletesebb adatokat... További utasításokat is véve, igyekezni fogok mindent megtenni, minden tudományomat és fáradságomat arra fordítani, hogy szegényeken valamit segíthessünk. Mi, hála Istennek, mind jól, de újabban félelmek közt vagyunk. A rabló csordák a körülbé való helységeket kezdik égetni, Jára és még két szomszéd falu tegnapelőtt lónek hamuvá. Mindenfelé küldődnek ellenök csapatok, de nem igen győzik őket annyifelé üldözni. Ide tán csak nem mernek jönni, hiszen itt sok a nép, mi ellentálljon, s gaz törekvésüket megghiúsítsa. Mind e mellett Istenbe vetett bizalommal, hogy bennünket minden rossztól megtalmoz, ismételve kérek, mihelyt csak lehet, jöjjetek már haza, eleget szenvedtünk eddig egymás nélkül, legyünk ezután együtt, ha boldog vagy szerencsétlen sors vár reánk. P. s. A szabadságot már senkitől kérni nem kell, megadta az idő és a magyar tábor szerencséje.”

Pákei Lajos sorai egyértelműen bizonyítják, hogy a teljhatalmú országos biztosnak, bár működése mindössze szűk egy hónapig tartott, határozott intézkedéseivel és tetteivel sikerült megnyernie az erdélyi polgárok bizalmát és reményt ébreszteni bennük.³⁹

A kormánybiztosi teendőket Beöthy január 31-én adta át Csánynak. A búcsúvacsorára Tóth Ágoston alezredest és a házigazda családját is meghívták. Beöthy kifejtette, hogy meggyőződése szerint azok, akik a szabadságharcban vezető szerepet játszottak nem fogják elkerülni a kivégzést. Amikor Csány, Beöthy és Tóth magára maradt az asztalnál, Beöthy felállt és fel alá járkálva a viszonyokról beszélt és beavatta utódát a teendőkbe. Sokáig beszélt, majd Tóth széke mögött megállva azt mondta Csánynak: „Laci, ezt a fiamat neked ajánlom.” Erre mindannyian elérékenyültek, és Tóth ettől kezdve Csány egyik legközvetlenebb „munkatársa” lett.⁴⁰

³⁹ Nyárády 1998. 941–942.

⁴⁰ Irmédi-Molnár 1938. 98.

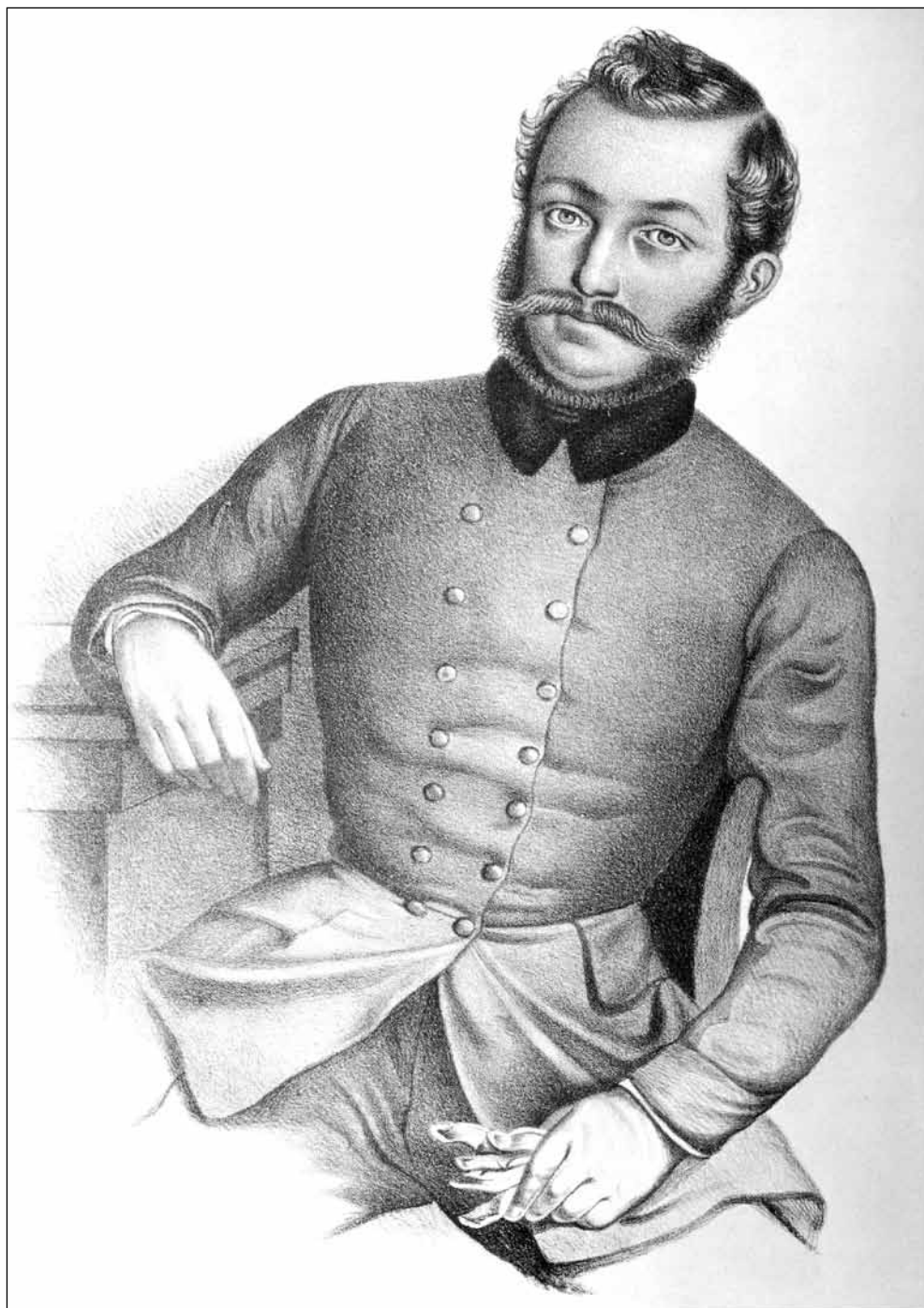
Összegzés

Beöthy Ödön rövid, szűk egy hónapos kormánybiztosi működéséről mérleget készíteni nem könnyű feladat. A bevezető részben utaltam arra, hogy a történetírásban csak Egyed Ákos készített mélyreható elemzést a témaköréről. Nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy a háború és polgárháború sújtotta országrészen a felmerülő problémák megoldásához a politikai és katonai vezetés megfelelő eszközökkel nem rendelkezett. Az előbbi legfontosabb feladata a közigazgatás és a közbiztonság helyreállítása, valamint a károsultak megsegítése, az utóbbié pedig az ellenség, az erdélyi császári hadtest legyőzése volt. Viszont felmerülhet a jogos kérdés: hogy lehet a személy és vagyónbiztonságot és a közigazgatás zavartalan működését garantálni, ha egész törvényhatóságok állnak a császári katonaság és a román felkelők irányítása alatt, az elszigetelt, szórvány települések magyarsága pedig állandó fenyegetettség alatt? Válasz egyértelmű: csak megfelelő fegyveres erővel. Csakhogy az utóbbiból nem állt elég a rendelkezésre, a Dél-Erdélyben összpontosuló ellenséges erők ellen Bemnek minden katonai alakulatra szüksége volt, így még a hátramaradt egységeket is fokozatosan magához rendelte. A lengyel tábornoknak saját szemszögéből teljes mértékben igaza volt: a hadjárat elsődleges célja nem az elszigetelten élő magyar lakosság megvédelme, hanem az ellenséges főerők legyőzése és megsemmisítése volt. Ezzel szemben Beöthy kiszolgáltatottnak érezte a visszafoglalt országrészt, így vitába keveredett Bemmel. Mindkét félnek igaza volt a maga szemszögéből. Beöthy azonban nem csak vitatkozott, hanem cselekedett is. Ha nem állt rendelkezésére fegyveres erő, akkor szervezett. Felügyelte a nagybányai lőporgyártást, szabadcsapatokat szervezett a Partiumban, véderőt hozott létre Hodossy Miklóssal karöltve Zaránd megyében, mozgósította a szomszédos megyék nemzetőrségét és tábori szolgálatra kötelezte őket. Ugyanezt tette Erdélyben is, ahol január 6-án vadászcsapatok alakítására szólította fel a lakosságot. A vadászcsapatok eszméje termékeny talajra talált az országrészen, mert már január közepén vonultak ki a századok a román falvakba a fegyvereket és a rablott javakat beszedni, illetve a lázadásban résztvevő egyéneket elfogni. A vadászcsapatok semmi olyan jogosítvánnyal nem rendelkeztek, amely jogsértésre hatalmazta fel volna őket, ugyanakkor emiatt érte Beöthyt a legélesebb kritika Dósa Elek részéről. Ugyanígy elítélte a vadászcsapatok tevékenységét a szász és román történetírás is. Ezeknek az alakulatoknak a története azonban még feldolgozatlan, annyi azonban megállapítható, hogy minden eset megítélése külön elemzést igényel. Kétségtelen tény, hogy a vadászcsapatok tagjainak jelentős része a román felkelés károsultja volt, így sok rokonszenvet nem tápláltak az irányukban. Nyilvánvalóan voltak túlkapásaik, ezeket azonban a polgári vezetés már Beöthy működése alatt szigorúan kivizsgálta. Arról azonban nem szabad megfeledkeznünk, hogy a falvakba cirkáló vadászcsapatok és nemzetőr egységek feladata sem volt könnyű. A románok vonakodtak a rablott javakat és a fegyvereiket beszállítani, ha pedig a magyar

alakulatok keményebben léptek fel, akkor azonnal panaszt emeltek ellenük. E téren még további alapkutatásokra van szükség. Azt azonban tagadni nem lehet, hogy a vadászcsapatok létrehozásával megteremtődött a magyar kormányzat fegyveres támasza. Természetesen ezek az alakulatok nem tudták legyőzni az érchegységi román felkelést, de jelentős szerepet játszottak a magyar települések védelmében. Ez egy kényszer megoldás volt, mivel reguláris alakulat nem állt rendelkezésre, ugyanakkor az állam teherbíró képessége már kimerült. A vadász- és szabadcsapatok annyiban jelentettek költségkímélő megoldást, hogy a belépők a felszerelésükről és felfegyverzésükről maguk gondoskodtak.

További tisztázásra szorul a teljhatalmú biztos és Bem ellentéte az utóbbi szűkszávú jelentései miatt. Beöthy szívügyének tekintette a hadsereg ellátásának megszervezését, mivel tisztában volt vele, hogy ettől a hadjárat eredménye függ. Ámde hogy végezze el a feladatát, ha azt sem tudja, hogy milyen erők harcolnak az erdélyi hadtest alárendeltségében és milyen igényeik vannak. Bem elleni megnyilvánulásai ebből és nem személyes okokból fakadtak.

A román, a szász és magyar történetírásban általánosan elterjedt az a felfogás, hogy József Bem tábornok a toleráns, békéltető nemzetiségi politika híve volt, akit ez irányú tevékenységében a magyar kormányzat által kinevezett fő kormánybiztosok (Beöthy Ödön, Csány László) gátoltak. Bem személye azért is ideális volt a marxista történetírás számára, mert nem volt sem magyar, sem román, sem szász, így beleillett az internacionalista forradalmi koncepcióba. Egyed Ákos ezen a képen sokat finomított, kiemelve a magyar politikai vezetők megbékélést ajánló kiáltványait, hangsúlyozva működésük törvényes kereteit. Ugyanakkor pozitív példának maga is Bemet tartja. Az kétségtelen tény, hogy a lengyel tábornok, december 27-én, Kolozsváron kelt szózatában bűnbocsánatot hirdetett a múltban elkövetett politikai vétkekre nézve, de január elején már neki is tapasztalnia kellett, hogy az amnesztia politikának gyakorlati haszna alig van. A szászok részéről a kibékülésre való szándék sohasem létezett, a románok részéről is csak néhány politikai vezető részéről. Azonban az egyes prefektusok nem szüntették be a fegyveres ellenállást, a *Projet de pacification* elfogadása után is csak Avram Iancu volt hajlandó semlegességet fogadni. Bem már 1848. december végén egy bizottságot állított fel Besztercén, amelynek az elnöke gróf Miksa Kelemen ezredes volt. Ez a testület véstörvényszékként is funkcionált, egy szász tanítót, aki Karl Urban alezredesnek kémkedett, kivégeztetett. Rövidesen megérkezett Nagyenyed elpusztításának híre, így mind az erdélyi magyar politikai vezetők, mind a katonai vezetők számára nyilvánvalóvá vált, hogy a román felkelők nem kívánnak élni a feléjük nyújtott békejoggal. Nagyenyed feldúlása valóban fordulópontot jelentett Beöthy nemzetiségi politikájában, mert az országos teljhatalmú biztos a korábbi passzivitásából kilépve, immár nyíltan is hirdette az amnesztia politika végét. Utaltunk arra, hogy Beöthy már Kolozsvárra érkezésekor sem értett egyet Bem bűnbocsánatot hirdető rendeletével, de a zavarok elkerülése végett január közepéig nem lé-

Avram Iancu

pett fel ellene. Egy szempontból azonban nem szabad megfélemlenünk: míg Beöthy rendelkezett tapasztalatokkal a magyar közigazgatás és nemzetiségi politika terén, addig Bem nem. Beöthy évtizedekig tevékenykedett a vegyes lakosságú Bihar megye törvényhatóságában, emellett délvidéki kormánybiztosként ő vezette a szerb felkelőkkel folytatott béketárgyalásokat. Az utóbbi során rá kellett döbbsennie, hogy a szerb felkelők béke készsége kétséges, a tárgyalások fő célja az időnyerés, és az erővonalak átrendezése. Így Beöthy gyanakvása a román felkelők irányában teljesen érthető. Ezután befutottak a katonai parancsnokok jelentései, majd Nagyenyed katasztrófájának a híre. Ezek voltak azok a tényezők, amelyek a teljhatalmú országos biztost nemzetiségi politikájának megváltoztatására készítették.

Szintén tisztázásra szorul Beöthy felelősége Nagyenyed románok általi elpusztításában. Tény, hogy az enyediak segélykérő küldöttsége mind Tordán, mind Kolozsváron nem kapott pozitív választ. Pedig a veszély nagyságával Czetz alezredes – a január 6-án kelt jelentéséből egyértelműen kiderül – teljes mértékben tisztában volt, ennek ellenére tovább küldte a delegációt Kolozsvárra Beöthyhez. Az utóbbi január 9-én érkezett meg, ekkor azonban Nagyenyed már lángokban állt, így Beöthy válaszában gyakorlati jelentősége nem volt. A bihari nemzetőrökkel január 14-én Kolozsvárra érkező Dobozy István főszolgabíró és nemzetőr őrnagy a Kossuthoz írt jelentésében Bemet, Czetzet és Beöthyt egyaránt erélytelenséggel vádolta, mert nem képesek határozottan fellépni a román felkelőkkel szemben. Czetz az 1850-ben az emigrációban megjelent művében azt állítja, hogy Tóth Ágoston és Beöthy attól félt, hogy amennyiben Kolozsvárról erőket vonnak el Nagyenyedre, akkor a székváros kerül végveszélybe. Ennek a megállapításnak azonban az mond ellent, hogy Kolozsváron számottevő reguláris erő nem volt, még Czetz tordai különítménye is nagyobb erőt képviselt. Ez mind Tóth január végi, illetve Csány január végi jelentéséből egyértelműen kiderül. Csány a tárgyban az alábbiak szerint fogalmazott: „Az eddig tapasztaltakból mint bizonyost állíthatom, hogy Bem tábornok közvetlen vezérlete alatti seregeken kívül a Kolozsvár körüli erő csekély, és nem is egészen fegyverzett. Így nem áll az, hogy Beöthy orsz[ágos] biztos úr vagy akárki más, visszatartotta volna a fegyveres erőt.” Ha Czetz kisebb távolságról, illetve nagyobb erők birtokában nem merte megkockáztatni Nagyenyed védelmét, akkor ez Beöthytől sem várható el. A rendelkezésre álló katonai alakulatokkal nem lehetett megvédeni minden települést, így a román etnikai tömbbe beékelődött szórvány magyarság mindvégig ki volt szolgáltatva.

Ugyancsak tisztázásra szorul Beöthy lemondásának körülménye. A kormánybiztos ennek elsődleges okát a betegségében jelölte meg. Azt a rendelkezésre álló forrásokból egyértelműen tudjuk, hogy Beöthy tényleg súlyos beteg volt. Az is tény, hogy a Bemmel való konfliktus, illetve a magyar települések elpusztítása sokkolták a teljhatalmú biztost. Tisztában kellett lennie, hogy itt rengeteg teendő van és óriási szervezőmunkára van szükség. Erre azonban egy olyan ember, aki kínzó fájdalmai miatt a nap nagy részében tétlenségre van kárhóztatva, nem alkalmas. Ezzel Beöthy is tiszt-

tában volt, és ezért kérte a felmentését. Megítélésem szerint Beöthy nem a betegségével takargatta lemondásának igazi okait, erre ugyanis neki semmi szüksége nem volt. A közte és Kossuth között lévő bizalmas és baráti viszony ugyanis ezt teljesen indokolatlaná tette. Arra sincs bizonyíték, hogy Kossuth elégedetlen lett volna Beöthy működésével, és ennek következtében egy erélyesebb vezetőt küldött volna Csány László személyében. A polgári és katonai hatalom ellentéte éppen Csány alatt teljesedett ki, Bem politikájával szemben pedig maga Kossuth is fellépésre kényszerült. A szórványban lévő magyar települések védelme a későbbiek folyamán sem nyert megoldást. Csány ugyanazt a politikai irányvonalat követte mint Beöthy, az-az az Országos Honvédelmi Bizottmányét.

A Bihar megyébe visszavonuló Beöthy főispánként a továbbiakban is segítette Erdély szabadságharcát. Felügyelte és támogatta a megyei szabadcsapatok és honvédszázaljak szervezését, ezek az alakulatok pedig a megalakulásuk után vagy Zaránd megyébe, vagy Erdélybe kerültek.⁴¹

RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA

Aradi Ereklýmúzeum

Aradi Ereklýmúzeum. Okmánytár az Aradi Ereklýmúzeum iratanyagából (1836–1892). Szerkesztette: Hermann Róbert. 2012.

Asztalos 1928.

Asztalos Miklós: *Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés*. Bp., 1928.

Bakk 1896.

Szentkatolnai Bakk Endre: *Kézdivásárhely, s az ottani Jancsó családok története*. Kézdivásárhely, 1896.

Bauer 1870.

Bauer őrnagy Bem tábornok főhadsegédének hagyományai 1848 és 1849-ből. Közli: Makray László képviselő és volt honvédezredes. Pest, 1870.

Bona 1998–1999.

Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848–49. évi szabadságharcban*. Bp., 1998–1999. I–III. k.

Bona 2000.

Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848–49. évi szabadságharcban*. Bp., 2000.

Bona 2008–2009.

Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. Bp., 2008–2009.

⁴¹ Irmédi-Molnár 1938. 95–97.; Beöthy nemzetiségi politikájának megítélésére: Czetz 1850. 264.; Kovács 1979. 170–202.; Göllner 1967. 209. és 220–221.; Nagyenyedre: Dragomir 1946. III. 270–273. Dobozy István levele Kossuthoz. Kolozsvár, 1849. január 14.; Czetz 1850. 129.; Szilágyi 1891. 39.; Egyed 2010. 309–321.; Dragomir 1946. III. 299–300. Tóth Ágoston alezredes levele Kossuthoz. Kolozsvár, 1849. január 29.; Hermann 1998. II. 151–152. Csány László jelentése Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 31.; Beöthy lemondásának körülményeire: Irmédi-Molnár 1938. 98.; Egyed 2010. 348–350.

- Csengery 1898.
Csengery Antal: *Jellemrajzok* (Olcsó Könyvtár). Bp., 1898.
- Czetz 1850.
Johann Czetz: *Bem's Feldzug in Siebenbürgen*. Hamburg, 1850.
- Csutak 1868.
Csutak Kálmán: *Adatok az 1848/9. évi szabadságharc különösen az Erdély havasai ellen vitt hadjáratról*. Pest, 1868.
- Deák 1943.
Deák Imre: *1848, a szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták*. Bp., 1943.
- Dragomir 1944. II.
Silviu Dragomir: *Revoluția românilor din Transilvania în anii 1848–49*. Sibiu, 1944. II. k.
- Dragomir 1946. III.
Silviu Dragomir: *Revoluția românilor din Transilvania în anii 1848–49*. Cluj, 1946. III. k.
- Egyed 2008.
Egyed Ákos: *Háromszék 1848–1849. Forradalom, szabadságharc*. Harmadik, bővített kiadás. Sepsiszentgyörgy, 2008.
- Egyed 2010.
Egyed Ákos: *Erdély 1848–1849*. I–II. Csíkszereda, 2010.
- Göllner 1967.
Carl Göllner: *Die siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848–1849*. Bukarest, 1967.
- HK
Hadtörténelmi Közlemények, Budapest.
- HL
Hadtörténelmi Levéltár. Budapest.
- HL Csány lt.
HL VII. 203. Csány-levéltár. Mikrofilm.
- Hegyesi 1885.
Hegyesi Márton: *Bihar vármegye 1848–49-ben*. Nagyvárad, 1885.
- Hegyesi 1885/1.
Hegyesi Márton: Az 1849-ik évi havasi hadjárat történetéhez. (Bölgöny Sándor okmánygyűjteményből) *Hazánk*, IV. k.
- Hermann 1998.
Hermann Róbert: *Csány László kormánybiztosi iratai*. I–II. Zalai gyűjtemény. 44. Zalaegerszeg, 1998.
- Hermann 1999.
Hermann Róbert: *Az abrudbányai tragédia, 1849*. Bp., 1999.
- Hermann 2001.
Hermann Róbert: *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete*. Bp., 2001.
- Honvéd
Honvéd. Kolozsvár, 1849. Szerkesztő: Ocsvai Ferenc.
- Irmédi-Molnár 1938.
Irmédi-Molnár László: Felsőszopori Tóth Ágoston honvédezedes, a XIX. századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése. *A Térképészeti Közöny* 8. számú külömfüzete. Bp., 1938.

Jakab 1880.

Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések.* Bp, 1880.

Katona 2000.

Katona Tamás: Csány László erdélyi főkormánybiztos. (1849. január–május) In *Kossuth kormánybiztosa Csány László. 1790–1849.* Zalaegerszeg, 1990. Zalai Gyűjtemény 30. 221–254. p.

Kádár 1890.

Kádár József: *Belső-Szolnok és Doboka vármegye története. 1848–49.* Dés, 1890.

Kemény 1863.

Báró Kemény Gábor: *Nagyenyednek és vidékének veszedelme 1848–49-ben.* Pest, 1863.

KLÖM XII.

Kossuth Lajos Összes Munkái. XII. k. *Kossuth Lajos az első magyar minisztériumban.* S. a. rend. Sinkovics István. Bp., 1952.

KLÖM XIII.

Kossuth Lajos Összes Munkái. XIII. *Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén.* I. rész. S. a. rend. Barta István. Bp., 1952.

KLÖM. XIV.

Kossuth Lajos Összes Munkái. XIV. *Kossuth Lajos Országos Honvédelmi Bizottmány élén.* II. rész. S. a. rend. Barta István. Bp., 1953.

Kovács 1979.

Kovács Endre: *Bem a magyar szabadságharcban.* Bp., 1979.

Kövári 1861.

Kövári László: *Erdély története 1848–49-ben.* Pest, 1861.

Kövári 1861/1.

Okmánytár az 1848–49-ki erdélyi eseményekhez. Szerk. Kövári László. Pest, 1861.

Márki 1897.

Márki Sándor: Csány László Erdélyben. I. rész. *Erdélyi Múzeum*, 1897/8. 425–443.; 2. rész. *Erdélyi Múzeum*, 1897/9. 491–504.

Márki 1898.

Márki Sándor: Az 1848–49-ik évi szabadságharcz története. In Szilágyi Sándor (szerk.): *A modern Magyarország (1848–1896). A Magyar Nemzet Története.* X. k. Bp., 1898, 3–394.

Miskolcgy, 1988

Miskolcgy Ambrus: Erdély a forradalomban és szabadságharcban (1848–1849). In *Erdély története tárom kötetben.* Bp., 1988. III. k. 1346–1425.

MNL OL

Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. Budapest.

MNL OL H.2.

Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó-elnökség. Általános iratok. H.2.

MNL OL H.75.

Hadügyminisztérium. Általános iratok. H. 75.

MNL OL H.106.

Hodossy Miklós kormánybiztosi iratai. H.106.

MNL OL H.113.

MOL Vay Miklós kormánybiztosi iratai. H. 113.

- MTA Kt.
Magyar Tudományos Akadémia. Kézirattár. Budapest.
- MTA Kt. Csány-lt.
MTA Könyvtára, Kézirattár. Csány László levéltára. Másolatok. Az aradi Csány-levéltár, pontosabban az 1849. évi országos biztosság január–június közötti iratairól készült másolatok. Ms 4925.
- Nyarády 1998.
Nyarády Gábor: *Advent fekete-sárgában. Pákei Lajos levelei Kolozsvár megpróbáltatásairól 1848 őszén.* HK 1998/4. 928–943. p.
- OHB
Országos Honvédelmi Bizottmány.
- Pálffy 2008.
Pálffy János: *Magyarországi és erdélyi urak.* Budapest, 2008. 1939-ben. S. a. rend. Szabó T. Attila. 2007-ben kibővítette: Benkő Samu.
- P. Szathmáry 1894.
P. Szathmáry Károly: *Emlékeim.* Szilágysomlyó, 1894.
- SÁL
Kovácsna Megyei Állami Levéltár. Sepsiszentgyörgy. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc iratai.
- Sárközi 1974.
Sárközi Zoltán: *Az erdélyi szászok 1848–49-ben.* Bp., 1974.
- Somogyi 2012.
Somogyi Gréta: Dósa Elek: Marosszék. *Hadtörténeti Közlemények*, 2012/1. 238–268.
- Spira 1980.
Spira György: *A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon.* Bp., 1980.
- Supka 1986.
Supka Géza: *1848/1849 (Nemzet és Emlékezet).* Bp., 1986.
- Szilágyi 1850.
Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848/9-ből.* Pest, 1850.
- Szilágyi 1891.
Szilágyi Farkas: *Nagy-Enyed pusztulása 1849-ben.* Nagyenyed, 1891.
- Teutsch 1910.
Friedrich Teutsch: *Geschichte der siebenbürger Sachsen.* Hermannstadt, 1910. III.
- TL
1848–1849. Történelmi Lapok. Kolozsvár, 1892–1904. Szerk. Kuzsók István.
- Urbán 1999.
Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. A dokumentumokat válogatta, jegyzeteket készített, az előszót írta: Urbán Aladár. Bp., 1999. I–II. k.
- V. Waldapfel 1952. II.
V. Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára.* II. Bp., 1952.
- V. Waldapfel 1955. III.
V. Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára.* IV. Bp., 1955.

Okmánytár

1.

Kossuth intézkedései Beöthy Ödön délvidéki kormánybiztosi megbízatásának megváltoztatásával kapcsolatban

Budapest, 1848. december 9.

a) Haczell Márton újvidéki kormánybiztos Beöthy utóda lesz:

Önnek múlt hó 30-áról írt becses levelére teendőim halmaza között csak most válaszolhatok:

Az ön által ajánlott megtámadások iránt már előbb egészen combinált rend szerint tettem intézkedést, de fájdalom, hanyagul hajtának végre utasításaink, mi iránt éppen sürgető rendeleteket bocsátok.

Mi önnek felmentése iránti kérelmét illeti, azt szegény hazánk jelenlegi nehéz perceiben nem csak nem teljesíthetjük, sőt Beöthy Ödön teljhatalmú országos biztos más rendeltetést kapandván, e napokban helyének elfoglalására alkalmasint önt kérendjük fel, s meg vagyunk győződve, hogy önnek hazaszeretete sokkal áldozatra később, sem mint kérésünknek nem engedni lenne továbbra hajlandó, tudván, mennyire nagy hiányát érezzük azoknak, kikre a haza megvédése körül ily felette fontos állást sikerre biztos számítással bízhatnánk.

Bozsichevichnek alezredessé kineveztetése iránt intézkedett a honvédelmi bizottmány.

b) Beöthy Ödön erdélyi főkormánybiztos és a nemzetőrség tiszántúli kerületi főkapitánya lesz:

Tudva van országos biztos úr előtt, hogy a honvédelmi bizottmány milyen reményét kötö a sikernek a Kiss tábornokkali kölcsönös értekezés nyomán elrendelt offensiv operatiok erélyes és gyors végrehajtásához.

Ezen operatiok előmeneteléről több napokon át hiányzó tudósítás aggodalomba ejt bennünket. S azért futár által rögtön értesíttetni kívánunk miként effectuálják a tábornokok rendeleteimet? Mert határozottan nyilvánítom, hogy hanyagságot, vagy félmeleg eljárást tűrni senkitől közölök nem fogok.

Országos biztos úr több leveleiben szabadságot sürgetvén a haza menetelre, ha ehhez tovább is ragaszkodik, az engedelmet a honvédelmi bizottmány megadni hajlandó, de azon feltétel alatt, hogy azon esetben az erdélyi főkormánybiztosságot úgy Erdélyre nézve mint Bem tábornok parancsnoksága alatt álló hadsereg irányában is elvállalja s azzal egybekötve a nemzetőrség tiszántúli kerületi főkapitányságát is, a bihari főispánságot természetesen megtartandván.

Ha országos biztos ur ezt elfogadni hajlandó, akkor helyettesül ideiglenesen iktassa be Haczellt, utasítván mindenkit a nemzet nevében az ő irántai engedelmességre. Maga pedig Orsz. biztos úr siessen fel Budapestre, mert a dolog igen sürgős.

Mielőtt azomban eljönne Verbászról, mindenesetre megvárom Orsz. biztos urtól, hogy ha a parancsolt offenzívát akárki is hanyagul viszi, ezt küldje fel Urlaubbal ide, s adja a parancsnokságot annak kezébe, a kinek jónak látja.

Közli: KLÖM XIV. 687–688.

2.

Kossuth Lajos kinevezi Beöthy Ödönt teljhatalmú erdélyi kormánybiztossá és meghatározza a hatáskörét és a feladatait

Rendelet.

Melynél fogva a honvédelmi bizottmány ezennel kijelenti, hogy Beöthy Ödön bihari főispán erdélyi teljes hatalmú országos biztossá van, kinevezve.

Kiküldetése egész Erdélyen kívül még különös a Szabolcs-, Bihar-, Szatmár megyékre s a keblőkbeni királyi városokra, a Hajdú-kerületekre és a részekbeli megyékre is kiterjesztetik.

Teljhatalom biztosi hatósága alá tartozik még különösen a jelenleg Bem tábornok vezérlete alatt álló felső erdélyi hadsereg is.

Országos biztosi köréhez tartozó ezen egész vidéken, úgy eddigi erdélyi országos főbiztos, br. Vay Miklósnak, mint minden más kormánybiztosoknak megbízatása megszüntetetik. A kinevezett teljhatalmú országos biztostól függvén, ott a hol szükségesnek találja az általa meghatározandó hatósággal és kötelességgel addig, a meddig jónak látja, partális körben kormánybiztosokat nevezni, vagy pedig a végrehajtó hatalmat rendes hatósági úton eszközzésbe vétetni.

Miért is minden azon vidéki kormánybiztosok utasíttatnak, eljárásokról végjelentésüket a teljhatalmú országos biztosnak beadni, mikre ő belátása szerint fog intézkedni.

Hodossy Miklós azon kiküldetése mindazonáltal, miszerint a felső erdélyi hadsereg élelmezési s ellátási gondjaival, mint fő tábori biztos, megbízva van, mindaddig fenn hagyatik, míg a teljhatalmú biztos másként intézkedni szükségesnek nem találja.

Végre megtörténhetvén, hogy a felső erdélyi hadsereg mozdulatai az országos biztos működésének a fent kijelölteken kívül még más szomszéd hatóságokra is egyes intézkedések által kiterjesztését igényelhetik; ez esetben Máramaros, Ugocsa, Bereg, nemkülönben Arad, Békés, Csanád megyéknek és a Kun kerületeknek is meghagyatik, országos biztos úr rendeleteinek sikert eszközölni.

És ennél fogva ezennel a legszigorúbb felelet terhe alatt meghagyatik mindazon katonai és polgári hatóságoknak, kormánybiztosoknak és egyes tisztviselőknek, kik-

kel nevezett Beöthy Ödön teljhatalmú országos biztos úr ezen nyílt rendelet értelmében érintkezésbe jó, s annak tartalma szerint őket rendeleteinek eszközésbe vételére felszólítja, feltétlenül engedelmeskedni, őt működéseiben minden kitelhető buzgalommal és pontossággal elősegíteni; s ekként a nagy fontosságú feladatnak megoldását, melyet teljhatalmú országos biztos úr vállaira bennevetett bizalmánál fogva fektetett, könnyíteni, mulaszthatatlan és szent kötelességüknek ismerjék; másképp nem cselekedvén.

Kelt Budapesten, december 19-én, 1848.

A honvédelmi bizottmány elnöke
Kossuth Lajos

Közli: KLÖM XIV. 810–811.

3.

Értesítés Hodossy Miklósnak Beöthy Ödön teljhatalmú erdélyi kormánybiztossá történt kinevezéséről

Budapest, 1848. december 19.

Ezennel értesítettük Ön, hogy a honvédelmi bizottmány bihari főispán Beöthy Ödön urat egész Erdélyre, úgy szintén Szabolcs-, Bihar-, Szatmár megyékre és kebelökbeni királyi városokra a Hajdu-kerületekre és részekbeli megyékre nézve is teljes hatalmú országos biztossá nevezte ki, s egyszersmind úgy Vay fő biztos, mint minden e vidéken kormánybiztosok működését felfüggesztette, a teljhatalmú országos biztosra bízván partialis kormánybiztosokat nevezni, ha szükségesnek látja.

Önre nézve azonban s illetőleg azon kiküldetésére, miszerint a felső erdélyi hadsereg élelmezési s ellátási gondjaival, mint főtábori biztos van megbízva – kivétel tétetik – mind addig, míg a teljhatalmú országos biztos másként intézkedni szükségesnek nem látja.

Ön tehát magát a többször említett országos biztos úr rendeleteihez alkalmazva tábori biztosi működését folytja.

Közli: KLÖM XIV. 811.

4.

Kossuth utasításai Beöthy Ödön országos biztoshoz. Vizsgálatot rendel el Csucsá feladása miatt, valamint intézkedik a harcokban súlyosan megsérült Baumgarten József alezredes segélyezése tárgyában

Budapest, 1848. december 25.

Hodossy kormánybiztosnak folyó hó 20-ról kelt s Bihar megyei alispán Sántha Györgynek N. Váradról december 19-kérőli hozzáküldött sürgönyéből merített hivatalos jelentése szerint Urbannak segítséget nyert serege december 18-án táborunkat Kraszna és Hunyad felől megtámadta, de általa mindkét oldalról visszavertett. Több foglyokat s egy municíós szekeret hagyván maga után s halottjai közt gróf Saint-Quéntin dzsidás őrnagyot is veszítvén. Azonban táborunk e győzelem daczára is egy – e hazának már annyi veszélyt és balesetet okozott hadi tanácskozmány és conferentiázás – rögtönzött és megfoghatatlan határozata következtében nem csak Csucsáról és Feketetőről, sőt Bucsáról is kivonult, s a Királyhágó körüli falvakban, szállásoltatott, s hogy így győzelmünknek szokott eredményét, a visszavonulást ismét élveztük. Valóban csoda, hogy az ember béketűréssel győzi e szerencsétlen taktika újabban és szüntelenül megújuló ugyanazonságát. Hiszen az Istenért Csucsá oly pont, melynek birtokosa a körüllevő vidék ura; mert egyik kulcsát bírja a legkönnyebben védhető passzusoknak, s mégis feladják, s feladják a győzelem után.

Hodossynak egy újabb tudósítása szerint Csucsá ismét visszafoglaltatott, de örülünk, hogy már országos biztos úr ott van, s kérem magát Bem tábornokkal, ha még nem történt volna, mielőbb értekezésbe tenni, s vele, de addig is maga kezére rögtön közremunkálni, miképp Csucsá minden áron megtartassék, vagy ha az ellenség már elfoglalta volna, visszavétessék. Tegyen egyszersmind biztos úr sürgetést, hogy Bem tábornok a kombinált operációval siessen.

A fennebb érintett csatázásban részünkről semmi veszteség nem történt ugyan, de egy szerencsétlen lövés alezredes Baumgarten térdkalácsát éré, ki ápolás végett N. Váradra bevitetett. Jelentse ki országos biztos úr nevezett alezredesnek a nemzet és kormány sajnós köszönetét, jelentse szíves tiszteletemet, felkérve őt óhajtásának nyilvánítására, melyet én a háládatos haza nevében teljesíteni kötelességemnek fogom tartani.

Közli: KLÖM XIV. 882–883.

5.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Beszámol, hogy megindult új állomáshelyének elfoglalásáról, illetve tájékoztatja József Bem vezérőrnagy hadműveleteiről

A honvédi bizottmánynak!

Somlyó, December 26^{án} [1]848.

E. f. hó 22-én megérkeztem Váradra, a midőn a Csucsai sereg, mely elébbi napon vissza vonult N.Bányáig – elébbi állomását már vissza foglalta – mind e mellett is másnap Csucsára mentem – oly szándékkal, hogy a vissza vonulás okait – miután az ellenség seregeinket sem nem kényszerítette sem nem üldözte megtudhassam – és bár ha Őrnagy Riczkó előadása némileg figyelmet érdemelt legyen – mind e mellett is mihelyt öszve jöhvek Bem Tábornokkal – a vizsgálatot el fogom rendelni.

Az nap estve meg hagytam nevezett Őrnagynak, hogy más nap az az 24-én nyomuljon elő seregeivel Kolozsvár felé – és igyekezzen minden esetre Hunyadot el foglalni, további előmenetele eránt be várván Vezérőrnagy Bem rendeletét.

Ma meg jöttem ide, se Vay Miklóst sem Bemet itt nem találtam. – Az első Nagy Bányára – a másik a mint mondatik Deés felé vette volna. – Semmi bizonyost nem tudok írni – némelyek szerint a Nagy bányáról ki indult csapat ha Deést be veendi Beszterce felé Vásárhelyre szándékozik – mások ellenben ezt állítják, hogy Kolozsváron összpontosítja egész erejét. –

Ezen vonalon állomásolt sereg Sibon át Kis Nyíresre ment. –

Holnap indulok Nagybányára – onnan tovább a tábort követem.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1848:7102.

6.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Intézkedjen a pénzügyminisztérium felé a pénzfelvétel tárgyában, illetve ismerteti Bem hadműveleteit

Szilágysomlyó, 1848. december 27.

Kedves barátom, az utalvánt ide zárva küldöm, – a ki a pénzért megy úgy utasítsd, hogy a lehető legnagyobb összeget igyekezzék ki csikarni. – A nyerendő összegből meg tudhatod körül belül meddig éred meg – írd azonnal a pénzügy minisztériumnak ki térvén a mennyiséget, hogy előre gondolkozzék – ne hogy a hián miatt zavarok álljanak elő. -

Riczkóról mit sem tudok – Hírből annyit, hogy Hunyadra bevonult.⁴² – Vay element Nagybányára – én holnap indulok utána. – Az itteni Csapat Sibon túl Kis Nyíresen állot – azt veszi é meg jelenleg? Bizonyossággal nem tudja senki. –

Hír szerint Bemnek 22én Désen kellett lenni? Merre veszi onnan az útját? Besztercén át M.[aros]vásárhelyre, vagy Kolozsvárra? Meg nem tudhattam.⁴³

Tudósításaid Nagybányára kérem – ha onnan tovább utaznék menni – tudósítalak. – Tudasd ezt kérlek Nőmmel is. – Áldjon meg az ég, barátod Beöthy Ödön.

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Hátlapján: Dec.[ember] 30^{án} 1246. Tudomásul vétetik. 1849. január 19^{én} délbe az utalvánt kipótolván m/c [10/e]-re Vetterschütznek⁴⁴ általadtam, hogy arra vegye fel m/50-et.

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H. 106. 2. d. 904–905. f.

7.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Közli, hogy az újoncok felszerelésére 100 000 forintot kapott, amelynek felvételére intézkedjen. Dobozy István élelmezési biztos működése megszűnt. Kéri, hogy üdvözölje nevében a családját

Kedves barátom,

Szatmár, December 29-én [1]848.

A pénzügyminisztérium értesít, hogy számodra 100.000 f. utalványoztatott, ez azon pénz lesz, a melyet már föl vettél, mert a rendeletből tisztán ki nem vehető, hogy a már föl vettet érti-é? Vagy Reviczky által tétette az új ki szolgáltatás eránt a rendelést. – Ezen kívül a megye újoncai fölszerelésére kölcsön 64 ezre forintot ad – ennek fel vétele iránt küldjél Debrecenbe – magad utalványára fogják kiszolgáltatni? Vagy a megyéére? – Te jobban fogod tudni.

Innen sem írhatok semmi bizonyost. – Egy rész azt mondja Tábornok Deésen van – mások ellenben Kolozsváron. – Én ma délután folytatom utamat. – Nagy Bányáról talán bizonyosabbat fogok tudni közölni. –

Somlyóra nézve is tegyed ki figyelmedet. – Dobozy működése ott megszűnt. – Az élelmezést a megyének adtam át, oly meg hagyással, hogy veled tegyék magokat érintésbe. –

A költségek fedezésére meg kívántató összeget jó előre számítsd ki, hogy idejébe kérhessünk pénzt. – Hol létemről időről időre értesíteni foglak. –

⁴² Bánffyhunad.

⁴³ A Tóth Ágoston őrnagy vezette magyar csapatok december 23-án foglalták el Dést, ahova másnap Bem is megérkezett.

⁴⁴ Vetterschütz János Bihar megye pénztárnoka volt.

Mamának mond meg csókolom, gyermekeimmal együtt. Egészségem jó – köhögésem el marat – pedig nem vettem be Gros⁴⁵ porát. – Az út annyira rögös – hogy ilyesmit még csak nem is készíthettem. –

Áldjon az ég – barátod Beöthy Ödön.

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H. 106. 2. d. 904–905. f.

8.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Intézkedést kér a Közép-Szolnok megyei újoncok felszerelése érdekében

N.[agy]Bányán, 30^{ik} dec.[ember] [1]848.

Középszolnokból Szatmárra 393 honvéd újonc felszerelés végett szállítván, ezeknek haladéktalan kiállításukról a kellő intézkedés általam megtéetett. A szükségelt fehér ruhák mielőbbi kiállítása végett a vásznat, a köpenyekre, nadrágokra, mellényekre és sapkákra pedig amennyi anyag találatott, megvétettem, s ezeknek mielőbbi elkészítetésekről rendelkeztem.

Bakancsokra nézve pedig nemcsak a fentnevezett újoncok részére, hanem ezen felül is hét váltóban, a csizmadiákkal az alkut megtéettem.

S ha az igényelendő anyagokat, Szatmáron meg nem lehetne szerezni e végett felhatalmaztam a megyei alispánt, hogy ezeket Károlyba⁴⁶ – vagy a bekövetkező debreceni vásár alkalmával beszereztesse s elkészítetésüket szorgalmazza.

A mi ezen újoncok felszerelésök utáni elhelyezésüket illeti, amennyiben ezek majd mind román ajkúak, s így őket ezen a vidéken, biztosan használni nem lehet, úgy rendelkeztem, hogy Kovács Ágoston szatmári térparancsnok Debrecenbe szállíttassa; azonban ha az országos honvédelmi bizottmány ezeknek rendeltetésük iránt másképpen kíván rendelkezni, úgy kérem, hogy erre vonatkozó rendeletét idő megnyerés végett, a nevezett térparancsnokhoz intézni szíveskedjék.

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1848:151.

Közli: Dragomir 1946. III. 240–241.

⁴⁵ Itt nem világos, hogy Beöthy Grosz Albert vagy Grosz Frigyes Bihar megyei orvosok közül melyikre gondol.

⁴⁶ Nagykárolyban

9.

Kossuth utasítása Beöthy Ödönnek a Gubernium felszámolásáról:

Budapest, 1848. december 30.

Bem tábornoknak e percben vett leveléből értjük győzelmes seregeinknek Kolozsvárra folyó hó 26-kán történt bevonulását.

Ily körülmények között Önt a honvédelmi bizottmány oda utasítja, miként az ármányt szövő s Erdély elvesztvén működő reakcionárius sereg ellen kérlelhetetlenül lépjen fel, első teendői közé számítja pedig a Guberniumnak, mint a reakció fészékének azonnali feloszlását.

Közli: KLÖM XIII. 927.

10.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Ismerteti az erdélyi hadműveleteket és első intézkedéseit. Kritizálja Bemnek a bűnbocsánat és a hadsereg ellátása ügyében hozott rendeleteit

Kolozsvár, január 2^{ik} [1]849.

Megbízatom folytán Erdélybe utazván, s utamat Nagybánya, Dézs fele vevén, tegnap Dézsen találkoztam Bem tábornokkal, ki serege egy részével Beszterce fele vonul, olyformán, hogy annak egy részét a mondott irányban maga, más részét Lekence felé Riczkó nemzetőri őrnagy vezényli. Másik seregét Torda felé küldte alezredes Czecz vezénylete alatt. Reményelem e tárgyról Bem tábornok is tett már jelentést.

Ide Kolozsvárra érkeztem az estve, és munkálkodásomat megkezdvén, az eddig működött Kormányshéket önök további rendeletéig feloszlattam és megszüntettem, annak levéltárát lepecsételtem, kulcsait és eddig használt pecsétét magamnak beadatni rendeltem.

Ezen intézkedésemet köröztetés végett azon törvényhatóságoknak, melyek az el-lenségétől már megtisztítottak több rendű rendeleteim kíséretében az ... alatt kapcsolt példány szerint tudtára adtam.⁴⁷

Bem hadvezér úr múlt hó 25-kén bejövén Kolozsvárra a ...alatt kapcsolt példányból láthatólag közbocsánatot hirdetett, mi mint észrevehetni az ennekelőtte is jó érzésűekben némű kedvetlenséget látszik gerjeszteni.⁴⁸

47 Megjelent: *Honvéd*, 10. sz. 1849. január. 8. 37–38.

48 Bem rendelete 1848. december 27-én jelent meg Kolozsváron. (Közli:Kövári 1861/1. 136.)

Nevezett tábornok a hadsereg tekintetében a /... szerint oly módon rendelkezett, hogy azok napi fizetéseiken kívül naponként egy icze bort, kétszer pálinkát, 1 font húst s fél font szalonnát kapjanak, a hálópénzt pedig 10 ezüst krajcárba határozta meg, mely intézkedéseit én igen túlzottnak találok ugyan, s annál kevésbé tudok benne megnyugodni, mivel a mondott kedvezésben a nemzetőröket, kik jelenleg 18 Bihar megyei századdal Tordától egész Csucsáig őrvonali szolgálatot tesznek, éppen nem részesíti, s így a hadseregben a különböztetést által könnyen viszálykodás idéz-tethetik elő, azonban a minden esetre szükséges egyetértés fenntartása tekintetéből, magamtól, valamint a fentebb említett közbocsánat iránt, úgy e részben is változta-tást tenni nem kívántam, csak azért is, nehogy a változás a seregben elégtelenséget szüljön, de nehogy idővel is a felelet terhe reám neheződjön, feljeleníteni szükségesnek véltem. Mindenesetre önköztől várván, hogy e részben, ha jónak és szükségesnek vélik, intézkedés történjék.

Beöthy Ödön

Fentebbiekből láthatólag a főkormányzék feloszlatattván, s működni megszűn-vén, a kormányzék tagjai fizetéseinek mennyiségére nézve önkönek további intéz-kedését elvárom.

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:224.

Német fordításban közli: Dragomir 1946. III. 247–248.

11.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Panaszkodik Bem intézkedéseire. Közli, hogy gr. Teleki Sándort nem tartja alkalmasnak a főhadbiztosságra és felszólította arra, hogy térjen vissza Kővár-vidékre

Édes Barátom, Oly provinciát bíztál reám – melynek meg nem fogok tudni felelni. – A tábornok sajátságos ember – derék katona lehet – de az adminisztrációjához a seregnek nem sokat ért, emellett önfejű. – Segédje Szálbek – satis duxum⁴⁹ – Forró elkedvtelenítetvén lemondott állásáról. – Tóth alezredest, kit igen jeles tisztjének mondanak – Kolozsváron hagyta – Bánffyt Nagybánán – Czezet eltávolítá magától egy mozgó sereg élére állítá – Nem kell nékie úgymond general stabler⁵⁰ – mert ő maga az. – Azon közre munkálkodást, melyre erányomba utasítva van – érteni nem akarja – Kolozsvárra bejövén – jól lehet jövetelem tudva volt előtte – gróf Teleki Sándort nevezte ki teljes hatalmú élelmi biztosnak – és midőn kijelentettem, hogy

⁴⁹ Latin: „Eléggé hercegi”, fennhéjázó modorú.

⁵⁰ Vezérkari tiszt.

ő megyéje kormányát fogja átvenni – sajnálkozását jelenté ki, mivel igen alkalmas egyéniségnek tartja. – Szóval félek az összeütközéstől. Ki kell világosan mondani, hogy kivéve katonai mozgalmait – minden csak általam történhetik meg. – Tegnap megkértem szóval – tudassa velem a sereg mennyiségét – megígérte – mikor kapom isten tudja – arra is felkértem – mozgalmairól is tudósítson – sem tervéről, sem erről mit sem írt. – Áldjon az ég – aligha ki fogom állhatni.

Barátod Beöthy.

Kolozsvár, január 2^{án}[1]849.

Ezen leveleket hadnagy Bánó Miklós⁵¹ viszi, ki a Hunyady csapathoz volt kinevezve. Most alkalmazás nélkül van. Soroztasd be valamely sereghez.

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:225

12.

Beöthy Ödön rendelete az erdélyi törvényhatóságokhoz. Ismerteti az Országos Honvédelmi Bizottmány és saját működésének alapelveit

Országos teljhatalmú biztos Beöthy Ödön, az ellenségtől már megtisztult hatóságokhoz. Kolozsvártt jan[uar]. 2-án 1849.

Azon bitor hatalom, mely a Magyarországgal törvényesen egyesült Erdélyben, az alkotmányos szabadságot, katonai összesküvés által támogatva holnapok előtt lenyűgözte, s legközelebbi napokig bilincsbe tartá, az örök igazság nevében indult, s az alkotmányos hatalom által gyámolt magyar seregek által Erdélyben már már egészen törve leend, mi még telyesen elkövetkeznék is, az alkotmányos szabadság ellenségeitől megtisztult hatóságokban, a törvényes rendnek, s alkotmányos szabadságnak azonnal, s addig is életbe kell lépnie innen folyólag:

Midőn a honvédelmi bizottmány rendeletéből b. Vay Miklós úr ő nmlga helyett, országos biztosi állásomban működésemet mai napon megkezdem, mindenek előtt arról tudósítom önöket, hogy a törvényesen történt unió után, rendén kívül bár de mégis mai napig fentállott és működött kormányzékot mai napon tett intézkedésem folytán, a honvédelmi bizottmány további rendeletéig ideiglenesen felfüggesztettem; következőleg mai naptól fogva minden oda tartozó s tárgyalást kívánó ügyek az illető ministériumhoz lesznek önök által felterjesztendő, valamint én is a megszüntetett kormányzékénél találtató, s még tárgyalásra váró iratokat oda terjesztendem fel, mit

⁵¹ Bánó Miklós (1818–1877) honvéd hadnagy. (Bona 1998. I. 85.)

önök kebelében, a lakosok e felől értesülhetése, s folyamodás vagy más esetekben alkalmazkodhatás tekintetéből rögtön közhírré tenni szükséges lesz.

Belép tehát önök kebelébe a törvényes rend, s ezzel életbe kell lépni a közigazgatás azon módjának is, mely Magyarország többi hatóságaiban gyakoroltatik. S e tekintetben addig is, míg a részletességekbe bővebben belé ereszkedni lehetne, miután tudom, hogy az eddigi Erdély törvényhatóságaiban elkülönített házi pénztárak nincsenek; a hatósági köztisztviselők fizetése, és más rendszeres kiadások fedezésére szükséges költségeket illetőleg, arra hívom fel önöket: hogy a tisztviselők számáról, hivatalaik minőségéről, s egyenkinti fizetéseik mennyiségéről, hatósági rendszeres költségek táblás kimutatásának is melléklésével engemet a fizetések aránti további intézkedés végett legrövidebb idő alatt tudósítani szíveskedjenek.

Legelsőbb teendőik közé kívánom önöknek számíttatni, hogy minden elkövettesék, mi az ellenség tova űzésével helyreállítandó béke és rend meggyökereztetésére szolgálhat, s minden fölhasználtassék, mi az előbbi ellenséges állásnak újabban erőre kaphatását elfojtani célszerűnek látszik. S ez okból ne késsenek önök hatóságuk kebelében mindazon helyeket s házakat legszorosabban kikutatni, melyek eddig elő gyanúsoknak mutatkoztak, s minden néven nevezendő és harcban használható fegyvereket elkoboztatni, s azokat följegyzés mellett egyszerre ide a fővárosba, bizonyos e végre általam kijelendő helyre azonnal beszállítani.

Fájdalmas köztudomás, miszerint a közelebbi időkbén, önök kebelében számtalan egyének raboltattak ki és károsítottak meg a tulajdont tisztelni nem tudó, s rablólóként dülő ellenség által. Az ország kormánya célul tűzte ki tetteleg megmutatni, miképp a hon polgárainak vagyombeli gyarapodását, azoknak jóllétét szíven hordja, tudván: miszerint egyesek jólléte teszi az összes hon jóllétét. És ezen elvből kiindulva nem nézhetvén, hogy a hon polgárai ínségre, sőt több helyen vég pusztulásra jussanak; elhatározta az ellenség által okozott károkat becsült áron kifizetni. Ugyan azért

Bízzanak meg önök annyi küldöttséget, mennyit keblökben szükségesnek vélnek, s írássák össze rögtön az ellenség által okozott károkat s egyszersmint kirekesztésével minden visszaélésnek becsültessék is meg azokat; mi megtörténvén az így készülendő kimutatást, a megkívántató összeg iránti intézkedés végett hozzám azonnal küldjék bé. Ezen kívül

Legszigorúbb intézkedéseket tegyenek önök az iránt, hogy ha kebelökben, bár kinél, s bár minemű, erőszakkal elvett, elrabolt vagyonok találatnának, azok kipuhaltatassanak, s miután rögtöni köröztetés útján intézkedni fognak arról, hogy az eféle erőszakosan egyesektől elvett javak megyéjük székhelyére 8 napok alatt az illetők által bevitessenek, hol a valóságos tulajdonosok azokat rendes úton elsajátítani képesek leendenek, ha ily elrablott holmik bár kinél ezután is találatni fognak, az olyan makacs, s minden emberiséget levetkezett rablók a legkeményebb büntetés alá vettessenek. Végre

Az ország kormánya legfőbb feladatai közé számítván, hogy a hon lakosi a jelen háborús időben is, teljesített szolgálataikért, kiszolgáltatót javaikért kifizettessenek:

arra hívom föl még önöket, hogy: a magyar seregnek legközelebről történt másodszori s diadalmas bevonulása óta, a keblökbeli lakosok által telyesített fuvaroknak és terményeknek hiteles feljegyzését azonnal elkészítetvén, azt hozzám a továbbiak megrendelése végett azonnal mutassák föl.

Megjelent: Honvéd, 10. sz. 1849. január. 8. 37–38.

13.

Egykorú tudósítás Beöthy Ödön Kolozsvárra érkezéséről

Beöthy Ödön kormánybiztos úr körünkben van. E férfiúhoz magos reményeink csatolvák. Alatta, hihetően nem fognak oly csigalábon járni dolgaink, mint marciustól novemberig. Ámde nagy feladat is jutott osztályrészébe.

Egy egészen desorganizált és demoralizált országrészt helyre hozni.

A székvárosba béjöttünk. Egy jókora terület meghódolt fegyvereinknek. Ámde hogyan áll a közigazgatás törvényhatóságainkban? Hol a személy- és vagyonbátorság? Mikor lesz a mindenéből kirabolt és végínségre jutott magyarság kártalanítva?

A közigazgatás kezelésére férfiakat kell állítani. De kikből? Istenért csak ó öntetű táblabírákból ne. Nehogy a megfogott halat vízbe fullasszák.

Jajveszékéző családapák fogják a kormánybiztos urat szünet nélkül ostromolni kérelmekkel katonai segély iránt, elrablott vagyonaik visszaszerzésére, s a megmaradott biztosítására.

És a kormánybiztos úr minden biztonnyal nem fogja elutasítani a jogos kérelmeket.

De egyet nem kell felednünk.

Hadjárásunk főfeladata egy országrészt visszaszerezni az anyahonnak. És ha a fegyveres erőt, mely e főcélra szükséges, magán sérelmek orvoslására diriboljuk szét, maga a főcél lesz kockáztatva.

Elkövetkezik fokonkint egyesek sebeire is a gyógyír s el kell hogy következék, mert az álladalom alapelve: a személyek jólléte.

De azért honárulási bűnt követne el, ki a körünkben működő álladalmi hatalom eljárását saját érdekei szempontjából ítélné üdvösnek vagy üdvtelennek.

A közbocsánat csak politikai vétkekre szól és nem rablási merényekre. A kormánybiztos úr ezt igen jól tudja.

És tudja azt is, hogy rendkívüli körülményekben rendkívüli eszközök alkalmazása szükséges.

Csak mi – azokat értjük, kiknek ügyük egy és közös – gyámolítsuk eljárását erkölcsi nyomatékkal, tett- és áldozatkészséggel: a siker nem fog elmaradni.

Megjelent: Honvéd, 6. sz. 1849. január 3. 23.

14.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz hadifoglyok kolozsvári elhelyezéséről, a Doboka megyei 150 fogoly hazaeresztéséről, illetve a hadi helyzetről

Kolozsvár, 1849. január eleje

Kedves Barátom, addig míg lovas embered által – ki ma estve 6 órakor érkezett meg, hivatalos alakba válaszolnék, tudatom veled: holnap az itteni fellegvárt meg fogom tekinteni, hány foglyot fogadhat be – a térparancsnokot még ma meg kérdeztem – de bizonyost mondani nem tudott. –

A dobokai 150 foglyot – eskettesd föl, és bocsásd útnak – Bemnek terhet okoznánk vele – volna itt ember akár mennyi – csak gyakorlott és ruhája lenne – és fegyvere.

Windischgrätzről a tudósítást tegnap vettem Thurzótól⁵² – Itt még badarabb hír keringett ma – pedig egy Debrecenből jött futár hirdette, hogy az ellenség Pestre bevonult ugyan – ellenben Görgey Bécsbe van. -

Isten áldjon édes Miklósom – barátod Ödön.

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.106. 7. doboz. 570. f.

15.

Beöthy rendelete Hodossy Miklós Bihar megyei kormánybiztoshoz. Intézkedik a nemzetőri erők elhelyezéséről, a zarándi erők megerősítéséről, a Bihar és Szatmár megyei vadászcsapatok szervezéséről, illetve a Nagyváradon őrzött foglyok további sorsáról

1. A sárréti zászlóalj nemzetőröket a csucsai táborba mielőbb fölváltatni.

2. A lovas nemzetőrökből, mihelyest kiállítva lesznek a csucsai vonalnál a somlyai és a hunyadi közlekedés és útvonalak biztosítása végett 12 közvitézt egy altiszttel Somlyóra, egy tiszt és egy altiszt 6 közvitézzel Krasznára, egy altiszt és 6 közvitéz pedig Csucsára. A többi pedig mind Kristyóra az ottani előhaladás eszközlése és Zaránd megyének ellenségtől kiűzése végett azonnal rendeltessenek ki.

3. Amennyi honvéd századok felszerelve vannak, azok is mielőbb a Kristyóri tartalék sereghez küldessenek.⁵³

⁵² Beöthy itt feltehetőleg Thurzó János Bihar megyei alispánra gondol.

⁵³ Az erők elrendelése miatt Cserey Ignác alezredes, a 6. és 8. hadmegyék parancsnoka január 7-én kelt levelében panaszkodott Kossuthnál, kifejezve azon aggodalmát, hogy a nagyváradai vár őrizetlenül marad. Válaszában Kossuth kifejtette (1849. január 8.), hogy a vár őrzéséről gondoskodni fognak. (KLÖM XIV. 61.)

4. Ha vannak még Váradon felszerelt ágyúk, sőt a katonai nevelde háznál található két kis ágyú is, ha alkalmasnak találatnak, azok is Kristyóra küldetessenek.

5. Reviczky László, Csanády István⁵⁴ és Morvay Ferenc urak által célba vett igen üdös jáger csapat⁵⁵ felállíthatása minden módon segítessen elő, és 24-ként is mihelyest szerkesztve lesznek, egy tiszt vezérlete alatt megkívántató elegendő töltésekkel ellátva azonnal küldessenek Kristyóra, fegyvereik amennyiben lehetséges golyóbisokra használható úgynevezett stucz fegyverek⁵⁶ legyenek. Puskásoknak leginkább fölvetethetnek, a jó contrások, az uraságok puskásai, csőzők, kerülők kik a fegyverekkel bánni tudnak és az lövéshez értenek, minden nemzetiség különbsége nélkül. És mivel Szatmár vmegye is szándékozik kebeléből ilyen jáger csapatot fölállítatni, kormánybiztos Hodossy Miklós úr legyen szíves írni Szatmár vmegye alispányának, s magát e részben érintkezésbe tenni, hogy ottan is mihelyest 20-30 ilyen puskás egyének össze állva lesznek, hasonlóul egy tiszt vezérlete alatt ide Váradra, innent pedig a Kristyóri tábor vonalra masírozzanak, kik mindnyájan napi díjaikat és egyéb illetményeiket kormánybiztos Hodossy Miklós úr rendelkezéséből ki fogják nyerni.

6. A 32. erdélyi honvéd Bittó⁵⁷ őrnagy zászlóalja mihelyest felszerelve léssen, ha eránta semmi más rendelés téve nem leend, kormánybiztos Hodossy Miklós úr tegyen jelentést, a honvédi bizottmányhoz, hogy a nevezett zászlóalj amennyiben a Kristyóri tábor vonalon szükséges nem lenne, hová rendeltessen.

7. A Váradon található erdélyországi nem katonai foglyok, hanem családos és földművelő emberek, amennyiben s' akik a beküldött jelentések szerint különösen nem terhelhetnének, az illető lelkipásztorok főbbjei által őket felvilágosító, s lelkekre ható pásztori intő beszéd, megyei tisztviselők jelenlétében tartatván egy-két napi kenyérrészletekkel, útiköltséggel s levelekkel ellátva bocsátassanak haza.

Kelt, Kolozsváron, januárus 3n 1849.

alispán Sántha György

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.106. 3. d. N 21.

⁵⁴ Csanády István (?–1876) Bihar megyei főszolgabíró és szabadsapat parancsnok. (Bona 2000. 283.)

⁵⁵ Vadászcsapat.

⁵⁶ A polgári lakosság által használt vadászfegyverek.

⁵⁷ Bittó Károly (1806–1865) őrnagy, a 32. honvédszászlóalj parancsnoka. (Bona 2000. 255.)

16.

**Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz.
Tudósít az első intézkedéseiről, Bem tábornok és Czetz alezredes
hadműveleteiről, a főkormányshék feloszlatásáról, zaránci rendelkezéseiről,
illetve arról, hogy Teleky Sándor gróf helyett Oláh Mátyást nevezte ki
főhadbiztosnak**

Országos teljhatalmú bizottztúl

A honvédelmi bizottmánynak

Kolozsvár, január 4n [1]849.

Elődöm, B. Vay Miklóstul a pénztárt ma százharminc egyezer pengő forintból állót, melyet eddig elő kormánybiztos és képviselő Zeyk József kezelt, átvettem, miután azonban a hadügyminisztérium által az itten célba vett hadipénztár felállítására és annak kezelésére a debreceni sóhivataltól kinevezett egyének mind ez ideig ide meg nem érkeztek, nehogy kétszeres átadás jöjjön közbe, az eddigi kezelőnél meghagytam.

A fent nevezett öszvegből már is tetemes fizetések történtek. Azon kétszázezer forint átvételéért, mely az itteni hadsereg ellátására a pénzügyminisztérium által a debreceni sóházhoz utalványoztatott, szatmári só preceptor Banovits Pált elküldöttem, megtevéen a kellő intézkedést, hogy megérkeztevel a szatmári térparancsnok, Kováts Ágoston átvéven a pénzszállítmányt, azt ide Kolozsvárra hozza.

Habár e pénzösszeg tetemesnek látszik is, de miután vezérelvül tűztem ki magamnak, hogy mind azt mi seregeink számára terményekben, felszerelésre megkívántató anyagokban, úgy fuvarozásokban kiszolgáltatik, azonnal készpénzül fizetessék. De tekintve továbbá az itteni sereg számát, mit kipuhatolni eddig elő képes nem voltam, mert jóllehet a létszám beadására tábornok Bemet felkértem, de mindeddig nem vettem, bizonyossággal kimutatni képes nem vagyok.

Tekintve tovább azon költséges ellátást, melyről tegnapi jelentésemben részletes említést tevék, a pénztárba lévő öszveg a költségeket nem fedendi, és így a megkívántató mennyiséget szám szerint meg nem határozhatván, mind emellett is legalább háromszázezer pengő forint leküldéséről gondoskodni méltóztassanak, sőt ha az öszveg nagyobb leend, ártani nem fog.

Seregünk, amint esetlegesen megtudám, mert a tábornok se mozdulatairól, sem terveiről nem értesített, holott ez az itteni kedélyekre a legjobb hatást állítaná elő, de az Önök által kiadott utasítás is egyenesen tartalmazza, Besztercét és Naszódot megszállá, sőt hallomás szerint ma vagy holnap Marosvásárhelyen leend.

Alezredes Czetz a sereg jobbszárnyát képező Tordán állomásozott és hihetősen Enyed felé nyomuland.

Belényesi vonalon Kristyornál álló csapat vezérének, őrnagy Bekének⁵⁸ szabályos utasítást adtam, sőt táborának megerősítésére a N.váradon lévő két ágyút, s felszerelt katonaságot, az egybe vonuló lovas nemzetőröket, valamint kezét fogva Szatmár megyével, az újból alakuló vadász csapatot oda rendelve, igyekezzen Halmágyot, Kőrösbányát, Brádot, mint a bányászat tekintetéből nagy fontosságú helyeket az ellenségtől megtisztítani, eredményre annál biztosabban számítok, amennyire tudomásom szerint azon vidéken csak olá rablók dühöngnek.

A főkormányzéknek két osztályát, és pedig a publico politicust és a törvénykezé-
sít merően betiltottam, ellenben azon szakosztályokat, melyek az alapítványi, s árvák ügyeivel foglalkoznak további munkálataiban, a zavarok elkerülése tekintetéből meg-
hagyni szükségesnek véltem, úgyszint a személyzet további fizetését.

A tanodákat mindazon helyeken, melyek az ellenség elnyomása alól kiszabadul-
tak, életbe léptettem, az ifjak alapítványi díjainak kifizetését meghagytam.⁵⁹

Legnehezebb, de legfőbb feladásom a tábori élelmezést egy oly egyénre bízni, ki an-
nak tökéletesen megfeleljen, mely végre Bihar megyének huzamos évekig volt szám-
vevőjét, Oláh Mátyást négy pengő forint napi díjjal neveztem ki, kinek megérkeztét
minden órán várom, hogy azonnal a tábor után indíthassam. Tábornok Bem rende-
leténél fogva jelenleg Gr. Teleki Sándor viszi ezen terhes provinciát, kit már csak azért
is ott meg nem hagyhatok, mert szükségképpen állomása helyét, Kővár-vidéke kor-
mányát át kellett vennie.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:229.

Kivonatossan ismerteti: Honvéd, 9. sz. 1849. január 6. 33.

17.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Tudósítja Bem hadműveleteiről, illetve zarándi intézkedéseiről

Kolozsvár, 1849. január 4.

Kedves Barátom, Beszterce-Naszód be van véve. Seregeink ma estve Marosvásár-
helyen vonulnak be. Azt hiszem komoly összeütközés Szebennél leend, de aligha ezen
város a megszállásnak ellent fog állani. Besztercéről a fekete-sárga színezetűek mind
kivonultak. Erősen hiszem, miszerént Fehérvárt kivéve, melynek ostromozásához
megkívántató nagyságú ágyúink hiányának, egész Erdély megtisztul és ha Galiciából
ez erőt nem nyerend, meg is tartható. Wardener vezérőrnagy meghalálozott.

⁵⁸ Ifj. Beke József (1812–1896) őrnagy, a Zaránd megyei magyar csapatok parancsnoka. (Bona 2000. 234–235.)

⁵⁹ Beöthy erre vonatkozó rendelete 1849. január 4-én kelt, Kolozsváron. (Aradi Ereklyemúzeum, 2012. 187.)

A dolgok ily helyzetébe mozdíts meg minden követ, hogy Kristyoról az előnyomulás megtörténjen, ami erőt csak kiállítani képes vagy, mind oda fordítsd. A Váradon lévő két ágyúval együtt. A vadász csapatot (guerilla) alakítsátok, és mihelyt ötvenre növekszik, azonnal küldd Kristyora-Halmágyot-Kőrösbányát-Brádot ki kell ragadni a gonoszok körmei közül. Beke őrnagy akár kémek, akár egy erős recoszírozás⁶⁰ által igyekezzen kellő tudomást szerezni, mennyi az ellenség ereje, s miből álló. Áldjon az ég! Az itteni eseményekről folyamatosan fog tudósítani barátod Beöthy.

Magyar nyelvű sk. tisztaát. Lelőhely: MNL OL H.106. 3. d. Szn.

18.

Kossuth intézkedései a Bem által elfogott Richardson nevű fogollyal kapcsolatban:

a) Utasítás Varga Imre nagykunsági kormánybiztosnak a fogoly őrzésére:

Bem tábornok egy Richardson nevű hadi foglyot küldött ide, ki az éveken át irányában tapasztalt magyar vendégszeretetet azzal hálálta meg, hogy legelső alkalommal az ellenséghez szegődött. Ez ember további rendeletemig biztos őrizet alatt itt, mint fogoly marad. Következőleg kormány biztos úr intézkedni fog, hogy meg ne szökhessen.

b) Utasítás Beöthy Ödön erdélyi kormánybiztosnak az ügy kivizsgálására:

Kisújszállás, 1849. január 4.

Teleki Sándor ide rekesztett leveléből látandja Ön, miképp Richardson nevű angol ide mint hadi fogoly küldetett.

A kormány érdekében van senki iránt legkisebb igazságtalanságot el nem követni. Azért felszólítja Önt, hogy a nevezett Richardsonnak ide rekesztett declaratioja nyomán vizsgálatot intézzen el, de mivel a legrosszabb esetben a fogoly élete van kérdésben – világosan meghagyatik, hogy a vizsgálat a legbiztosabb adatok nyomán történjen s pletykaságokon s alaptalan vádakon ne épüljön, szóval ezen vizsgálatnak olyanoknak kell lenni, hogy a hadi törvényszéknek biztos alapul szolgálhasson és semmi tévedésre okot ne adjon, mivel egy ember élete forog kockán.

Mivel Richardson fogoly – itt Kisújszálláson marad őrizet alatt, szíveskedjék ön a vizsgálat eredményét a szükséges mellékletekkel együtt a honvédelmi bizottmánynak Debrecenbe elküldeni.

KLÖM XIV. 42.

⁶⁰ Felderítés.

19.

Beöthy Ödön rendelete. Intézkedik az elemi iskolákba folyó oktatás megindításáról

Kolozsvár, 1849. január 4.

Hirdetmény.

Beöthy Ödön kormánybiztos rendeli, mint következik: Kolozsvárt a kir. elemi iskolák jelen hónap 8-kán folyamatba jőnek, – a középtanodai tanulmányok folyó hónap 15-én, – a főtanodában pedig a jogtudományi, bölcsészeti, és orvos-sebészeti előadások ugyancsak ezen hónap 29-én megkezdődnek, a kolozsvári közép- és főtanodai alapítványosoknak tudtul adatván, miszerint ösztöndíjul évnegyedi részletekben 15 pengő forintjával egy tanévre szállás és asztal helyett egyéenként 60 pengő forintot veendének. – További minden más erdélyi kir. elemi és középtanodákban azonnal, mihelyt a táborjárás engedendi, az iskolai előadások megkezdendők.

Közli: Aradi Ereklýmúzeum, 187.

20.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Panaszkodik a Bemmél való kapcsolattartás nehézségeire. Közli, hogy Kővár-vidék székhelyét Nagybányára helyezte át, illetve ismerteti Minorics Károly ügyvéd feljelentésével kapcsolatos eljárásról vallott nézeteit. Felvázolja a hadseregszervezés és a zarándi védvonal érdekében tett intézkedéseit

Országos teljhatalmú biztos

Kormánybiztos Hodossy Miklós úrnak

Kolozsvár, 5^{ik} január [1]849.

Január 3-ról kelt hivatalos tudósítására válaszolom, hogy a 2-ik sz. alatt említett honvédi bizottmánynak eredeti levele kezemhez nem jutott, ezen sürgönyét önnek Bem tábornok segéde Szalbek vette magához, s jóllehet felszólítottam írásban utasítaná ide Kolozsvárra, de mind ezt eddig nem vettem.

Az itteni tábornak erejéről, úgy szinte arról is, mik legyenek a hadsereg szükségai, jelentést nem tehetek, amennyiben minden szorgalmazásom dacára mindez ideig semmi értesítést nem kaptam.

Nagybányára nézve, hogy ez Kővár-vidék székhelyül jeleltessék ki, mind a vidék főkapitányát tudósítottam, mind a város közönségét az átvállalásra megkértem, és úgy vagyok értesülve, hogy e tekintetben semmi akadály mutatkozni nem fog.

Minorics Károly⁶¹ személye iránti intézkedését önnek tökéletesen helyeslem, miután azonban ki nem tűnik tett é jelentést a honvédi bizottmánynak e tekintetben, avagy sem, az utóbbi esetben méltóztassék jelentését felküldeni.

A kész ruha neműeket ide szállítani felesleges, azokat magunk újoncai felöltöztetésére lehet fordítani, annnyival is inkább: mert az itteni sereg öltöny hiányait helyben lehetvén pótolni. Lábbelieket már készítik nagyban. Fehérneműre a gyolcsot ma fogom vásárlani, mely itt nagy mennyiségben található, úgy nem különben posztó neműt is. Engem azon remény táplál, miszerint a kiállítható ruha mennyiség nagyobb lesz, hogy sem azt, az itt működő sereg igénybe vegye, és ezen esetben a maradványt Váradra fogom szállítani.

A százatok földjének egy részét szerencsésen megszállottuk⁶², és hiszem, hogy Bem tábornok az ön által is javallott módot igyekezni fog életbe léptetni, ezt csak gyanítólag írhatom, mert én a Tábornoktól még egy betű tudósítást sem nyertem.

A bihari lovas nemzetőrség egész ereje Kristyora lesz utasítandó, kivéve három avisó posztokat⁶³, melyek a következőleg lesznek elosztandók: Csucsára egy altiszt s kilenc legény, Somlyora egy altiszt s kilenc legény, a krasznai útvonalnak közepén egy főtitst és kilenc legény, ezek részint a levelek vitelére, részint más gyorsabb intézkedések előmozdítására fognak használatni.

A megyebeli értesítések gyorsabb előmozdítására ön által javallott négy legénynek azonnali felállítását 10 pforint havi díj mellett tökéletesen helyeslem.

A kristyori vonalon leendő előnyomulás Zaránd megyébe nagy fontosságú lévén az 55. zászlóalj két századát⁶⁴, ha azok fölruházva és fegyverkezve vannak, Beke őrnagy vezérlete alá kellek rendelni. Ellenben a 32. zászlóaljat, miután az iránt Bem tábornok rendelkezett és jóllehet szóval előttem azt nyilvánítá, hogy több fegyveres erőre szüksége nincs, mind emellett is ide lesz utasítandó.

Reviczky Lászlónak felhatalmazó levelét ide rekesztem, mivel pedig vélekedésem szerint ezen csapatot olyas egyénekből kellek alakítani, kik a lőfegyvert használni tudják, mihelyest egy bizonyos szám összeáll, azok azonnal Kristyór vidékére lesznek alkalmazandók.

⁶¹ Kolozsvári ügyvéd, nemzetőr százados, a város későbbi polgármestere. 1848 novemberében Kolozsvár feladása miatt feljelentette gr. Mikes János nemzetőrparancsnokot, árulással vádolva őt. Az utóbbi vád azonban nem bizonyosodott be, így a vizsgálat felmentéssel zárult.

⁶² Beszterce-vidéket.

⁶³ Megfigyelő őrs.

⁶⁴ Az 55. honvédszászlóalj Bihar megyében alakult 1848 végén, jelentős számú román újonccal. Mindvégig az erdélyi hadtest alárendeltségében harcolt.

Ide hajtok egy százezer pengőről szóló utalványt, egy megbízási albával⁶⁵, melyet ön ki fog egészíteni, s e két okirattal ellátott biztos egyént a pénz felvételére oly utasítással elküldeni, hogy azt felvevén egyenesen ide Kolozsvárra hozza.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.106. 3. d. szn.

21.

Beöthy Ödön rendelete Reviczky Lászlóhoz. Egy önkéntes vadászcsapat alakítására hatalmazza fel

Országos teljhatalmú biztostól

Nyílt rendelet

Kolozsvár, 5^{ik} január 849

Miután Reviczky László a haza iránti legnemesebb kötelesség érzetéből a Közlöny 148ik száma felhívás nyomán egy önkéntes vadász csapat alakítására magát felajánlotta, köszönettel vevén a haza nevében ezen törekvését őt felhatalmazom, és megbízom, hogy ugyan azon szám 6ik 7ik és 8ik pontjai értelmében minden szükséges intézeteket megtehessen, biztosan remélvén miszerint minden erejét oda fordítandja, hogy e csapat mennél nagyobb számmal állhasson ki a haza védelmére. Ne hogy pedig távol létem miatt a levelezések váltogatása által nemű akadály jöjjön közbe Reviczky Lászlót ezennel oda utasítom, hogy minden lépései úgy felmerülő szükségei iránt Kormánybiztos Hodossy Miklós úrral tegye magát közvetlen érintésbe s engem időről időre a dolog miben létéről értesítsen.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:24.

Közli: Dragomir 1946. III. 251.

⁶⁵ Kitéltetlen megbízólevél.

22.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Minorich Károly ügyvéd és kolozsvári nemzetőr százados feljelentése következtében vizsgálóbizottság felállítását rendeli el

Kolozsvár, 1849. január 5.

Kormánybiztos Hodossy Miklós Úrnak! Kolozsvárt, január 5^{én} [1]849. Ügyvéd Minorics Károlynak kötelességébe tettem, miszerént holnap, az az e folyó hó 6^{án} mennyen Váradra.

Miután gróf Mikes János a vizsgálatról el nem áll, tartozó kötelességem a küldött-iséget kinevezni, mely ennek végrehajtását eszközölje, mihez képest alispán Miskolczy Lajos elnökle alatt Jakab Mihály és Csengery Antal urakat – tollvivőnek Szaruhán Gergelyt ezennel kinevezem. – Ha Kormánybiztos Úr a törvényes bizonyosság közben jöttét szükségesnek tartja, legyen szíves ez eránt rendelkezni. Beöthy Ödön m.k.

Másolat. Lelőhely: MOL H 2 1849:707.

23.

Tudósítás Beöthy Ödön Közép-Szolnok és Kraszna megyékhez a vadászcsapatok alakítása érdekében intézett rendeletéről

Országos teljhatalmú biztos Beöthy Ödön jan .[uár]. 5-én
Kraszna és K[özép]. Szolnok megyék közönségéhez tett rendeletéből.

Figyelmébe ajánlom a megye közönségének, hogy Kossuth hírlapjának 148-ik számában tervezett vadász csapatok életbe léptetése körül minden erélyességet kifejtván, ezeket mi hamarébb rendezzék el, hogy a közellenség ellenében használni lehessen.

A dolgok menetelét összetett kézzel azon biztos remény alatt, hogy így a veszélyt magunktól eltávolítjuk hasztalan nézzük, hasztalan különösen Erdélyben, hol a nemzetiség és értelmiség ellen a durva nyers erő használtatik fel; melynek feladása nem kevesebb, mint véres verejtékkel szerzett vagyonunkat feldúlva romba dönteni, s életünk-től a legborzasztóbb kínok közt minket megfosztani, ha tehát ily jövendő vár reánk, természeti ösztön hí fel mindenkit, életét a mily drágán csak lehet áruba bocsátani.

Eggyel kell tisztába jönni mindenkinek, vagy mint magyar, nemzetiség és alkotmány megtartása mellett élni; vagy e nyomorú élettől- mit minden áron tengetni csak a puja és szűk keblű képes – örökre megválni. És ha e hitágazat mindenki keblében gyökeret ver, akkor jövendőnk fölött bánkódni nem lehet, mert meg van mondva, hogy Isten is csak úgy segít rajtad, ha magadon segíteni akarsz.

Megjelent: Honvéd, 9. sz. 1849. január 6. 33–34.

24.

Kossuth utasítása Beöthy Ödön erdélyi kormánybiztosnak. Utasítja a Czetz alezredes által Tordán elfogott román orgazdák és az árulónak tartott br. Kemény József elleni eljárás megindítására

Karcag, 1849. január 5.

Czetz alezredes, az Erdélyben működő hadsereg jobbszárnyának parancsnoka dec. 30-i kelettel részletes jelentést küldött Kossuthnak a hadi eseményekről. Jelentésében beszámolt arról is, hogy Torda elfoglalása alkalmával „több oláh orgazdát elfogott, kiknek számát Kemény József is szaporítja.” Kossuth az alábbi utasítást küldte Beöthy kormánybiztosnak az elfogottakkal szembeni eljárásról:

Czecz alezredes múlt hó 30-áról Tordáról írt hivatalos jelentésében értesít, hogy Torda bevétele alkalmával több oláh bujtogató orgazdát fogatott el, ezek között báró Kemény Józsefet is.

A felső dunai hadsereg mozdulatai tanácsossá tevék, hogy az országgyűlés és az ország kormánya székhelyét Debrecenbe tegye át, miszerint, ha Budapest tartható nem leendene, a haza megmentését Debrecenből eszközölje.

Pár nap alatt Debrecenben rendben leszünk.

Át fogja látni országos biztos úr, miképp ebből önként következik, hogy Erdélynek nem csak birtoka, hanem nemzeti szellemének is biztosítása felette fontos és mellőzhetlenül szükséges feladattá válik.

És azért ezennel hivatalosan oda utasítom önt, hogy igazságos, de egyszersmind kérlelhetlenül szigorú legyen azok iránt, kik szegény hazánk jelenlegi véráldozatos helyzetének előidézésében szentségtelen kezekkel közre munkáltak.

A Czecz alezredes által elfogott bujtogatókat statárium elibe – a mentségre minden törvényes módot meg kell adni – de ha bűnösnek találtatnék, a vádlott, legyen az bárki a világon, halálra vele kérlelhetlenül.

Közli: KLÖM XIV. 44.

25.

Beöthy felhívása Erdély lakosaihoz. Az alakuló szabad- és vadászcsapatokhoz való belépésre buzdít

A magyar hadsereg, mely másod ízi bevonulása óta e hon területét dühöngve, pusztítva elterjedt ellenségtől szabadítani és így a törvények iránti tiszteletet, személy s vagyombeli bátorságot, mely több hónapok óta számúzve volt, helyreállítania legvitézebb elszántsággal törekszik, biztos reményt nyújt: miszerint a nemes törekvést eredmény dús jövő fogja koronázni.

Jóllehet a tábor fővezérének erélyes ügyessége, a hadseregnek harcias elszántsága és vitézsége elegendő biztosítékot nyújt, miszerint e hon új veszélynek kitéve nem lesz, mind e mellett is számítsuk föladásaink közé, hadi erőnket minden módon szaporítani, hogy a véletlen esetekre, egy tartalék sereg is támaszkodhassunk,

Ha van egy vidék, melyen Kossuth-lapja 148-dik számában tervezett vadász csapatok hatályos eredményre számítva alakulhatnak, úgy bizonyára Erdély az. – Ezen rendeletnek 5-dik §-a szerint: az ily mozgó csapatok legalább 4 hónapra kötelesek alakulni, és vállalkozni; akár lovasokból, akár pedig gyalog vadászokból, vagy bár mi nemű gyalog vagy szekeres hadak legyenek, azok minden egy legényre 5 p. ír. foglaltot kapnak, fő és altisztéi, úgy a legénység is ugyanazon zsoldot és díjat húzzák, melyben a rendes katonaság részesül.

A rendelet többi részzeit mindenki Kolozsvár város tanácsházában, hol az aláírási ív is kitéve lesz, megtekintheti. Addig is tehát, míg szabályszerűleg a csapat vezérért kinevezhetném, ennek alakításával megbízom Keczelí Istvánt, Csiki Lászlót, Bánfi Lászlót, Orbok Ferenczet. Erdélyre nézve még e csapatnak egy egész különös elrendeltetési osztályrész is jut, – éspedig: mihelyt 100 főre alakul, azonnal megkezdí a hadjárást, céljául tűzétvén ki, az oláhajkú nép lefegyverzése, és az elrablott portékák a hol azok találhatók, visszaszerzése, – s egyiknek úgy, mint a másíknak Kolozsvárra leendő szállítása.

Ezen csapat a legkeményebb katonai fegyelem alatt fog állani, s ki rablást vagy bármely tulajdon elsajátítást, vagy gyújtogatást követne el, akár feljebbvalóínak parancsa íránt legkisebb engedetlenséget tanúsítana, irgalom nélkül a rögtönítélőszék által veendi jutalmát.

Azért is eleve figyelmeztetek mindenkit, ki erkölcse tisztaságában és becsületességében nem bízik, e sereghez be ne álljon; mert a magyar nemzet egyedüli feladata, bármí méltatlanságot és polgáriasság elleni tényt követtek légyen is ellene, hasonló mértékkal vissza nem fizetni, – mert ezt sem hístóriai nevezetessége, sem világszerte ismeretes becsületes jelleme meg nem engedi. – Feladatásunk nem hódítás,– feladatásunk kibékítés, és meggyőzni mindenkit arról, hogy e honnak jövője és mindene az u n i o törvénynek szilárdításában rejlik.

Kolozsvárt, január 6. 1849.

Beöthy Ödön
Országos kormánybíztos.

Lelöhely: HTM Plakát és Aprónyomatvány gyűjtemény. Leltári szám: 0043/Nyt.

Közli: Kővári 1861/1. 144–145.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Ismerteti a vadászcsapatok felállítása érdekében, a kolozsvári fiókpénztárhoz intézett és az üres tisztviselői helyek betöltése érdekében tett intézkedéseit

Országos teljhatalmú biztostul
Országos Honvédelmi Bizottmánynak

Kolo[z]sv[ár], január 6n [1]849.

Mai napon fölhívást intéztem Kolozsvár város népességéhez, úgy szinte azon vidék lakosihoz, amelyek az ellenségtől megtisztultak a Kossuth lap 148-ik számában foglalt rendelet nyomán egy vadász csapatnak alakítására, s addig is, míg a vezérnek ajánlott egyén Matskási Ferenc ki jelenben a táborban teszi a szolgálatát, fölszólításom következtében ide érkeznek, az alakítással 4 ide való egyént bíztam meg. A közhírré tételt nyomtatvány által léptettem életbe. Az aláírási ívet a városházánál letettem, és a fölfegyverzést eszközölni óhajtván, a város lakosinál lévőknek beadására ösztönöztem.

Rendeltetésöket oda módosítván, hogy mihelyt 100 fő együtt lesz, azonnal helységről helysére a hadjárást, az olá ajkú nép lefegyverzésével megkezdjenik, egy szinte az elrablott, és még meglévő lábos jószág és egyéb neműeket kipuhatolván, azokat úgy mint ezeket az utóbbiaknak elsjátíthatása tekintetéből ide szállítandják.

Mivel pedig a lefegyverzésre sorkatonaságot nem használhatók, a vadász csapat alakítása pedig bizonytalan időre terjedhet, a kolozsvári nemzetőrökből egy mozgó csapatot fogok alakítatni, ezt a fenebbi cél életbe léptetésére használandó.

Az offenbányai olvaszdában mint esetlegesen megtudám, feles számú érc készletek találatnak, nehogy ezek felolvasztatván más felé vitessenek, rendelkeztem az ottani bánya igazgatóhoz, hogy azon készleteket tartsa meg helyben olvasztatlanul továbbbi rendeletemig.

A Kolozsvárt lévő országos fiókpénztárnak és harmincadi hivatalnak rendeltem, hogy semminemű bevételt és kiadást tőlem veendő utalvány nélkül ne tegyenek. Úgy szinte a kiadásoknak utalványom nélkül nem tételére a kolozsi só tisztséghez is rendelkeztem.

A törvényhatósági főtisztek és főispánok közül többen hivatalaiktól elbúcsúzván, mások pedig azoknak vitelére köztudomás szerint elégtelenek. Ezek helyét mihelyt egyéni ismeretet szerezhetek, utólagos jóváhagyás reménye alatt be fogom tölteni.

A tábor mozgalmairól semmi tudomásom nincs.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:489.

Közli: Dragomir 1946. III. 253–254.

27.

**József Bem vezérőrnagy levele Beöthy Ödönhöz.
Beszámol a hadműveleti sikereiről**

Beszterce, 1849. január 8.

Uram!

Örülök, hogy értesíthetem Önt arról, miszerint a megvert és Dornáig üldözött ellenség öt zászlóalj gyalogsággal, egy század lovassággal és hét ágyúval Csernovic felé szalad.

Elfoglaltunk tizenegy löveget – bár egy részük használhatatlan –, több száz lőfegyvert és foglyot, kik majdnem mind szolgálatunkba állnak; muníciót, ruházati szereket stb. stb.

E percben egész Felső-Erdély meg van tisztítva az ellenséges csapatoktól és mi arra készülünk, hogy újra kezdjük támadó hadműveleteinket Nagyszeben ellen. A szerencsés eredményről nem kételkedem.

Fogadja megkülönböztetett nagyrabecsülésem kifejezését.

Bem tábornok

Kívül: A felső-erdélyi tábor fővezérétől
T.c. Beöthy Ödön kormánybiztos úrnak.
Hivatalból Kolozsvárott.

(Beöthy sk. feljegyzése:) Január 11-én. 849.

Francia nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: Dobák Géza magángyűjteménye Budapest.

Közl.: Kossuth és kortársai. Hermann Róbert és Dobák Géza kiállítása. Kecskemét, 2002. szeptember 13.–október 27. Katona József Múzeum. Kecskemét, 2002. 64. (Első közlése és magyar fordítása: Szabó Sámuel: Bem levele és proklamációja. TL, 1893. 203.)

28.

**József Bem vezérőrnagy tudósítása Beöthy Ödön számára.
Ismerteti az észak-erdélyi magyar erők diszlokációját**

A felső erdélyi hadsereg fővezére
Kormánybiztos Beöthy Ödön úrnak Kolozsvárt.

Beszterce, január 9. 1849.

F. hó 2-ról 9. sz. alatt kelt tudósítása nyomán válaszoltatik, hogy őrnagy Marsó Imre úr által tett intézkedések a 18 nemzetőr század elhelyeztetése iránt helyeseltetik

s továbbá is meghagyatik ami a felváltásokat illeti azok továbbá is egyenesen Őrnagy Marsó Imre úr rendelkezésétől függenenek.

J. Bem

Dést, Szamosújvárt és Bethlent
intézkedése alárendeltetnek
a debreceni gyalogság
a debreceni lovasság
a debreceni 3 ágyú

Alezredes Bánffi úr minden egyéb Deésen létező csapatokat, munitiót és ruhadarabokat őrnagy Jenei úr parancsnoksága alatt ide Besztercére leszen szállítandó és minden ezután megérkezendő az összes sereg főhadiszállása után küldendő.

A szabad közlekedést nagy Bányával tarcsa fenn úgy hogy az ott készülő munitiót hetenként utánnunk küldhesse.

Besztercén Ezredes Riczkó úr tartandja a következő állomásokat u. m.

Naszodat

Tihát

Besztercét

Tekét

Rendelkezése alá adatnak

a Sándor gyalog zászlóalj

a Lengyel légió

a szatmári lovasság és

Egy hat ágyúból álló 3 fontos üteg mint tartalék.

Ezredes Riczkó úr az általa teendőik iránt egy külön utasítást fog kapni.

J. Bem

Magyar Nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:701.

29.

Czetz János alezredes jelentése Nagyenyed pusztulásáról. Ismerteti a történeteket és a meghozott intézkedéseit

Országos teljhatalmú kormánybiztos Beöthy Ödön Úrnak!

Torda, 1849. január 9.

Mit jósoltam megtörtént – Nagyenyedet az oláhok ma éjszaka lángmortalékává tették, leöldösvén egyszersmint minden embert, férfit, nőt, gyermeket, melyeket

még az utcákon találtak. Nekem más teendőm nem maradt, mint az, hogy azokat, kik talán elbújva még ott találhatnának, megmentsem; mi végre egy fél századot küldök kocsikon oda. Így legalább az emberiség követtségének megfelelek, hogy mit veszünk katonai tekintetből, azt teljhatalmú biztos úr és az mély belátású megítélésének adom át. Midőn ezen valóban sajnos eseményről kötelességemnél fogva értesíteném.

Kérem egyszersmint teljhatalmú biztos urat, legyen szíves a szerencsétlenek irányába ismert kegyességénél fogva boldogtalan leégettek számára egy subscriptiot, vagy másféle felségítő intézkedést megindítani, hogy legalább első szükségüket fedezhessük. Mi itt, amit tehattunk, megtesszük.

Czetz alezredes

Közli: TL, 1892. 10. sz. 102.

30.

Kossuth Lajos levele Beöthy Ödönhöz. Nagyvárad és Debrecen biztosítása érdekében intézkedéseket sürget

Debrecen, 1849. január 9.

Országos biztos urat kellő tudomás és magatájékoztathatás végett a következőkről tudósítom:

Lehetséges lévén, hogy Budapestnek elfoglalása után, az ellenség a Magyarország ellen kidolgozott megtámadás első tervéhez képest, N. Váradnak s következőleg Debrecennek is elfoglalását Erdély felől megkísérthetné s így közbe szorítva egyszerre semmivé tehetné, anélkül, hogy tekintélyes, de távoleső hadaink segélyünkre jöhetnének. Bem tábornok fővezért a mai napon figyelmeztettem, hogy ha a rendelkezésére álló erővel a N. Enyed és Károlyfehérvár körül egybegyűlt ellenséget tökéletesen visszatartani teljes reménye nem lehetne figyelmét főként arra fordítsa, hogy Bánffi Hunyadon és Sz. Somlyón keresztül az ellenség valahogy N. Váradra ne törjön.

Ez azonban csak figyelmeztetés, mellyel a tábornok terveit kettévágni nincs szándékomban. Ezzel összefüggésben arra is felszólítám a fővezér urat, hogy az ellenség mozdulatairól a kormányt úgy direkte, mint a kolozsvári és tordai hadparancsnokságok által indirecte is tudósítsa, hogy így egy netaláni beütés esetére is elkészülve lévén véderőkről intézkedhessünk.

Hodossy kormánybiztosnak és Dobozy őrnagynak pedig országos biztos úrnak távollétében meghagytam miszerint a hivatalos irományoknak Kolozsvárról Debrecenbe szállítása végett, mindenütt gyors lovas futárokat állítsanak fel.

Közli: Dragomir 1946. III. 264.

31.

Beöthy Ödön átirata az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz a nagybányai löporgyártás beindítása érdekében

Országos teljhatalmú biztostúl

Honvédi bizottmánynak

Kolo[z]sv[ár], janu[ár] 11. [1]849.

Százados Jenei⁶⁶ úrtól N.[agy]bányáról január 9-ről tett jelentéséből értesülvén, hogy N.[agy]bányán a löporgyár minden igyekezet dacára is az idő keménysége miatti akadályokért nem munkálkodhatik. Azonban reményelem, hogy megfeszített igyekezet erőt véve az akadályokon a munka folyamatba induland. – A salétrom és kénkő nélkülözhetetlen gyártási anyagok, csak két hónapra való gyártásra szolgálnak. Eddig Kassáról történvén a szállítás, tudomásom nincs, hogy ezt lehetséges-e onnan eszközölni, – arra kérem föl a honvédi bizottmányt, hogy miután Pestről jelenleg az írt salétrom és kénkő nem szállíthatatik – annak Kassáról, ha lehetséges kiállítását eszközölni szíveskedjék.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:406.⁶⁷

32.

Beöthy Ödön jelentése Kossuth Lajosnak. Ismerteti a vadászcsapatok alakulását, illetve fegyvert sürget

Kolozsvár, 1849. január 12.

Mint a honvédelmi bizottmánynak már előbb is jelentettem, vadászcsapat alakítására, s a nemzetőrség egy részének mozgóvá tételére lépést tettem. Melynek sikerét a lelkesedés naponként elősegíti. Kolozsvár és Új-Torda városokban egy-egy század már fel is állott, Aranyos Székben hasonlóképp egy csapat, mely erős és fegyver gyakorlott egyénkből áll. Csupán a fegyverhiány akadályoz. Itt ugyan pénzzel is vásároltam néhány darabot, de a szükséges mennyiség távolról sem megközelíthető ezen úton.

⁶⁶ Jenei József (1811–?) százados, Nagybánya térparancsnoka. (Bona 2000. 410–411.)

⁶⁷ Az ügyben Kossuth január 15-én intézkedett Lahner György ezredes, illetve a pénzügyminisztérium felé. (KLÖM XIV. 148–149.)

Arra kérem föl a honvédi bizottmányt: hogyha csak lehetséges, fegyvereket nagyobb mennyiségben ide szállítatni szíveskedjék.

Magyar nyelvű tiszttázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:523.

Közli: Dragomir 1946. III. 270.

33.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Súlyosbodó egészségi állapota miatt kéri a felmentését

Kolozsvár Január 12-én [1]849.

Kedves barátom, Hasztalan, a roncsolt egészség erőt vesz a legerősebb lelken is. Naponta meggyőződöm mind inkább, hogy az itteni dolgokat szobából kormányozni tellyes lehetetlen, én pedig, mihelyt lakom küszöbén ki lépek, a legkínosabb mellgörcs veszen ostrom alá, s tehetetlenné tesz. Itt pedig, hol seregeket alakítani, embereket buzdítani kellenék, oly egyénre van szükség, ki folytonosan bent, valamint kint egyaránt munkálkodhatik. Mit én nem tehetvén, nehogy legjobb szándék – akarat és igyekezetem mellett, dolgaink hátra maradást – még pedig károst – ki pótolhatatlant szenvedjenek, engedj kérésemnek és váltass föl.

Rohamaim oly erősök, oly gyakoriak, hogy orvosommal múlhatatlanul találkoznom kellettik. Ne magyarázd félre kérésem, de Isten látja lelkem, hogy ezen lépés meg tételére hazám eránt tartozó kötelesség vezetett. Itt sokat lehet – és kellettik is teni – de ezt csak sok munkával és fáradsággal.

Válaszod minél hamarább el várja barátod.

Beöthy Ödön

Közli: V. Waldapfel 1955. III. 62–63.

34.

Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Súlyosbodó egészségi állapota miatt képtelen a munkavégzésre, ezért kéri a felváltását. József Bem vezérőrnagy jelentése Marosvásárhely elfoglalásáról

Beöthy Ödön a Honvédelmi Bizottmánynak!

Kolozsvár, január 12^{én} [1]849.

Harmadfél évi megjörcs kínjaim a rendkívüli időjárása által annyira súlyosottak, hogy bármennyire iparkodtam (?) – miután a szobát egy percig elhagynom teljes lehetetlen – az Önök által nyert itteni megbízásuknak megfelelni képtelen vagyok. –

Annyi itt a teendő, hogy a legerősebb lélek se képes annak roncsolt egészséggel megfelelni;

Mihez képest nehogy a felelősség akaratom ellen engem nyomjon – tiszteletteljesen kérem Önöket – legyenek szívesek engem fölvaltani, had ápolhassam mint atya egészségem – megyembe habár kisebb körbe reménlem, tehetek hazámnak némi szolgálatot.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H.2. 1849:533.

35.

József Bem vezérőrnagy jelentése Marosvásárhely elfoglalásáról

Országos Kormánybiztos Úr!

Van szerencsém Önnek tudomására hozni, hogy tegnap Marosvásárhely elfoglaltam és ma Segesvár felé egy hadosztályt küldök. A székelyek minden oldalon özönlenek hozzánk; győzelmünk nemsokára meg- és nagy lesz.

Tóth alezredes azt a parancsot kapta, hogy nyomuljon Felvincig és ott várja be parancsaimat.

Marosvásárhely, 1849. január 14.

Bem tábornok, m. p.

Közli: TL, 1892. 8. sz. 74.

Nyomtatvány formájában közli: Rózsa–Spira 1973. 295.

36.

Beöthy Ödön felhívása. Elítéli az önbíráskodást és súlyos büntetést helyez kilátásba

Kolozsvár lakosaihoz.

E város mai nap egy botrányos kárhozatos bűnténynek volt színhelye.

Egy szerencsétlen, mondott némely szavak miatt, – melyekre a szentírás eme igéi illettek „Uram bocsásd meg nékie, mert nem tudja mit mível” – a nép düh áldozatává lőn.

Megfelejtkeztünk-é az örök igazság ama tanjáról, hogy: senki maga bírója nem lehet.

Miképpen tudhatjuk kárhozatni azon borzasztó gyilkolásokat, melyek hasonló módon követték el? És mi felsőséget igényelhetünk fölöttök, ha az emberiséget magunkról ennyire letudjuk vetkezni?

A bűnös törvény szabta útján, rendes bírái által, mondott ítélet nyomán vehet ítéletet, és bűnhődhetik, – e végre vannak a megyékben rögtön ítélőszékek alakítva.

S valamint hiszem, hogy e város jobb érzésű lakosai az ily nemű merényletek elkövetésétől idegenek, – komolyan figyelmeztetem azokat, kik az ily bíraskodhatás neméhez magokban hajlamot éreznek: zabolázzák indulatokat; és kik arra érdemesek, azokat állítsák bíráik elibe, hogy büntetésöket törvény-szabta úton nyerjék el.

Midőn tehát e bűntény feletti rosszalásomat nyíltan kimondom; tudatom egyzersmint azt is, hogy a legszigorúbb vizsgálat iránti rendelést megtettem, – s valamint nem céloim a bűnöst pártfogolni, úgy földadásaim közé számítom, hogy mind azok, kik e merény részesei, kipuhatoltatván a legszigorúbb törvényes eljárás alá fognak vettetni.

Kolozsvártt, január 14-én 1849.

Beöthy Ödön

Megjelent: Honvéd, 16. sz. 1849. január 15. 61.

37.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány levele Beöthy Ödönhöz

Debrecen, 1849. január 15.

Önnek f. hó 6-káról 33 szám alatt kelt jelentésében foglalt intézkedéseit a honvédelmi bizottmány helybenhagyással fogadván azon megjegyzést teszi, hogy az illető hivataloknál a pénzek a pénzek bevétele iránti tilalmat oda módosítsa ön, miszerint a bevételek azonnal jelentessenek be orsz. Biztos úrnak.

Közli: Dragomir 1946. III. 279.

38.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Tájékoztat a zarándi harcokról, illetve a Szatmár vármegye által elrendelt vizsgálatról

Országos teljhatalmú biztostul

Országos Honvédi Bizottmánynak

Kolo[z]sv[ár] január 15ⁿ [1]849.

Beke őrnagy Kristsorral előnyomulván e f. hó 11-i d.u. 6 órakor Halmágyra érkezett, hol kapitán Scharlakot századával és 3 ágyújával találta.

És miután az 55. h.z.aljnak azon osztálya, mely általam a nevezett őrnagy seregéhez rendeltetett, Honvéd bizottmányi elnök Kossuth Lajos úr által a n.váradí várban megmaradásra utasítotott, hadi munkálatait aligha erélyesen folytathatja, főleg: ha a nevezett százados, miután közremunkálkodásra felszólítatván, erre késznek is nyilatkozott: ha eziránt alezredes Gaáltól utasítást veend, a csatlakozásra rendelést nem nyerend.

A nevezett alezredes k.biztos Hodossy Miklós által e rendelet kiadására felszólítottam, mi eredménnyel a jövendő megmutatja.

Szatmár megye Jan 9-ről kelt hivatalos levelében az iránt tesz említést, hogy a Deési ütközet szerencsétlen kimenetele a honvédi bizottmány által vizsgálat tárgyává tétetett. Szolgabíró s nemzetőri százados Boros Pál e tárgyra vonatkozó hivatalos jelentését mellékletben/alatt ide zárom.⁶⁸

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:753.

Közli: Dragomir 1946. III. 279.

39.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz a hadifoglyok ügyében, illetve a vadászcsapatok szervezéséről

K.[ormány] biztos Hodossy Miklós úrnak

Kolozs[vár] janu[ár] 15^{én} [1]849.

A 250 katona hadifogoly nem kedves vendég. Nagyon fenn leszek akadva, hová szállásoljam. Csak egy-két nap várt volna az útba indításukkal.

Reviczky Lászlónak ide mellékellem a levelét; most már miután a Honvédi Bizottmány Debrecenben van, mindazon akadályokat, melyekről ő a levélben említést tesz, rövidebben és célszerűbben ott lehet eldöntetni.

Úgy vagyok meggyőződve, hogy e csapatok, ha nem kugel stutzokkal⁶⁹ lesznek is ellátva, mégis használhatók Magyar és Erdély ország közt a vonalok őrzésére.

Legyen tehát szíves kormánybiztos úr ezen egész levél tartalmáról a honvédi bizottmányt tudósítani, annyival is inkább, mert itt én is megkezdém a vadász csapatok alakítását, anélkül, hogy arra ügyelnék van-e kugel stutzja vagy nincs? Mert meg va-

⁶⁸ Boros Pál szolgabíró és nemzetőr százados 1849. január 3-án Szatmár vármegye bizottmányához írt levelében azal vádolta Katona Miklós őrnagyot, hogy a dési ütközet (1848. november 24.) a visszavonuló egységeit magára hagyta, így a sereg felbomlásáért elsősorban ő a felelős, nem pedig az általa gyávasággal vádolt nemzetőrök. Kérte, hogy Beöthy indítson vizsgálatot az ügyben (MNL OL H.2. 1849:753).

⁶⁹ Kugel stutz = polgári életben használt golyós vadászpuska.

gyok győződve, hogy ha az ily nemű fegyver kívántatik meg, legalább itt 50 sem alakul. Mert Urban eltávozva innen a legdrágább fegyvereket magával vitte. Szinte ily akadály lesz e körülmény Magyarországra nézve is.

Bem tábornok jelentését kinyomtatva egy példányt ide mellékelek.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.106. 3. d. 1849:107.

40.

Czetz János alezredes jelentése Beöthy Ödön részére. Beszámol Alsójára románok általi feldúlásáról. Ismerteti a román felkelés felszámolásáról vallott nézeteit

Torda, 1849. január 16.

Éppen e pillanatban jött vissza Torday Ferenc bihari n.őrségi főhadnagy Járáról azon jelentéssel, hogy Járán egyetlen egy magyar sem él többé, mert az oláhok, kik 10-12 ezerből álló, több oláh papokkal ellátott csordával helységről helységekre járnak azon elhatározott akarattal addig nem nyugodni, míg egy magyar él és egy magyar falu létezik. Tordát és Kolozsvárt oda számítva ezen parancsolatot az előjáróktól kapják.

Midőn az embereink tegnap este Járára jöttek, amely máris csaknem porrá volt égetve (az oláh házakat kivéve, amelyekbe a csorda fő cinkosai voltak, a fenn nevezett főhadnagy a házat reájok gyújtotta. 5-öt, ki szökni akart, szerencsésen lelövetett, a többi pedig bennégett), az utcáin jobbra-balra számtalan csúfosan lelőtt magyarok, ki félig megnyúzva, ki eltompítva, ki a láncsaik által széeldarabolva fekszenek.

Én általlátom tökéletesen, hogy ők végkép ki akarják irtani a magyarokat, higgye el kormánybiztos úr, hogy irtózom azon pillanattól, midőn estve cirkálók jönnek haza, s kénytelen vagyok napról-napra ily irtózatot tetteket hallani.

Méltóztassék tejhatalmú biztos úr valami módról gondoskodni, e istentelen tettek megszüntetésére, más módot én nem tudok, mint az oláhokat tökéletesen kiirtani és minden havasi oláh falut leégetni. Mert különben előnyomulásunk alkalmakor Tordát és Kolozsvárt a bizonyos sors éri. Ezen pusztítás népfelkelés által történhetnék, mert Tordán előnyomulásunkkor csak 4 honvéd és 5 n. őr század marad.

Egyszersmint kéntelen vagyok kijelenteni, hogy mint a vármegye, mint a város hatósága tökéletes tétlenségbe létezik, méltóztassék kormánybiztos úr valakit ide küldeni, ki ezen gyáva embereknek egy kis kedvet adjon, s megfoghatóvá tegye nekik, hogy katona nélkül is védhetjük magunkat, csak akarjuk.

Czetz alezredes

Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:718.

Közl: Dragomir 1946. III. 275–276.

**Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Panaszkodik
a Bem által hátrahagyott erők elégtelenségéről, a magyar települések
kiszolgáltatottságáról. Egyben kéri a felváltását**

Országos teljhatalmú biztostul

A Honvédelmi Bizottmánynak.

Kolo[z]sv[ár], január 16^{án} [1]849.

Ha kínos szenvedéseim, amelyeket 31 hónapok óta tűrni kénytelen vagyok, a téli hónapokban különösen folytonos szobabeli rabságra kárhoztatnak, nem kényszerítenének is, mint ezt f. hó 14-ről kelt levelemben kijelentém, jelen állásomrul lemondani, s oly kezekre bízni: ki a megkívántató kelléken túl az annyira szükséges egészséggel is meg van áldva, hogy mindenről maga személyesen meggyőződhessek és mindent maga mozgásba is tehessen, mert vajmi kevés itt a tevékenység. A napról-napra e környékben felmerülő szerencsétlenségek ösztönöznek arra, nehogy hasonló sors érjen, mint az itt működő egyéniségeket, és minden igyekezetem s erőfeszitésem mellett a felelősség terhe reám nehezedjék.

Határozottan kérem önöket, engem felváltatni méltóztassanak, és pedig e következő okoknál:

Január 1-én találkoztam tábornagy Bem úrral Déésen, s azon kérdésemre: minemű rendeleteket léptetett életbe, hogy előhaladtával a már elfoglalt vidék biztosíttassék, válaszul adá: miután az olá ajkú nép mindenütt hódolás jeleit nyilvánítá, örvendve a kényuralomtoli megszabadulásnak, minden félelmi ok megszűnván. Elégségesnek látja Zsibóra két, Somlyóra egy és Csucsára is egy n.őri századot rendelni. Minek folytán K.Szolnok megyét tudósítám, oszlatná széjjel az egregyi tábort.

De csakhamar Drág vidékén nyughatatlan mozgalmak következtében kénytelenítettnek érzém magam, a nevezett vidékre nemzetőröket rendelni, kik némely bujtozókat elfogatván, fegyvereket is koboztak el.

Megérkezvén Kolozsvárra kevés napok múlva az f. alatt ide mellékelt rendeletet vettem, mely a szóval mondottaktól tetemesen eltér.

Mind emellett is figyelmeztettem tábornok urat, hogy Kolozsvár és környéke biztosítéka a n.őrökön kívül egy bizonyos számú sorkatonaságot is megérdemelne. Erre a // .alatti választ nyertem.

Mennyire igazolták előre látásomat az események, eléggé tanúsítja a szerencsétlen N.Enyed s e f. hó 14-én Alsó-Jára helységeinek az oláhoktól porrá égetése.

Míg alezredes Czetz Tordán állomásozott, meghagyásom következtében Járára naponta portyázó csapatok rendeltettek, és ezek f. hó 13-án, midőn előnyomulásra

vette a tábornok rendeletét, vonta az onnan vissza és eltávozása után csakhamar láng martalékává lőn.

Hasonló veszély fenyegette Sz. László és Léta környékét, miről az estve értesül-
vén, azonnal egy század honvédet szekereken kiküldöttem, és még eddig vett tudósí-
tás szerint a szerencsétlenség legalább az első falut nem érte.

És jóllehet az itteni erő a 32. újdön alakított zászlóalj, melyből azonban egy osz-
tályt egy század maroszeiki nemzetőrséggel Tordára indítottam, s még van azon zász-
lójából itt 4, bihari nemzetőrökből 3 század, s az itt alakult fegyver nélküli nemzetőr-
ség. Mégis 50 honvédből egy század bihari, s egy újbán alakult vadász csapatból álló
portyázó sereget indítottam ki innen Tordáról a magyar falvak biztosítására, és az olá
lázadás meggátolására. Lovasság hiányával vagyunk.

Megjegyzendő, hogy a 18 századból álló bihari nemzetőrség, amely B. Hunyadtól
Tordáig van állomásonként elhelyezve, s ezt Bem tábornok ///. alatt ide mellékelt le-
vele is helyesli, s kik már 2 hónapok óta az itteni táborban szolgálatot tesznek, felvál-
tatásuk iránti nyugtalanságukat naponta előttem nyilvánítják.

Méltóztassanak önök uraim magok megítélni, képes lehetek-e ezen csekély erővel,
miután az hogy az olá ajkú népesség pusztító szándokáról le nem mondott, mind in-
kább valósul, a vidéket és a fővárost biztosítani? Én ugyan:

Ma újfent felszólítám a tábornokot és figyelmeztettem az itteni körülményekre,
mind emellett is a felelőséget magamra nem vállalhatván: Kérem továbbra is a felvál-
tásom iránti rendeleteket hová hamarabb velem kegyesen tudatni.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:701.

42.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Ismerteti Nagyenyed és Jára elpusztítását, kéri betegsége miatt a felmentését

Édes barátom, mi itt egy vulkánon állunk. Bem halad. Hátunk mellett gyújtással
pusztítja az oláh csorda magyar falvainkat, Nagyenyeden kívül már Alsó-Járát is po-
rig égette. Mindezt hivatalos jelentésemből bővebben.

Sem egészségem, sem az itteni dolgok állása, melyek minden nap súlyosodnak,
anélkül, hogy azokon segíteni képes volnék, itteni munkálkodásom lehetetlenné te-
szik. És miután nagy a felelősség, mi rám irdatlanul nehezedhetne, kérlek szépen vált-
sál föl, ne tegyél szerencsétlenné, pedig az leszek, ha itt maradok.

Engem nagy szerencsétlenség ért, azon összeget, melyet Pesten átvettem, 9000
magyar százas bankjegyet tarisznyámból, hol még 1000 10 fts német bankjegyek is
voltak, irományaimmal együtt meghagyván ellopták. Én ezt most kipótolni képes

nem vagyok, de teljes igyekezettel azon leszek, hogy a kincstárt kártalanítsam. Isten áldjon! Barátod, Beöthy Ödön.

Kolo[z]svár, január 16^{án} [1]849.

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:702/E.

43.

Beöthy Ödön rendelete Hodossy Miklóshoz. Megbízta, hogy a hatásköre alá tartozó partiumi megyékben helyettesítse őt

Kolozsvár, 1849. január 16.

Az elenyészett év dec. 19-ről 6036. sz. alatt a Honvédelmi Bizottmány megbízásából erdélyi teljhatalmú biztossá neveztetvén ki és Hodossy Miklós kormánybiztos urat kivéve – kinek hazánk ügyei iránt tanúsított ernyedetlen buzgósága az elismerést és méltánylást legnagyobb mértékben megérdemli – minden egyéb kormánybiztosok hatásköre megszüntetett.

Túl a Királyhágón szerencsés hadi működéseink napról napra nagyobb tért nyernek, mely által az itteni teendők a legnagyobb szorgalmat igényelvén működésem helyül huzamosabb időre Kolozsvárt véltem szükségesnek kitűzni.

Ne hogy magyarországi megyékben, melyek szintén kormányi megbízatásom alá rendelvek távollétem miatt mulasztások vagy távolmaradások mutatkozzanak, kormánybiztos Hodossy Miklós úrnak hatáskörét, mit a hon javának előmozdítása megkíván, kiterjeszteni jónak és szükségesnek látván, ezennel felhívom mind ezen törvényhatóságokat, jelesen Bihart, hol is működéseinek központja van, nemcsak az élelmezés körül, hanem minden egyéb rendeletei iránt tisztelettel s kész engedelmes-séggel viseltessenek – úgy szinte Szabolcs, Szatmár, Hajdú-kerület és e körben létező kir. városokat, hogy minden rendeleteit tiszta hazafi indulattal fogadják, s azoknak sikert és eredményt eszközölni ismerjék kötelességüknek.

Beöthy Ödön országos teljhatalmú biztos, bihari főispán

Közli: Supka 1985. 557–558.

44.

**Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz.
Ismerteti a gr. Mikes János elleni vizsgálat eredményét és
az arról alkotott véleményét**

Az Erdély országi teljhatalmú kormánybiztostól
Az Országos Honvédelmi Bizottmánynak

Kolozsváratt, január 16^{kán} [1]849.

Ügyvéd Minorich Károly által gróf Mikes János ellen Kolozsvár városának az el-
lenség kezére lett vétkes átjátszattatása tárgyában tett vádak megvizsgálására általam
megbízott küldöttség elnökének jelentését mellékleteivel egyetemben // . alatt sietek
Önökkel avégre közölni, hogy amennyiben a küldöttségi tagok észrevételeivel fogva
ezen vizsgálat további folytatására nézve azon lényeges környülmény merülne fel, mi-
szerint ezen küldöttség munkálatja sikeres menetét csak úgy reménylheti, ha a vizs-
gálatot Kolozsváratt folytatandja. Önök ezen és a többi közlések erányában nevezett
küldöttség elnökét alispán Miskolczy Lajost kellő utasítással ellátni szíveskedjenek.
Többire ezen egész eljárásra nézve egyéni nézeteim, mint már egyúttal Elnök Úrnak
is Pesten nyilvánítottam egyelőre oda menvén ki, hogy bár a vizsgálatot mind a két fél
igényelte, e jelen körülményekben az egész eljárás – mint olyat, mely lényeges ered-
ményt alig szülhet – függesztetne fel. – Mi azonban csak magány véleményem lévén,
ezen ügybeni további határozatot Önök bölcs belátásától várom.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:707.

45.

**Kossuth Lajos levele Beöthy Ödönhöz. Megküldi az Országos Honvédelmi
Bizottmány határozatát köröztetés végett, illetve sajnálkozását fejezi ki egészségi
állapota miatt. Egyben türelmet kér a felváltása ügyében**

Az országos honvédelmi bizottmány
Beöthy Ödön országos biztos úrnak

Debrecen, Jan[uár]. 17. 1849.

Az országos honvédelmi bizottmány ezennel átküldi orsz. biztos úrnak azon hatá-
rozatot és a bizottmány részéről a törvényhatóságokhoz intézett kísérő levelet, melly

a pacifikáció végett kiküldött országos választmány jelentésére hozatott.⁷⁰ Méltóztások azt kellő commentárral az erdélyi hatóságoknak tudtára juttatni.

Nagy fájdalommal értettük lemondási szándokát. Isten őrizzen ettől. Azonban lehetlent nem lehet kívánni senkitől. De ki feleljen ott meg a szükségeseknek, ha Ön kilépni kénytelen. Biztosan hiszem, hogy embert találjunk. Meglátjuk. – Ha nem lehet, legalább valami könnyítőt gondolunk. – Csak 3 napot nyerhetnénk e nagy tárgy körüli intézkedésre.

a honv[édelmi]. Bizo[t]tm[ány]. nevében Kossuth Lajos elnök

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: Dobák Géza magángyűjteménye. Budapest.

46.

József Bem vezérőrnagy és Czetz János alezredes tudósításai a hadműveletekről

Beöthy kormánybiztos Bem tábornoktól f. hó 17-ről következő tartalmú hivatalos jelentést vett.

Szerencsém van önnel tudatni, hogy Puchner főtábornokot, ki Medgyesnél minden erejét összeponosítá ellenem, tökéletesen megvertem és ő Szeben felé menekült. Reménylem, hogy f. hó 20-kán Szebent beveszem, mert a Gálfalvánál volt tegnapi találkozás és mai megveretés után tökéletesen meg van semmisítve.

Balástelkén pihentem csapataimmal, mert különben Meggyest elfoglaltam volna még ma.

Veszteségünket nem tudhatom; de körülbelől 250 foglyunk van nyereségünk. Az ellenség veszteségéről bővebben később, mert az ellenség tökéletesen szétveretett.

Ugyan a t. kormánybiztos úr hivatalos tudósítást vett arról, hogy jan. 19-én részint az erdőbe, részint Monor felé szétfutamodott oláhok és határőrkatona Balásfalvát oda hagyván, Czecz alezredes (Balásfalvát) ellentállás nélkül elfoglalta s most nyomul utánuk.

Megjelent: Honvéd, 21. sz. 1849. január 20. 81.

⁷⁰ KLÖM XIV. 127–131. Kossuth kiáltványa az ország törvényhatóságaihoz az országgyűlés határozatáról, az ellenség szemben tanúsítandó magatartásról. Debrecen, 1849. január 14.

**Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz.
Panaszkodik a román felkelők ellenében hátrahagyott katonai erő
elégtelenségéről, ismerteti a meghozott intézkedéseit,
illetve újból kéri a felváltását**

A honvédi bizottmánynak

Kolozsvár, január 17^{én} [1]849. reggeli 5 órakor

Alezredes Czetznek hivatalos tudósítását ide zárám. Ezen levél talán hamarabb jön önök kezébe, mint amaz, mely okadatolva kimutatja, hogy az miről szólám és mi iránt figyelmeztettem a tábornokot lassan-lassan teljesevésnek indul. Újra írtam tegnap, írák most kérvén rendelne ide katona erőt. Megírtam és kimutattam tegnap-i hivatalos levelembé azon erőt mely itt van. Ha csak egyoldalroló megtámadástól lehetne tartani, és így ez erőt összesíteni, úgy szembe lehetne szállani a csordával, de Csucsától Tordáig föl-alá 12 órai hosszúságú vonalon – pedig a felállás Tábornok Úr által helyeselve van – szükség is így kívánja ellentállásról gondolkozni is alig lehet.

Az itteni nép annyira megfélemlét, hogy lelket is alig lehet bele verni, egy század aranyos-széki nemzetőr alakult, ezt Tordára küldöttem, egy Kolozsváron, ezt Szentlászlóra. Fenyegesítő tudósítás érkezett. Írtam Közép-Szolnok megyéből Drágon lévő nemzetőrök után is, jönnek-é, nem tudom.

Ha már a Váradon lévő 55. zászlóalj osztálya, melyet én Kristyora rendeltem viszsztatartóztatott, legalább kérem ezt ide rendelni.

Kormánybiztos Hodossy Miklós Úr tudósít 265 hadifogoly megérkeztéről, jelen körülmények közt elmaradhattak volna, a várban alig van hely különben is.

Ezek mind így lévén esdekelve könyörgök Önök előtt, intézkedjenek felváltásom iránt. Nem lehet ezen állást ily helyzetbe becsülettel betölteni.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:718.

Beöthy Ödön felhívásai a lovas szabadcsapatok alakítása és az írásos bejelentések formája tárgyában

Kolozsvár, 1849. január 18.

Felhívás

a)

A bűnbocsánat meg nem termette maga gyümölcseit.

A vad elem dühöngve pusztít, ártatlan vérrel öntözi e földet.

És míg a magyar sereg győzelmesen halad, s új babérokát tűz halántékaira:

Addig a fő város közelében, hol annyi okunk volt az ádáz vésznek lecsilapultát várni, városok és falvak dűlnek romba.

Biztosítékunkra itt hagyott sergeink mindent elkövetnek, meggátolni a veszélyt, de részint a távolság, részint a késedelmes tudósítások ezt tenniük nehezíti,

mert egy neme a csapatnak, mely gyorsasággal a fenyegetett helyeken meg jelenhet hiányzik.

Lovasságunk nincs, Lóra tehát mindenki, kitől csak telik, rang és osztály különbség nélkül.

Mutassa meg e hon lakossága, hogy nem csak lovakat tudna nevelni, hanem azokon szolgálni is, midőn a hon érdeke kívánja.

Az ív, melyre magát kiki alá írhatja e. f. hó 17-től kezdve a városházánál lesz kitéve. Gyorsaság élet, – késedelem halál!

Beöthy Ödön

b)

Bizonyos teendőkre egy név aláírás nélküli levélben figyelmeztetém.

Bárkitől is szívesen mint eddig úgy ezentulra elfogadom a közjó tekintetéből figyelmeztetést.

Fel is szólítok arra mindenkit, hogy vagy személyesen vagy név aláírással levélben tegye azt meg; s annak folytán mit a haza s egyesek érdekében jónak s üdvösnek látok, erőmtől kitelhetőleg előmozdítani kötelességemnek ismerem. Kolozsv. jan. 18. 1849.

Beöthy Ödön

Megjelent: Honvéd, 19. sz. 1849. január 18. 74.

49.

Beöthy Ödön közleménye a főrendiház tagjaihoz.

Kolozsvár, 1849. január 20.

Felsőházi másod alelnök báró Perényi Zsigmond úr vett rendelése nyomán minden törvényhatóságokban levő főrendi tagok haladéktalanul felszólítandók, hogy Debrecenbe az országgyűlésen megjelenjenek, hol a képviselőház tagjainak napi díjukhoz és szállás-költségeihez hasonló díjat fognak nyerni.

Közli: Aradi Erekllyemúzeum. 195.

50.

**Mészáros Lázár hadügyminiszter leirata gr. Vécsey Károly vezérőrnagyhoz.
Útnak indítja a táborból Grosz Albert Bihar megyei főorvost Beöthy kezelése
érdekében**

Debrecen, 1849. január 20.

Beöthy Ödön kormánybiztos neje folyó hó 16-án hozzám felterjesztett kérelme következtében, miszerint férje több ízben kínzott bajai most annyira súlyosodtak, hogy szenvedései miatt kénytelen leend állásátóli felmentéséért esedezni, – kinek elvesztével a hon talán pótolhatatlan kárt vallana, – bizalma pedig kigyógyulásához Grósz Albert verbászi tábori-kórházi főorvosban, ki betegségét már tökéletesen ismeri, mint az % alatt ide mellékelt eredeti levélből is kivehető, összpontosul – felhívom a mozgó hadsereg főparancsnokságát, hogy a nevezett főorvos urat, haladéktalanul hozzá elküldeni kötelességének ismerje.

Hadügyminiszter
Mészáros Lázár

Hátlapon: Bemutatt. Jan. 27-én. Szegeden, 1849. 665. E. M. szám alatt.

Orvos tanár és főorvos Grósz Úrnak jelen irat ezennel átküldetik mihez tartás végett vissza várólag.

Gr. Vécsey
Tábornok

Közli: Hegyesi 1885. 311–312.

51.

**Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz
a szász városokra kivetendő hadisarc mértékéről**

Országos teljhatalmú biztos
Honvédelmi Bizotmánának

Kolo[z]svár 20^{ik} január [1]849.

Miután Wardener generál uralma alatt Erdély következő magyar városaitól u. m.:

Kolozsvár: 62.000.

Szamosújvár: 18.000.

Torda: 15000.

Dés: 10.000.

Szék: 3.000.

Összesen 108.000. pforint hadiadó vétetett fel.

Mai napon a nevezett városok oly tartalmú folyamodvánnyal járultak hozzám: hogy a nevezett összeget Bem tábornoknak, ki mai napon vett tudósítás szerint N. Szebenbe érkezend, azon okból ajánlanám figyelmébe, hogy annak megtérítését a szász nemzet által, mely ezen megrovásnak közvetlen okozója volt, eszközölje.

E körülményt a végből kívánom a Honvédi Bizottmánynak tudtul adni: hogy e méltános kérelemnek foganasítása végett a nevezett tábornok úrhoz az ennyimmel összevágó intézkedést küldeni szíveskedjék.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:904.⁷¹

52.

**Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz.
Panaszkodik az egyre súlyosbodó betegsége miatt, egyúttal kéri a felmentését**

Országos teljhatalmú biztostul
Honvédelmi bizottmánynak

Kolosv[ár] janu[ár] 21^{en} [1]849.

Minél fontosabb a helyzet, melyet a polgári életbe elfoglalunk, annál inkább meg kell mérni erőnket, ha valjon képesek vagyunk-e azt úgy betölteni, hogy ügyünk érdekében mindazon eredményt állíthassuk elő, melyre szükségünk van.

⁷¹ Az ügyben Kossuth 1849. január 24-én, Debrecenről kelt levelében intézkedett Bem felé. (KLÖM XIV. 215–216.)

Úgy vagyok meggyőződve, amint ez több rendbeli jelentéseimben kifejtettem, hogy itt roppant a teendő és erélyes kézben eredmény dús.

Én, ki rontsolt egészségem miatt szobámból a szabadba csak egy perc időre sem távozhatom anélkül, hogy görcsös szenvedéseim erőt véve idegrendszeremen teljesen és tökéletesen tevéketlenségbe ne süllyedjek.

Itt e honban hatásosan csak úgy lehet működni, ha a kormányzással megbízott mindenütt maga van jelen, ébreszt, buzdít, sőt a végrehajtás körül is tettelesen intézkedik.

Mivel pedig sem az itteni körülmények változásnak indulni másként alig fognak, sem cronicus nyavalyám és szenvedéseim jobbulásához semmi reményem.

Nehogy a felelet terhe reám nehezedvén, a mulasztások okát Önök bennem keressék.

Bizodalmasan kérem, megújítva lemondásom okát, felváltatásomat kegyesen elrendelni méltóztassanak.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:990.

53.

**Németh László háromszéki kormánybiztos jelentése Beöthy Ödön részére.
Beszámol első intézkedéseiről, amelyeket a haderőszervezés és a hadianyaggyártás
újraindítása érdekében tett**

Beöthy Ödön országos teljhatalmú biztos úrnak Kolozsvárt.

S[epsi]Sz[en]tgyörgy, Január 23. [1]849.

A főleg Csík, Gyergyón keresztül álutakon kényszerülve jöhetés miatt e hó 19-én őstve érkeztem meg Háromszékre, hol a közelebbi békekötés óta (melynek az ellenség már is több pontjait nem tartotta meg) a Camarilla kormányzott, a katonaság főparancsnokainak Gedeon⁷² parancsolván, ő halmozta el a népet csábító proclamációkkal, sőt még őket lekenyerezni öt ezer pforintokat is küldött, mit én letartoztatván biztos őrizet alá rendeltem.

Ép jókor érkezém meg, mert mind a polgári, mind a katonai főparancsnokság szomorú lábon áll. Zsombori⁷³ lovag ezredes, s illetőleg székely vezér megőrült. A főkirálybíró Horváth Albert úr beteg, Dobay⁷⁴ gyalog ezredes is az ide mellékelt nyilatkozat szerint tábori szolgálatot nem tehet, így a még székelységben lévő hátramardott kis erélyességet maga a nép, s itten előttem dicséretesen működött kormánybiztosok tartják fenn.

⁷² Joseph Gedeon cs. kir. vezérőrnagy, brassói dandárparancsnok.

⁷³ Sombory Sándor ezredes, a 11. (székely) huszárezred parancsnoka (Bona 2000. 626.).

⁷⁴ Dobay Károly ezredes, a 15. (2. székely határőrezred parancsnoka (Bona 2000. 307–308).

20-án östve felmentem Kézdivásárhelyre, Háromszék leglelkesb polgáraihoz, ott a katonai tisztikarral, csíki ezredes Gál Sándor úrral, másnap 21-én a szerént intézkedtünk, hogy a székely tábor azon módon, miképp ezelőtt egy néhány napokkal táborozott ismét kiálljon, s 22-én minden század állomása helyét elfoglalva, a legelső parancsra készen álljon.

Most csak a csíkiakat várjuk, s ahogy azok megalakulnak (mit Gál Sándor Ezredes Úrtól bizton remélhetünk) még tán holnap összevonhatjuk seregünköt, mentől hamarább Bem tábornagy Úr táborával összecsatlakozandók, annyival is inkább, mivel Brassóból is minden erejüket kivítették.

Intézkedtünk a vezérségről is, s addig is míg Csíkkal csatlakoznánk, honnan az áruló Dorschner megszökött, gyalog csapatainkat Sárosy őrnagy, a lovasokat Nagy Imre alezredes úr vezénylendi.

Sárosy úr százados volt, de a székely táborozás alkalmával kitüntetett vitézsége által a nemzet bizalmát annyira megnyeré, hogy az őrnaggyá kinevezése, s vezérleti megbízása, addig is míg legfelsőbb helyen a teljhatalmú országos biztos úr, vagy Bem generál megerősítés végett előterjesztené, szükséges volt.

Továbbá nélkülözhetetlen volt az ide mellékelt tiszti előléptetést is életbe léptetni, mert egyfelől a hosszas táborozás alatt több tiszték az ellenséghez mentek, de másfelől a General Commando egy oly kinevezési lajstromot küldött, mely teljes idegen érzelmű, s főleg az ellenségnél lévő tisztekkel.

Az álgyük öntését, lőpor és gyutacs készítést Kézdivásárhelyt tegnap megkezdetni elrendeltem, melynek következtébe tegnap már egy álgyú formába is volt, s kifúrása is holnap-holnapután meglesz.

Van hat felszerelt álgyük, s míg az ellenségtől béke fejében elrontott más háromból mást öntettünk. A gyutacskészítőt megszöktették ugyan, de remélem nélküle is sikerülend készítenünk, de addig is, míg kísérletünk sikerülne, e cikkekkel kérjük megküldeni.

A fegyveres, és lándzsások létszámáról még pontos hivatalos jelentés nem jöhetvén bé, azt a legelső alkalommal lesz szerencsém megküldeni.

A Gedeontól letartoztatott pénz mennyiséggel, mely 5000 p[engő]forint, mindössze valami 8 ezer pengőnk van. Ez a mai naptól kezdve a katonaság fizetésére hihetőleg elégséges lesz, míg Bem tábornagy úrhoz csatlakozandunk.

A néphangulat, ahogy az újbóli táborba szállást megpendítettem a legjobb, s bár ígéret s ármány által kísérelték megvesztegetni, a szabadság (Háromszéknek hosszas táborozása alatt 8 ütközete volt, melyek közül 5-be győzött, 3-ba visszavonult) kivívása útjáról mégse lehetett eltántorítani. A múlt táborozás alkalmával számtalan példák vannak, hogy a székely asszony keresményét ily biztosító szókkal vitte. ...-nek⁷⁵:

⁷⁵ Eredeti szöveg kivágva.

„ne ezzel megered míg mást keresek, de...”⁷⁶ „Ne jöjj gyalázatosan” És ahol az egyszerű természet gyermekei között is ily anyák vannak, biztosítva van a szabadság.

Mindezek között Kézdivásárhely az, mely mind anyagi, mind szellemi tekintetben legtöbb erélyességet fejtett ki ágyúk, lőpor, gyutacs itt gyártatnak. A székely kész életét, vagyonát feláldozni, csakhogy szabad lehessen. E maroknyi nép oly hosszas elszigeteltségben nem egyszer tartott 11-12 ezer embert táborba.

Sepsiszentgyörgy városa is dicséretesen viselte magát, minden pénzét a hadi költségekre fel...⁷⁷

Brassó városa egy 21-én kelt sürgönye által kereskedési viszonyok és barátsági egyetértésre szólít fel, úgy Hermány helysége is egy 8 tagból álló szász és oláh küldöttség által békességet kér, de egyikkel is a Bem tábornagy rendelkezéséig alkudozásokba nem ereszkedtem.

Eszerént bizonyost írhatom, hogy egy-két nap alatt a szász földre minden ellent állás nélkül bevonulhatunk.

Németh László s.k.

Mellékelve: 1) Ajánlat. Tiszti kinevezési lajstrom. 1 ezredesi, 1 alezredesi, 1 őrnagyi állásra miután Dobay Károly szolgálatra képtelen, Donáth György meghalt, Pöch János eltávozott, az utolsó állásra ajánlatik Sárosy Ferenc százados. Századosi rangra: 6 főhadnagy, 2 hadnagy. Főhadnagyi rangra: 9 alhadnagy. Hadnagyi rangra: 24 őrmester.

2) Dobay ezredes nyilatkozata, hogy meghűlt, s köszvénye miatt nem képes szolgálni.

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: HL Csány-lt. 1849:42.

54.

Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Beszámol egy elfogott proklamáció tartalmáról

Kolozsvár, 1849. január 23.

Beke őrnagy tudósítását tevén, amellet megküldé Buttyán oláh vezér levelét másolatban, melyet is szükséges tudomás végett kívántam % alatt ide mellékelve felterjeszteni.

Mellékelve: „Az ide mellékelt nyomtatványból átláthatják önök, hogy a cs. kir. hadsereg által minden legkisebb vérontás nélkül fővárosaik Buda-Pest be van véve,

⁷⁶ Eredeti szöveg kivágva.

⁷⁷ Eredeti szöveg olvashatatlan.

és így minden a cs. hadsereg és az összes birodalom szétbontására rosszakaratú ellenséges igyekezetök céliránytalan, és amint önök is átláthatják saját nemzeti önállóságukat és eddig elismert belpolitikai viszonyaikat kockáztatják. Én részemről nem tudhatom, micsoda céllal szállották meg e megyében kebelezett Halmágy mezővárosát és az e megyében lakó szegény földnépét külömbféle sarcolásokkal terhelni. Ha önöknek szándékuk tovább nyomulni, ám tegyék mert részünkről erőt erővel viszszanyomni el nem mulasztjuk; egyébiránt ha a helybeli birtokosság béke indulattal hon megakarnak vissza telepedni, és önök hazájukba visszatérni, a másoknak is, kik e szerint cselekedtek, Ő Felsége kegyelméből közböcsánatot nyerendenek; ellen esetben az önökre várakozó kedvetlen körülményekből eredhető rosszat önök maguknak tulajdonítsák. Maradván Bucsesden Zaránd megyében 18-ik jan. 1849 jó-akarójuk Buttyán János a Zaránd megyei nemzetőr román szabálytalan hadserege előljárója.”

Közli: Dragomir 1946. III. 288–289.

55.

**Beöthy Ödön levele a hadügyminisztériumhoz a 32. honvédszászlóaljhoz
javasolt tisztek kinevezése érdekében**

Országos teljhatalmú Biztostul

Hadügy minisztériumnak

Kolozsv[ár] Janu[ár] 25-n [1]849.

Utólagos jóváhagyás reményében, kikérve hadügyminiszter úr megerősítését – a 32. h.[on] v.[éd] zászlóaljhoz számvevőnek alsó Járai elpusztult állomásáról arany váltó Benedek Antalt⁷⁸. – Ugyan oda volt Nagy Enyedi sebészetet végzett – és gyakorlott Ungerpek Jánost⁷⁹ alorvosnak – alhadnagyi rang és illetménnyel e f. hó 16-tól kinevezend.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H. 75. 1849:1594.

⁷⁸ Bona 1998. I. 131.

⁷⁹ Ungerpek János Nagyenyed város alorvosa, illetve a városi nemzetőrség első századának hadnagya volt. A város feladása után (1848. november 7.) elmenekült. (Süli Attila: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban. Sepsiszentgyörgy, 2011. 50.)

56.

Beöthy rendelete a halmági sóhivatalhoz

Kolozsvár, 1849. január 25.

Rendelet,

mely meghagyatik a halmági sóhivatalnak, hogy egyedül kormánybiztos Sántha György úr utalványára fog pénzt kiszolgáltatni. Kolozsvártt, január 25-én 1849.

Országos teljhatalmú biztos
Beöthy Ödön

Hogy fent érintett rendeletnek eredetijét által vettem legyen, ezennel bizonyítom. Halmágyon, február 19-én, 1849.

Beumert Miklós,
Tárnok

Közli: Hegyesi 1885. 615.

57.

**Beöthy Ödön levele Sántha Györgyhöz, Zaránd megyei kormánybiztoshoz.
Meghatározza a feladatait**

Országos teljhatalmú biztostól.
Alispán Sántha György úrnak N.[agy]-Váradon.

Folyó hó 23-ról kelt jelentését Zarándmegye jelen állapotáról szólót, mint kimerítőt s megbízásának tökéletesen megfelelőt nagy meglepéssel vettem. Ezen szóval kellek élnem, mert az események gyászos elősorolása mást használnom nem enged.

A részletekbe foglalt intézkedések szükséges voltáról, azoknak életbe léptetéséről magam is tökéletesen egyetértek alispán úrral, de létesíthetőség alapja egy oda remélendő és állandóul ott maradandó őrseregve lévén fektetve, melynek szükséges voltát megint érzem, de a mi módoni teljesíthetés e jelen körülmények között megdönthetetlen akadály.

Az idő szerint ott volt katonaság Bem tábornok úrtól vett egyenes parancs következtében előnyomulván, az a mi erőt hátrahagyott, a megkezdendő működések sikerítésére, sem a vidék lecsillapítására nem elegendő, honvédeket újból oda rendelni lehetetlen, nemzetőröket is egyedül csak Bihar volna képes – bárha ez is eléggé meg van terhelve – oda állítani.

Ha alispán úr képes a megye kebeléből, hogy kormánybiztos Hodossy Miklós úrral egyetértőleg a nemzetőrségből Zarándmegyébe kiállítson, azon esetre:

1. Megbízom s felhatalmazom alispán urat, hogy kormánybiztosi minőségben átmenvén Zarándmegyébe, intézkedjék úgy, a hogy az ottani körülményekből kiindulva az legcélszerűbben teheti.

2. Alakítson a javalott mód szerint rögtönítelő törvényszéket – az elnöknek 4, a közbírák és egyéb személyzetnek 3 p. frt napi bér megrendelésével – mely napidíjakat a mint az egyéniségek kívánandják, utalvány mellett a halmágyi sóházból ki fogja fizettetni. A rögtönítelő törvényszékek eljárása körül zsinórmértékül % alatt küldöm az utasítást. (Az 1848. május 9-iki rögtönítelő szabályok csatoltatnak)

3. Megbízásom folytán útjában és Zarándmegyében töltött napidíjait 5 p. forintokban számítva k. b. Hodossy Miklós úrnak, kit is e mai napon kifizetés iránt levelemmel megkerestem, mutassa be.

4. Igyekezék ön portyáztatni Zarándmegyében tovább-tovább a falukon csapatokat küldve, az oláh ajkú nép lefegyverzése s az elrablott portékák visszaszerzése végett, hogy azokat tulajdonosaik elsajátíthassák s megkaphassák azokat mindenünnen Halmágyra, vagy Kőrösbányára fogván vitetni, hol célszerűbb leend.

5. Mellékletben % ide zárom a halmágyi sóhivatalhoz intézet rendeletet, melynek meghagyatik, hogy pénzt egyedül az ön utalványára szolgáltatson ki, a pénztári mennyiségről azonban ön engemet időről-időre tudósítván. Zarándmegyében a közigazgatás helyrehozása tekintetéből ön által ideiglenesen kinevezett egyéneket, u. m.: a felső kerületben szolgabírónak Ribiczey Ferencet, esküdtjéül Kristyori Ferencet, az alsó kerületben szolgabíróul Nemes Dánielt, esküdtnek Lakatos Józsefet, ezenel megerősítem, ezt a megye közönségével s az illetőkel tudatni szíveskedjék. Végte-re önnek kimerítő jelentését a honvédelmi bizottmánynak megküldöttem.

Kolozsvár, január 25. 1849.

Beöthy Ödön

Közli: Hegyesi, 1885/1. 615–616.

58.

Kossuth Lajos utasítása Beöthy Ödönnek a Mikes János gróf ellen emelt vádakkal kapcsolatban

Debrecen, 1849. január 25.

Gr. Mikes János képviselő ellen Minorics Károly által átalánosságban tett vádak be nem bizonyulván, az általa felhozott factumok valósága azonban – bár a nevezett grófot nem súlytólag is – köztudomású dolog levén gr. Mikes János – mint ez orsz. biztos úrnak már 707. sz. alatt jan 21-ről megíratott, a vizsgálat alul felmentetett és tisztá-

nak nyilatkoztatott; ennek folytán Minorics Károly is feloldoztatván a váradoni lakás kényszerúsége alul, melyre őt tovább is szorítani – mint családos és vagyontalan embert nem is lehet, – s minden bántalmaktól mentten tartatni rendeltetik.

Közli: KLÖM XIV. 235.

59.

Beöthy Ödön levele a hadügyminisztériumhoz a fanyergék beszerzésének nehézségeiről⁸⁰

Országos teljhatalmú Biztostul
Hadügy minisztériumnak

Kolozsv[ár] Janu[ár] 27^{-en} [1]849.

Az ide küldött rendelésből megértvén, hogy fa nyergekre szükség van tüstént rendelkeztem több felé – s különösen Kőhalom szék vidékére, hol a legjobbak készíttetnek. Azonban az írt mennyiségben annak itt beszerezhetése nem kivihető.

Hanem Bihar, Szabolcs, Békés, Szatmár megyékben s a Kunságban, hol többnyire nyeregből hajtanak, habár használt nyergek is, de hamar kiállítható levén. Tisztelettel véleményezem, hogy azon vidéken köröztetni szíveskedjenek.

Beöthy Ödön

Tisztázat. Lelőhely: MNL OL H. 75. 1849:1674.

60.

Beöthy Ödön felterjesztése a hadügyminisztériumhoz a 32. honvédszászlóaljhoz javasolt tisztek kinevezése érdekében

Országos teljhatalmú Biztostul
Hadügy minisztériumnak

Kolozsv[ár] janu[ár] 27⁻ⁿ [1]849.

A 32-ik honvéd zászlóaljnál a tisztí állomások betöltve nem levén – mi az újoncok betanítása s gyakorlása körül nagy hátramaradás. Az alább írt egyéneket ajánlottam fel a Honvédelmi bizottmánynak kineveztetés végett – de ez ügy tán a Minisztérium elibe nem adatott, mert máig foganata nincs.

⁸⁰ A fanyergék beszerzésére 1849. január 18-án kelt levelében szólította fel az Országos Honvédelmi Bizottmány Beöthyt. (KLÖM XIV. 162.)

Most bátor vagyok egyenesen a Minisztérium elibe felterjeszteni – s a kitett állomásokra kineveztetni kérem, amint következik:

Rang s illetménnyel Janu. 16-tól kezdve

Századosnak Kiss József zászlóaljbeli főhadnagyot

Főhadnagynak Fornszek Adolf zászlóaljbeli alhadnagyot

Alhadnagyokká: Szentkirályi Antal zászlóaljbeli zászlóst

Gyarmathy Zsigmond helybeli térparancsnoki segédet

Csillag Bódog Bihar megyei nemzetőri hadnagyot

Esztegár László Bihar megyei nemzetőri őrmestert

Ki a marjási Ezredben⁸¹ 12 évig szolgált őrmester volt – s a Bánáti táborban főhadnagyi foglalkozásban 10 hétig. – most is itt szolgál.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H. 75. 1849:1675.⁸²

61.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz, melyben kifejti álláspontját a Perczel Mór vezérőrnagy⁸³ és gr. Henryk Dembinski⁸⁴ altábornagy közötti viszályról

Elnök Úr!

Egy szerencsétlen hír kering, Perczel Mór azon nyilatkozata, hogy Dembinszky Henriket segédjének elfogadni kész és az leverőleg hatott mindenkire.

Perczel hazafiságába nem kétkedik senki, katona is jó lehet, de az öreg tábornokkal bajosan mérkőzhetik.

Dicső tettei 18 évvel ezelőtt ragadák a világot bámulatra, s' azok, kik erről megfejtkeztek, vagy éppen tudomásuk nem volt, jó lesz, ha a *conversations-lexicon*⁸⁵ pótlék köteteiben felkeresik és megolvassák.

Dembinszky megjelenését honunk jelen helyzetében isteni kegyelemnek lehet

⁸¹ 37. (Máriássy) sorgyalogezred.

⁸² A Hadügyminisztérium 1849. január 31-én kelt válaszlevelében tudatta Beöthyvel, hogy a kinevezések már megtörténtek, és a Közlöny 13. számában közhírré tették.

⁸³ Peczel Mór vezérőrnagy (1811–1899) a Központi Mozgó Sereg parancsnoka volt. (Bona 2000. 182–184.)

⁸⁴ Gr. Henryk Dembinski altábornagy (1791–1864 az 1830/31-es lengyel felkelésben altábornagy és főparancsnok. 1849 januárjában Magyarországra érkezett és felajánlotta szolgálatait az Országos Honvédelmi Bizottmánynak. (Bona 2000. 151–152.)

⁸⁵ Beöthy itt feltehetőleg a Joseph Meyer által kiadott *das Grosse Conversations-Lexikon für die gebildeten Stände*-ra gondolt. (Első kötet megjelenési éve: 1839.)

méltán venni. Ha őt nem használjuk fel, hol reá legnagyobb a szükség, magunk hibájának tulajdoníthatjuk.⁸⁶

Kolozsvár, január 28án [1]849.

Beöthy Ödön m. k.

Másolat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:1328.⁸⁷

62.

Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz a nagyenyedi menekültek ügyében, akik részére segély kiutalását kéri

Országos teljhatalmú biztostúl
Országos honv[édelmi] bizottmánynak

Kolozsvár, jan[uár] 29^{én} [1]849.

Tudva van Önök előtt az elégetett merőben lerombolt N. Enyed állapota, s kik a bős olá nép gyilkaitól, s az erdőkön egészen elfagyva meghalástól menekültek, azok fagyott kézzel s lábbal többnyire szekereken hozatván ide, se ruhájok, se változóok, többnyire dolog tehetetlen gyermekek és nők, s bár ha a kolozsvári lelkes polgárok többnek tápot nyújtanak, s az álladalmi pénztárból én is 2600 pforintot ki osztattam, de segítve teljesen rajtok nincs nagy számuk miatt, mert még más vidékőli menekültek is nevelik a számot, holott csak az enyedi szerencsétlenek 2500-nál többben vannak. Több segély megrendelése az álladalom rovására körömön kívül esvén, tisztelettel kérem a Bizottmányt, hogy vagy egy bizonyos összeget megrendelni, vagy folytonosan segíthetősökre engemet felhatalmazni méltóztassék.

Beöthy Ödön

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:1403.

⁸⁶ A Perczel Mór vezérőrnagy vezette Központi Mozgó Sereg 1849. január 22-én sikeres ellentámadást indított és elfoglalta Szolnokot. Ezután pedig Perczel Ceglédbercelig nyomult előre. A hadügyminisztérium azonban – két téves jelentés alapján – arra utasította Perczelt, hogy egy hadosztályt Henryk Dembinski gr., altábornagy vezetésével indítson a tiszafüredi hidat fenyegető ellenség legyőzésére. A hír valótlanágáról meggyőződve Perczel folytatni akarta az előrenyomulást, míg Dembinski ragaszkodott a kikülonítéshez. A két tábornok január 27-én csúnyán összeveszett, mire Perczel lemondott posztjáról. (Hermann 2001. 227–229.)

⁸⁷ A levélre Kossuth 1849. február 1-jén válaszolt Beöthy utódjának, Csány Lászlónak. (KLÖM XIV. 281.)

**Hodossy Miklós jelentése Beöthy Ödön részére. Intézkedést kér
a lefoglalt lázító iratokkal kapcsolatban**

Kormánybiztos Hodossy Miklós
Országos teljhatalmú biztos Beöthy Ödön Úrnak!

Folyó hó január 20-ik napján Kolozsváron 172-ik sz. a. kelt rendelete folytán Dráveczky Lajos által a Nagy Nyíresi oláh pap elfogatván néhány darab vizsgálati iratokkal, nemzetőri hadnagy Esztergár Lajos őrizete alatt ide Váradra kísértetett s általam állítólagos bűntársával egy ugyan oda való oláh emberrel együtt a megye fogházába elzártatott.

További nemzetőri alezredes Gáál László úr, folyó hó 23-án Halmágyon 20-ik sz.a. kelt levele mellett hozzám kísértetett Ungh János tomesdi g. e lelkész, ki az irományok között látszólag egyedül Dénes István Arad megyei csendbiztos által azzal vádoltatik, hogy a tömegben lázongott oláh csordák egyikének majorja volt.

Mint hogy pedig mindkét esetben a bűn elkövetési helye Erdély s a távolság szerfelett nagy volt, amiatt az érintett raboknak Nagyváradon lehető elítélése igen hosszas, de sok nehézségekkel járó költséges is volna, nézetem szerint ezek elítélése a bűn helyen, vagy ehhez legközelebbi alkalmas helyen lenne eszközzendő.

Minden esetre azonban e körülményekben országos teljhatalmú biztos úr további rendelkezéseit elvárván, magam ahhoz fogom alkalmazni.

Várad Olaszi, január 30-án 1849.

Kormánybiztos Hodossy Miklós

Kormánybiztos Hodossy Miklóstól
Országos teljhatalmú biztos Beöthy Ödön Úrnak!

Kolozsvárt.

Febr. 1-én 1849. este 9 óraker

Jan. 30-ik Kemény Ignátz által a Nyíresi papot illető iratok átküldettek Beöthy Úr által megírni, hogy legyenek ott a rabok Váradon.

Közli: Dragomir 1944. II. 175. 218–219.

64.

Beöthy Ödön levele Sántha György Zaránd megyei kormánybiztoshoz. Értesíti, hogy egészségi állapota miatt az Országos Honvédelmi Bizottmány felmentette őt, utóda Csány László

Sántha György zarándmegyei kormánybiztos s biharmegyei alispán úrnak
Kőrös-Bányán vagy Brádon.

Egészségem változása miatt kértem a honvédelmi bizottmányt felváltatásom iránt, s ennek következtében Csány László úr küldetvén országos teljhatalmú biztosul, midőn ezt önöknek tudomására juttatom, egyszersmind a hon java előmozdítása körül s irántam tanúsított hazafi buzgalmat s hajlandóságát, szívesen megköszönvén, kérem önt, hogy továbbra is jóindulatában megtartani szíveskedjék, s ernyedetlen buzgalommal a haza, s egyesek jóléte gyarapításán munkálni ne szűnjék.

Kolozsvár, január 31. 1849.

Beöthy Ödön

Közli: Hegyesi 1885/1. 616.

65.

**Grosz Frigyes Bihar megyei főorvos hivatalos igazolása
Beöthy Ödön betegségéről**

Alólírt ezennel bizonyítom: Beöthy Ödön teljhatalmú országos biztos és Bihar megyei főispán úr, két év és kilenc hónap óta mellgörcsökben szenved; melyek ugyan rendes orvoslás által enyhültek; de az erdélyi zordon tájékbán való tartózkodás következtében azok újonnan kitörvén gyógyításokra több napi idő kívántatik.

Kelt, N[agy]Váradon feb[rurár] 3án 1849.

Dr. Grosz Fridrik

Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MNL OL H.2. 1849:1488.